„În *Faraonii*, dincolo de conflictul dramatic, plin de peripeţii şi ciocniri violente, între neamul de voievozi ţigani al lui Ţancu şi uzurpatorii lui, scriitorul intenţionează să fixeze artistic viaţa plină de pitoresc şi inedit a ţiganilor. Interesul lui pentru acest neam năpăstuit... coboară până în anii copilăriei. În Cenade existau două «ţigănii», cea «de sus» – cu meşteri fierari, oameni mai cuprinşi, acceptaţi de «comunitatea» satului, şi cea «de jos» – cu pălmaşi, proletari agricoli socotiţi ca «paria». Imaginea va fi transmisă, aşa cum a fost receptată în copilărie, *în Faraonii* (satul Vlădeni). Îndemnul matern, de o caldă umanitate, nu lipseşte din acest prim interes pentru bieţii «faraoni». Traiul lor, dramele lor de iubire şi ură, frumuseţea lor fizică şi ispita romantică a traiului liber, în mijlocul naturii, dar şi condiţia lor umană, furnizează scriitorului pagini duioase sau înfiorate, în *La secrete*, *La moartea dănciucului*, *Fierarul Petrea* sau exceptionalul portret al lui *Angheluş*. Coloratura romantică a acestor «fragmente» conducea pe scriitor către epopeea (nu romanul) vieţii ţigăneşti, ca un soi de replică înduioşată, peste ani, la *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu."

MIRCEA ZACIU
(mai 1962)

Coperta: imagine din filmul *Şatra*
în regia lui Emil Loteanu

ISBN 973-21-0652-2

EDITURA MINERVA

BIBLIOTECA ALEPH
CLUBUL CĂRŢII DIGITALE

1512

EDITURA MINERVA

fondată în 1895 bpt serie nouă

ION AGÂRBICEANU

Faraonii

ION AGÂRBICEANU

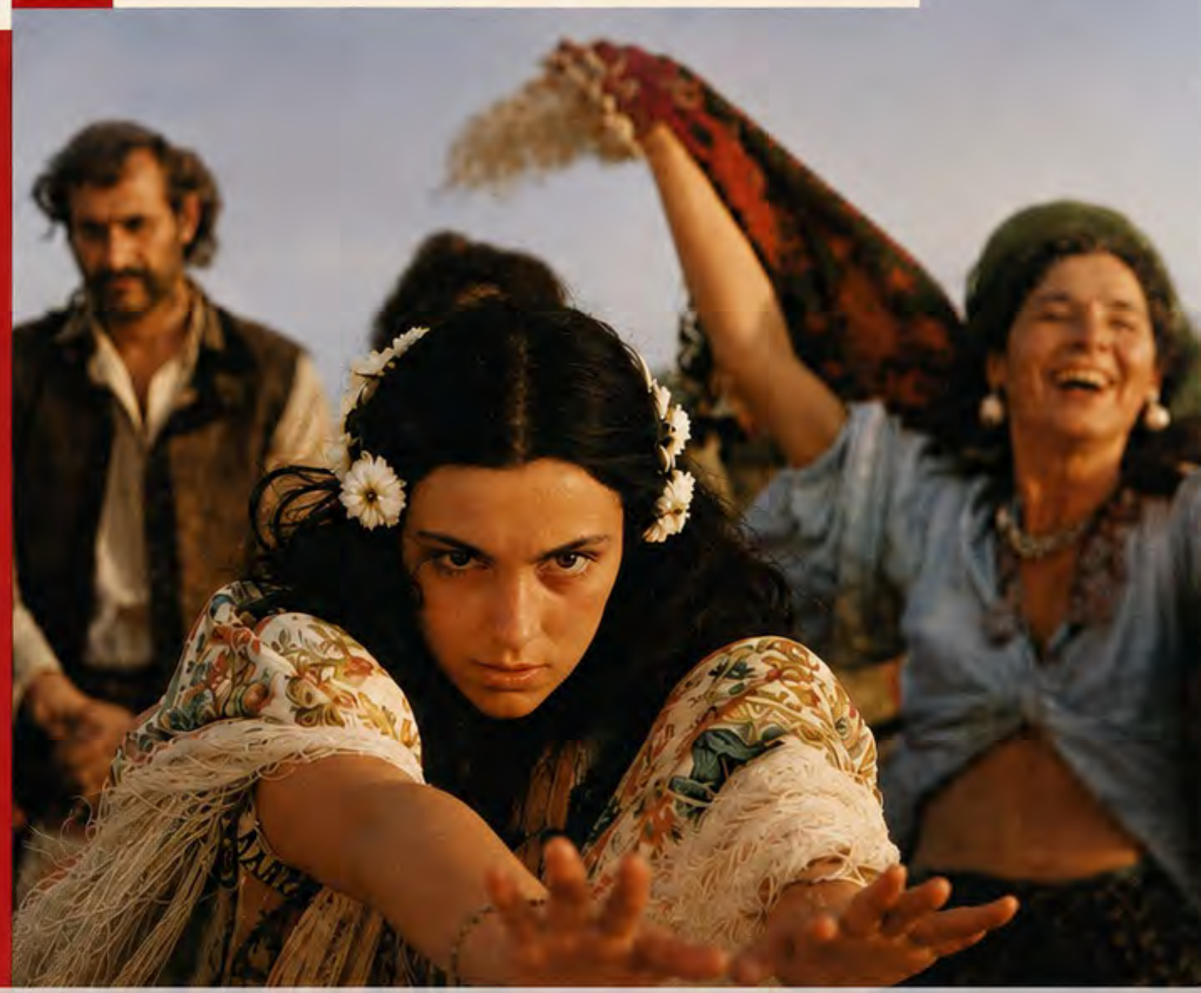

Coperta colecției: DONE STAN
Redactor artistic: VASILE SOCOLIUC

De același autor în „Biblioteca pentru toți" (serie nouă):

Nr. 141-142. *Arhanghelii*, roman, 2 vol., prefață de Mircea Zaciu, Editura pentru Literatură, 1962;
Nr. 486. *Două iubiri*, povestiri, antologie de G. Pienescu, prefață și tabel cronologic de Cornel Regman, Editura pentru Literatură, 1968.

Lucrarea a apărut cu sprijinul Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi – Cluj-Napoca, membru al Soros Open Network – România.

ISBN 973-21-0652-2

ION AGÂRBICEANU

Faraonii

și alte povestiri din viața romilor

Ediție îngrijită de G. PIENESCU
Tabel cronologic de CORNEL REGMAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 2000
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Acest volum reproduce textele după ediția de autor Ion Agârbiceanu: *Opere. Schițe și povestiri*, vol. I-III, București, Editura pentru Literatură, 1962 și vol. VI, București, Editura Minerva, 1971. *Tabelul cronologic* este preluat din ediția Ion Agârbiceanu, *Două iubiri*, povestiri, București, Editura pentru Literatură, „Biblioteca pentru toți", nr. 486, 1968, p. XXIII-XXXIII. Antologia, realizată în redacție, ignoră voit cronologia textelor pentru a putea propune cititorului în primul rând povestirea care dă titlu volumului, *Faraonii*, una din cele mai reușite proze agârbicene.

TABEL CRONOLOGIC

1882 Se naşte în satul Cenade, nu departe de Blaj, în ziua de 12 septembrie, Ion Agârbiceanu, al doilea copil din cei opt ai lui Nicolae Agârbiceanu şi ai Anei, născută Olariu. Tatăl, de profesiune „vigil silvic", pădurar, om cu dragoste de carte, era abonat la diverse ziare şi reviste poporale ale vremii. Mama, care nu ştia carte, avea darul povestirii şi un simţ dezvoltat pentru frumuseţile naturii. *„Îi plăcea viaţa curată, cinstită, în muncă şi hărnicie. Nu era mulţumită cu orânduirea socială, cu împărţirea în oameni prea avuţi şi prea săraci" (Mărturisiri).*

Bunicul dinspre tată, Vasile Boariu, tot pădurar, se născuse în satul Agârbiciu, situat pe linia ferată Copşa Mică – Sibiu. Poreclit în Cenade „Agârbiceanu", porecla va deveni numele urmaşilor săi.

1887 *„Cred că de la vârsta de cinci ani, dacă nu şi mai degrabă, ajunsesem ciobănaşul oilor noastre."*

„Ceea ce mi-a pătruns adânc în suflet din aceşti ani ai primei copilării, din păscutul oilor la marginea pădurii sau în pădure, a fost mireasma câmpului, a codrului, colorile cerului, ale luncii cu florile, bătaia şi cântecele vântului în văzduh sau în pădure, cântecul apelor, a pâraielor în topitul zăpezilor. [...] *Aproape tot ce ştiu din observarea naturii cred că ştiu de la vârsta aceasta. Sau cel puţin cunoştinţele şi impresiile de atunci au rămas ca temei pentru cele viitoare.* [...] *Socotesc petrecerea în sânul naturii din primii ani ai copilăriei, ca şi vacanţele de vară petrecute în acelaşi fel, ca epoca cea mai importantă pentru receptivitatea mea sensitivă.* [...] *Impresiile de atunci au reînviat în orice descriere de natură din lucrările mele." (Mărturisiri)*

1888 Urmează şcoala primară din sat cu „dăscăluţu". *„Nici o impresie puternică nu mi-a rămas din cei dintâi trei ani de şcoală primară, nici de la învăţător, nici de la colegii de şcoală.* [...] *Am impresia că iarna, în acest răstimp, nu trăiam decât când mergeam cu săniuţa, sau ne dădeam pe gheaţă cu alţi băieţi, apoi la sărbătorile principale: Crăciun, Bobotează, Paşti." (Mărturisiri)*

În ultima parte a clasei a treia trece la Blaj, unde face şi clasa a patra, pentru a putea fi mai bine pregătit în vederea continuării studiilor.

1892-1900 Liceul, la Blaj. *„Din clasa întâia a liceului am început să citesc istorioarele din viaţa* pieilor roşii *, editate atunci la Braşov.* [...] *Între întâiele cărţi de literatură românească, am cetit, tot în*

aceşti ani, Poveştile unchiaşului sfătos, *basmele lui Ispirescu,* Satul cu comorile. [...] *Apoi întreaga serie a Haiducilor lui N.D. Popescu.* [...] *Când eram în clasa a doua sau a treia de liceu am dat peste un mare povestaş.* [...] *Era ungur şi reformat, dar după vorbă îl credeai român neaoş. Avea un dar de povestit extraordinar şi vorbea, ca iluminat, cu patimă, ceasuri în şir.* [...] *Reţin că eram vrăjit nu numai de minunăţiile basmelor, ci şi de felul de a povesti al lui Minea. Îl stimam foarte mult, şi uneori aveam impresia că nu-i fiinţă de pe tărâmul nostru." (Mărturisiri)*

Începând din clasa a patra liceală are ca profesor la limba română şi latină pe Gavriil Precup, om *„cu aleasă cultură şi cu mult simţ pentru literatură".* Acum face cunoştinţă cu Alecsandri, Creangă şi colecţia de poezii populare a lui G. Dem. Teodorescu. *„Poveştile lui Creangă m-au făcut pentru întâia oară să râd cu lacrimi, să simt o mare bucurie şi lumină în suflet.* Dănilă Prepeleac, Soacra cu trei nurori, *ca şi mai târziu* Kir Ianulea *şi* Pastramă trufanda *de Caragiale mi-au rămas până azi scrierile care mă predispun la voie bună mai mult decât oricare altele" (Mărturisiri).* La lecturile preferate se mai adaugă Costache Negruzzi, Grigore Alexandrescu şi nuvelistica lui N. Gane.

În ultimii ani de liceu se afirmă cu încercări de poezie la societatea de lectură a elevilor, iar în foiletonul ziarului *Unirea* din Blaj, la sfârşitul clasei a VII-a, i se publică primele versuri. În

acelaşi ziar, în aprilie 1900, debutează cu proză, publicând schiţa *În postul Paştelui.*

1900 Bacalaureatul. Toamna, se înscrie la seminarul teologic al Universităţii din Budapesta, ale cărui cursuri le urmează cu întreruperi, până în anul 1904, când obţine „absolutoriul".

În primii doi ani continuă să trimită versuri la *Unirea,* semnate Alfius, de asemenea şi câteva povestiri. Mai publică versuri în *Familia, Tribuna, Tribuna literară* şi chiar în *Sămănătorul* (1903), folosind diferite pseudonime. Tot cu pseudonim („Potcoavă") publică în ziarul *Drapelul* din Lugoj o serie de schiţe satirice şi umoristice, realizate în spiritul literaturii umoristice a braşoveanului Virgil Oniţiu. Dar încercările în proză încep să fie curând *„determinate de-o nouă încântare estetică, de-o adevărată însufleţire. De* Sămănătorul. *Şi anume: de proza literară a lui M. Sadoveanu, I. Ciocârlan, Sandu-Aldea. Şi, mai precis: de stilul nou, fraged de tinereţe, viu şi colorat, cu mare putere de a descrie natura şi aspectul extern al oamenilor – tocmai ceea ce păstram şi eu mai adânc în suflet, în chip inconştient, din prima mea copilărie.* [...] *Simţeam acum o dorinţă, un avânt să încerc şi eu, ceea ce nu a fost cazul când am citit pe ceilalţi prozatori români: Negruzzi, Gane, Slavici, Creangă, Ispirescu, Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu." (Mărturisiri).*

1902 Apare la Budapesta, scoasă de o seamă de tineri (A.P. Bănuţ, Al. Ciura, Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu), revista *Luceafărul.* În nr. 8 al primu-

lui an de apariţie Agârbiceanu publică schiţa *Badea Niculae*. În 1903 colaborarea se intensifică. Acum apar: *În sâmbăta Floriilor, Mătuşa Stana*, urmate, în 1904, de *Mistreţul, Hoţul, Pe mal. „Sfios cum era, la început arunca manuscrisele în cutia de scrisori a* Luceafărului *de sub poartă şi dispărea fără să fie văzut de nimeni"* (Oct. Tăslăuanu, *Amintiri de la „Luceafărul").*

1904-1905 Pedagog („subprefect") la internatul liceului de băieţi din Blaj. În toamna lui 1905 primind o bursă, se întoarce la Budapesta cu intenţia de a urma filologia clasică şi istoria, dar scurt timp după aceea renunţă. Perioadă de intensă creaţie şi de lecturi susţinute. Într-un singur an (1905) apar în *Luceafărul* 11 povestiri.

Spre sfârşitul anului 1905 apare, editat de *Luceafărul,* care scosese tot atunci şi *Poeziile* lui Octavian Goga, primul său volum de schiţe şi povestiri intitulat *De la ţară*, cuprinzând 12 bucăţi (155 p.). *„Punctul de plecare în scrierea schiţelor* Mistreţul, Cula Mereuţ, *sau* Căprarul, Dan Jitarul *şi al celor mai multe publicate în volumul* De la ţară *a fost amintirea şi mai ales emoţia amintirii din întâia copilărie.* [...] *Era un fel de înduioşare în faţa subiectului, înduioşare care închidea în sine şi un fel de tristeţe şi de gravitate.* [...] *Era necesar ca orice subiect să-mi fie drag, să ajung cu el în prietenie şi intimitate, pentru a-l putea lucra. Nu ştiu! Îmi pare uneori că un sentiment de milă, sau poate de-o largă*

înțelegere îmi făcea simpatice și motivele antipatice sub aspect estetic sau etic." (Mărturisiri)

1906 Întors la Blaj, ocupă pentru scurt timp funcția de „cancelist" la Mitropolie.

Vizitează Bucureștiul cu prilejul expoziției jubiliare. Aici cunoaște pe scriitorii ardeleni așezați în Capitala țării libere, pe Coșbuc, Iosif, Chendi, Gorun, Zaharia Bârsan, precum și pe Nicolae Iorga și Emil Gârleanu.

Se căsătorește cu Maria Aurelia Radu.

Hirotonit, este numit preot în satul Bucium-Șasa, aproape de orășelul Abrud, în Munții Apuseni.

Începe perioada unor aspre revelații cu privire la traiul oamenilor acestor părți, majoritatea mineri la băile de aur. Rodul acestor experiențe sunt o seamă de „Fragmente" publicate în revista *Ramuri* (1907) și în *Revista politică și literară* din Blaj, din același an, portrete și instantanee reportericești, dintre care unele vor deveni schițele și povestirile care compun volumul din 1910, *În întuneric.*

„Mai ales după ce am început a fi atras de problemele sufletești și de realitățile rezultate din lupta aspră a vieții, m-am tot depărtat de romanticismul din Hoțul *sau* Căprarul, *și am ajuns la un realism care uneori mă lovea pe mine însumi prin brutalitatea lui, cum sunt multe bucăți din* În întuneric: Prăginel, Copilul Chivei, Fișpanul *etc." (Mărturisiri).*

Colaborare susținută la numeroase reviste din Ardeal și țara liberă, și îndeosebi la *Luceafărul* și

la *Viața românească*; în revista ieșeană publică, începând cu 1906, numeroase schițe: *În luptă* (nr. 7, 1906), *Fierarul Petrea, Fefeleaga* (nr. 8, 1908), *Luminița* (nr. 10), *Vârvoara* (nr. 12), *Angheluș* (1909), *Vecinul nostru Hudri* (1910), precum și nuvela mai lungă *Popa Man* (nr. 3 și 4, 1910).

1909 Apare la Vălenii de Munte volumul *În clasa cultă*, reunind schițe și povestiri din viața intelectualității ardelene.

1910 Apare volumul *Două iubiri*, tipărit de aceeași editură-tipografie „Neamului românesc". Volumul conține cunoscutele schițe și povestiri *Fefeleaga, Luminița, Bunica Iova, Precupaș* etc., inspirate unele de amintirile copilăriei, altele din noua realitate a satului moțesc.

Apare volumul *În întuneric*, tipărit de Editura „Minerva" din București, cuprinzând de asemenea evocări de figuri din satul copilăriei, dar mai ales „Fragmentele" rupte din experiența de viață de la Bucium-Șasa.

Apare în Biblioteca „Lumina" din București culegerea de povestiri *Prăpastia*.

În nr. 5 al *Luceafărului* se publică răspunsul lui Agârbiceanu la ancheta revistei cu privire la poporanism, semnificativ pentru convingerile social-politice și estetice ale scriitorului.

Este numit preot în satul Orlat din apropierea Sibiului, unde va rămânea până în 1916. Perioada aceasta și cea care a precedat-o sunt însemnate pentru scriitor și din punctul de vedere al

lecturilor decisive care i-au îndrumat paşii în creaţie. Face cunoştinţă adâncită cu Balzac, Flaubert, Zola, Dostoievski, Tolstoi, Gogol, Gorki, Andreev. *„Până la ei pot afirma că aproape nu-mi puteam da seama de marea valoare a prozei literare, a povestirii mari, a romanului. Însăşi viaţa şi-a deschis porţi nouă pentru mine. Începusem să pipăi imensitatea luptei vieţii, nesfârşita ei bogăţie şi variaţie, culmile şi prăpăstiile ei." (Mărturisiri)*

1912 Impresii şi imbolduri conjugate din lectura *Annei Karenina* şi a *Doamnei Bovary* îl duc la elaborarea primului său roman, *Legea trupului*, publicat în foiletonul *Luceafărului* (nr. 1-32), apărut în volum mult mai târziu, în 1926.

1913 Tot în *Luceafărul* apare romanul *Arhanghelii* (nr. 1-12, 15-16, 18-24), al cărui titlu i l-a inspirat romanul *Mont-Oriol* al lui Maupassant. *„Romanul acesta este însă lipsit de orice influenţă străină. [...] M-a îndemnat să-l scriu petrecerea de la Paşti, care se făcea în Bucium-Sasa, ca şi în celelalte Buciume, sate de mineri la mine de aur. Era o petrecere de proporţii aproape epice: ţinea trei zile şi trei nopţi, aproape fără întrerupere. Personagiile sunt aproape toate după realitate, numai povestirea însăşi, viaţa de belşug, s-a petrecut cu vreo trei-patru decenii înainte de a merge eu în Munţii Apuseni." (Mărturisiri)*

1914 Romanul *Arhanghelii* apare şi în volum, în Editura „Luceafărul" din Sibiu.

Izbucneşte primul război mondial. De acum începând şi până după război, scriitorul înregistrează cu durere în foiletoanele, povestirile şi nuvelele sale drama omului simplu zdrobit de război.

1915 În cursul verii scrie al treilea roman, *Legea minţii – Povestea altei vieţi,* la baza căruia stă concepţia etică creştină. Romanul a fost publicat abia în 1927.

1916 După intrarea României în război, o dată cu retragerea trupelor române ce înaintaseră în Ardeal, Agârbiceanu cu familia se refugiază la Râmnicu-Vâlcea, apoi în Moldova.

1918 Spre sfârşitul anului se întoarce în Transilvania, întâi la Orlat, apoi la Sibiu, unde conduce ziarul *Patria,* scos de Consiliul dirigent.

1 decembrie. La Alba Iulia are loc actul solemn al Unirii Transilvaniei cu ţara-mamă.

1919 Se stabileşte la Cluj, dedicându-se gazetăriei politice, care-l absoarbe vreme de peste un deceniu. *„M-am trezit că în loc de schiţe şi povestiri, trebuie să scriu zilnic articole politice, ceea ce mi-a sleit inspiraţia literară aproape un deceniu" (Adaos la „Mărturisiri").*

1920-1922 O parte din ceea ce va publica în aceşti ani fusese scris în vremea războiului, şi chiar înainte, ceea ce-i permite să scoată într-un interval relativ scurt peste zece volume de schiţe, povestiri şi foiletoane: *Povestiri* (Sibiu, 1920), volum care cuprinde într-o primă versiune nuvela *Păscălierul; Popa Man* (Bucureşti, 1920), cu-

prinzând şi lunga nuvelă cu acest titlu, publicată anterior în *Viaţa românească* şi scrisă pe baza unei amintiri *„din prima copilărie, amintire de vorbe ce umblau prin sat despre un preot, plecat mai de mult de la noi, răspopit" (Mărturisiri); Luncuşoara în Paresimi,* nuvele (Bucureşti, 1920); *Trăsurica verde,* povestiri (Bucureşti, 1921); *Robirea sufletului,* povestiri (Cluj, 1921); *O zi însemnată* (Biblioteca „Căminul", 1921); *Chipuri de ceară* (Bucureşti, 1921); *Ceasuri de seară* (Bucureşti, 1921); *Zilele din urmă ale căpitanului Pârvu* (Bucureşti, 1921); *Scene* (Bucureşti, 1922); *Spaima* (Craiova, 1922) etc.

1922 *„O singură povestire mai mare, un mic roman, publicat mai întâi în revista* Cosânzeana *din Cluj* (1922) *sub titlul* Piciorul de lemn, *şi pe urmă scos în volum, tot în Cluj* (1929), *sub titlul* Stana, *am putut izvodi în anii de obositoare ziaristică" (Adaos la „Mărturisiri").* Punctul de plecare al nuvelei e o schiţă, *Din război,* publicată în 1915 în ziarul *Românul* din Arad.

1925 Apare volumul *Dezamăgire,* conţinând şi impresionantele nuvele *Dura Lex* şi *Aşa de singur!,* inspirate de asemenea din tragedia familiilor lovite de război.

1922-1930 Scriitorul îşi extinde colaborarea la un mare număr de reviste din întreaga ţară, publicând asiduu mai ales în *Adevărul literar şi artistic, Cosânzeana, Cele trei Crişuri, Transilvania* (pe care o şi conduce), *Ramuri, Viaţa românească* (unde apare, în 1931, în versiune revizuită,

Păscălierul) etc.

1930 Apare la Craiova micul „roman" *Dolor.*

Apare în „Biblioteca pentru toți" volumul de povestiri *Stafia*, cuprinzând și lunga nuvelă cu acest titlu, versiunea inițială a nuvelei *Jandarmul.*

1931 Apare romanul *Biruința*, înrudit ca factură cu *Legea minții.*

Apare în revista *Societatea de mâine* din Cluj „încercarea satirică" *Răbojul lui Sf. Petre* (editată în volum în 1934).

1932 Invitat, ca și alți scriitori, să vorbească în fața studenților Facultății de Litere din București, Agârbiceanu redactează *Mărturisirile* sale, publicate ulterior, în nr. 12, 1941 al *Revistei Fundațiilor Regale.*

1930-1937 Prezent în continuare, cu producții nu totdeauna semnificative, în publicațiile literare, numele scriitorului poate fi întâlnit mai frecvent în revistele ardelene: *Darul vremii* (Cluj, 1930), *Societatea de mâine, Gând românesc* (Cluj, 1933...), *Pagini literare* (Turda, 1935...), *Familia* (Oradea, 1935...), iar dintre celelalte, în *Adevărul literar și artistic.*

1938 Apare romanul *Sectarii*, satiră a partidelor politice și a *„sectarismului la care ajunseseră." „Dacă subt raport politic nu puteam face nimic, mă simțeam obligat să ajut societății să se ferească de ridicol și de exagerările degradante în lupta pentru o nouă căpătuire" (Adaos la „Mărturisiri").*

în lupta pentru o nouă căpătuire" (Adaos la „Mărturisiri").

Apare în revista *Cuget clar,* povestirea *Faraonii,* o primă versiune a cunoscutei nuvele de mai târziu.

1940 August. Dictatul de la Viena, prin care o parte a Transilvaniei a fost ruptă din trupul ţării.

Scriitorul, refugiat la Sibiu, rămâne aici până în 1945, când se întoarce din nou la Cluj. Din bogata activitate de creaţie desfăşurată în această perioadă numai o mică parte a văzut lumina tiparului.

Editura „Cartea Românească" din Bucureşti tipăreşte volumul *Amintirile,* esenţial pentru cunoaşterea împrejurărilor şi a oamenilor care au modelat în copilărie sufletul scriitorului. Sub titlul *Dintr-un carnet,* capitolele cărţii apăruseră anterior în diverse reviste.

1942 Apare (Editura Fundaţiilor Regale) romanul de factură autobiografică *Liceean... odinioară,* reconstituire a vieţii de elev la Blaj şi a atmosferei blăjene.

O altă editură bucureşteană îi tipăreşte romanul *În pragul vieţii,* care surprinde tipuri şi moravuri din viaţa intelectualităţii ardelene după Unire.

În aceeaşi editură se tipăreşte romanul *Domnişoara Ana,* cu preocupări asemănătoare.

1943 În revista *Convorbiri literare,* în mai multe numere din 1941, 1942 şi 1943, se publică romanul *Vâltoarea,* imagine a moravurilor electorale.

Romanul apare şi în volum, la Sibiu, în 1944.

1940-1945 *„Tot la Sibiu, în 1940-1945, dându-mi seama că nu voi mai avea atâta timp liber, am scris şi trei volume de* Vremuri şi oameni, *în legătură cu primul război mondial, – subt formă de povestire,* Acasă, Pe drumuri *şi* Lume nouă. *În tipar n-a apărut decât acesta din urmă* (1943). *Celelalte au fost oprite de cenzura antonesciană" (Adaos la „Mărturisiri").*

Dintre volumele needitate, scrise în această perioadă, autorul menţionează în acelaşi *Adaos la „Mărturisiri"* romanele *Frământări, Prăbuşirea* şi *Prăpastia* (acesta din urmă publicat în *Revista Fundaţiilor Regale*), cu subiecte din viaţa intelectualităţii ardelene în deceniile de după Unire, şi romanul *Sfântul, „o reprivire satirică generală peste diferitele pături sociale în cele două decenii", „pe care n-o socotesc reuşită".*

Tot din această perioadă datează şi naraţiunea *Valurile, vânturile... – „Povestire din primii ani de după Unire"* – şi *Strigoiul,* roman evocând obiceiuri şi credinţe proprii satului ardelean la sfârşitul secolului trecut.

Fragmente din unele scrieri rămase în manuscris *(Valurile, vânturile..., Frământări, Prăbuşirea, Strigoiul)* au apărut în cursul anilor 1957 şi 1962 în revistele *Steaua, Gazeta literară* şi *Tribuna,* cu prilejul sărbătoririi scriitorului la împlinirea a 75 de ani şi, respectiv, 80 de ani de viaţă.

1954 Apare în „Biblioteca pentru toţi" prima culegere de reeditări din schiţele şi povestirile lui

Agârbiceanu. În anii următori asemenea culegeri sunt tot mai frecvente.

1956 Apare la Editura Tineretului volumul *Din copilărie*, cuprinzând evocări scrise după 1950.

1957 Apare, la aceeași editură, volumul *Din munți și din câmpii*, imagini din lumea viețuitoarelor.

1959 Aceeași editură tipărește, cu o prefață de Ion Brad, volumul *File din cartea naturii*, tablouri din lumea satului și a copilăriei.

1961 Apare la Editura pentru Literatură volumul de nuvele *Faraonii*, cuprinzând cele patru mari nuvele ale scriitorului: *Faraonii*, *Popa Man*, *Jandarmul* și *Păscălierul*.

1962 Scriitorul este sărbătorit cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani. Revistele marchează evenimentul, iar unele, ca *Steaua* și *Tribuna*, îi închină numere omagiale. Remarcabil prin ținută mai ales nr. 9 al revistei *Steaua*, care cuprinde și un util indice bibliografic al operei literare a scriitorului, precum și *Adaos la „Mărturisiri"*.

Începe publicarea seriei de *Opere*, sub directa supraveghere a scriitorului, din care au apărut până în 1998 16 volume. Studiul introductiv, așezat în fruntea volumului I, e semnat de Mircea Zaciu.

1963 Scriitorul încetează din viață, la Cluj, în ziua de 28 mai, în vârstă de 81 de ani.

CORNEL REGMAN

FARAONII

I

În sara aceea de iulie, înaintea corturilor din tabără, focurile se stinseră mai devreme. Cerul era greu de norii care coborâseră, de-cu-ziua, până pe umerii dealurilor. Din când în când, fulgere vinete brăzdau noaptea din cer şi de pe pământ, luminând pe-o clipă sălaşurile taberei de corturari.

De când se stinseseră focurile, nimic nu mai arăta că aici, la o încrucişare de drumuri, în mijlocul câmpului, era o aşezare provizorie a tribului nomad: căruţe cu coviltire, corturi, cai, câni şi o puzderie de puradei ascunşi în zdrenţele cu care i-au acoperit mamele, bunicile. Erau bărbaţi şi femei de toate vârstele. Cu copii cu tot, se puteau socoti cam şapte suflete de o căruţă. Şi erau cincisprezece căruţe.

Tăbărâseră aici, pe hotarul unui sat de frontieră, venind din ţara ungurească, din pusta nesfârşită dintre Dunăre şi Tisa, de vreo cinci zile. Primăria le-a dat răgaz de zece zile pentru popas.

Pe uliţele satului nu fuseseră văzuţi decât vreo trei cu căldările de aramă în spinare şi vreo câţiva ciurari. Două hărănci[1] vânduseră câteva ceşti de porţelan.

---

[1] Ţigănci bătrâne.

Oamenii se bucuraseră că nu au năpădit satul. Alte dăți, din caravane de acestea, năvălea în sat toată suflarea și puneau mâna pe ce apucau. Erau tabere care se opreau aici o zi-două, poate nici atât. Erau țigani mai săraci, mai zdrențăroși.

Corturarii de acum păreau a fi dintr-un neam mai ales, oameni cu meșteșugul lor. Cei care trecuseră prin sat erau bine îmbrăcați. Bărbații purtau bluze albastre cu nasturi albi sclipitori – poate erau de argint. Femeile aveau rochii verzi, roșii sau în mai multe culori.

Cât ce se așezase tabăra, cântecul ciocanelor pe ilaie se auzise, până departe, răsunând limpede în văzduh. Erau, pesemne, meșteri cu toții.

Dintre căruțe se deosebeau mai ales două, cu coviltirul nou, mari, largi, trase de cai voinici de pe pusta ungurească.

Sătenii aflaseră puțin despre caravana asta. Cine putea ști de unde vin și unde se duc? Poate nici ei înșiși! Se știa numai că-s corturari mai înstăriți, meșteșugari; că între ei sunt bărbați frumoși și femei tinere și mai frumoase; că sunt bătrâni și bătrâne cu poveri de ani mulți în spate și o droaie de copii și de câni.

De obicei cântecul ciocanelor se auzea și după ce cădea înserarea. Dar în sara aceea de iulie, încetase încă înainte de a se aprinde focurile subt ceaune pentru cină. Iar acum era întunerec și liniște grea peste corturi și căruțe. Se auzea rontăitul cailor care pășteau prin apropiere, unii împiedecați în fiare, alții priponiți.

Văzduhul era apăsător, ca înainte de izbucnirea furtunii în zilele înăbușitoare de vară. Câinii zăceau cu limbile scoase, subt căruțe. Oamenii se frământau, neliniștiți, pe pământul gol, pe rogojini sau pe mantale rupte, să adoarmă.

*

Dușmănia între cei doi fruntași se iscase de multă vreme, se mărise și crescuse ani de zile, iar acum izbucnise ca flacăra pe care nu o mai pot ține tăciunii.

Țancu, ori Țanco – i se spunea și pe-un nume și pe celălalt – era dintr-o viță veche de voivozi. Se însurase cu Salomia, fată din cel mai vechi și mai avut neam, cu mari tradiții în laie încă de pe vremea când era voivod Țanco cel bătrân. El avea să-i ia locul, și lui i se cuvenea să se însoare cu fata cea dintâi din trib. Nimeni nu se gândise să le pună vreo piedecă. Era un lucru firesc. Era o tradiție.

La întoarcerea de la biserică – cei din neam mare se cununau și la biserică – pe înnoptate, cineva descărcă cinci focuri de revolver asupra mirilor.

Nu peste mult se află că Dinu trăsese. Mai târziu, când ajunse voivod, mărturisi el însuși.

Țanco cel bătrân fu arestat undeva prin Ungaria pentru falsificare de bani, și-i fu ridicată toată averea aflată în căruța de voivod: bani, salbe și lanțuri de argint și de aur, inele, cercei. Salomia abia putu ascunde ceva din zestrea ei. Noroc că Țanco tânărul își luase din bună vreme moștenirea și o pusese la un loc sigur. El era căsătorit abia de-un an, când se întâmplă nenorocirea cu tată-său. Caravana, după arestarea căpeteniei, trebuia să plece în România. Dar fără voivod nu putea.

Pentru rușinea că Țanco cel bătrân s-a lăsat prins și pentru că neamul i-a rămas sărac, tribul nomad nu alese – după tradiție – poruncitor în fruntea lui pe Țanco cel tânăr, ci pe Dinu.

Îndată ce se urcă în șa, Dinu-i porunci lui Țanco să-i dea lui pe Salomia. El a iubit-o și înainte, iar acum i se

cuvine, şi în temeiul şefiei, fata din neamul cel mai bun din laie. Unii îi ţineau partea, alţii spuneau că nevasta e a lui Ţanco şi a lui trebuie să rămână.

La început, Ţanco nici nu-l luă în samă. Putea bate cinci ca Dinu: avea şi revolver şi pumnal bine ascuţit.

Dar într-o noapte, Dinu încercă să-i răpească nevasta, în fruntea unei cete de vreo zece inşi. Se născu, în grabă, o încăierare, la care luă parte întreaga tabără, împărţită în două. Cei care ţineau cu Dinu fură biruiţi. Şi multă vreme laia fu învrăjbită şi înveninată cum e un stup de albine când intră în el un viespe.

Peste vreo jumătate de an, Dinu încercă, într-o noapte, singur, să fure pe Salomia. Îl văzuse pe Ţanco beat în sara aceea şi se furişă ca un şarpe spre cortul lui.

Ţiganul era beat într-adevăr şi dormea greu, dar era trează Salomia, ori se trezi uşor. Nu se putea nici gândi la Dinu, cum nu se gândise în toată fetia ei: era şi din neam mai puţin ales şi urât. Îl ghionti pe Ţanco înainte de-a întra în cort Dinu. Omul sări mut ca un dulău de stână asupra ursului, şi-i puse o mână în grumaji. Cu cealaltă îi vârî în gură un cocoloş de zdrenţe, apoi începu să-i care la pumni şi, izbindu-l la pământ, să-l calce cu picioarele. Plin de vânătăi, Dinu se ascunse câteva zile. De-atunci nu mai cuteză să încerce furtul şi nici nu mai putu; Salomia, abia de şaisprezece ani, născu o fetiţă, pe Rusalina.

Se însură acum şi Dinu, dar mânia între cei doi fruntaşi nu se potoli. Ţancu nu se putea împăca cu gândul că altul e poruncitor peste laie; iar Dinu nu putea uita pe Salomia, şi de frumoasă, şi pentru că era din neamul cel mai bun. Şi el ştia că nu poate să asigure urmaşilor săi moştenirea şefiei dacă neamul Salomiei nu întră în neamul lui.

Trecură ani de mânie şi duşmănie mocnită între cei doi. Într-o vreme, Ţancu se despărţi de laie, urmat de vreo şapte căruţe. Voia să-l caute pe tatăl său: poate a ieşit din temniţă, dacă mai era în viaţă. Umblau zvonuri că l-ar fi dus la ocnă, ba chiar că l-ar fi spânzurat, deoarece s-ar fi aflat la proces că ar fi săvârşit, înainte cu mulţi ani, un omor, când a furat şi multe lucruri de argint. Dar nimeni nu putea jura pe nimic. Erau zvonuri, ca multe altele. Se putea să fie şi alt ţigan acela pe care l-au dus la ocnă ori l-au spânzurat, dacă zvonul ar fi fost adevărat.

Ţancu se înapoie la matcă, urmat de cele şapte sălaşuri de subt coviltirile căruţelor. Nu mai vorbea, nu se mai întâlnea cu Dinu decât rareori, la adunări, la praznice mai mari.

Cu trecerea anilor, nemaiavând nici o veste despre Ţanco cel bătrân, autoritatea lui Dinu începu să crească în tabără. O întări şi prin câteva isprăvi însemnate: câteva furturi care îmbogăţiră tabăra şi mai ales averea conducătorului.

Într-o zi, Dinu îl opri în drum pe Ţancu:

– Haida să uităm duşmănia din trecut! Haida să ne încuscrim! Dă-mi pe Rusalina pentru feciorul meu.

– Ce, eşti nebun? răspunse Ţancu ridicând capul în vânt.

– Vei spune că-i prea tânără, că n-a împlinit treisprezece ani. Dar fata-i mărişoară. Samănă leit cu mamă-sa. Dacă n-am avut-o eu pe Salomia, s-o aibă feciorul meu pe fată-sa!

– Nici acum, nici peste o sută de ani! răspunse Ţancu tulburat, şi mâna lui pipăi cuţitul din teacă. Cu neamul tău nu se va amesteca neamul nostru!

Când auzi Salomia de propunerea lui Dinu, îşi ieşi din minţi.

– Nici acum, nici peste o sută de ani, zise şi ea, mai bine o sugrum!

Din ziua aceea, Dinu nu mai vorbi cu Ţancu, dar îi trimitea des ştafete dintre bătrânii taberei.

– Dă-o, Ţancule, nu te mai împotrivi! Azi Dinu e tare şi mare. Mai toate corturile ţin cu el.

– Dacă nu o dai de bunăvoie, într-o noapte o să ţi-o fure. Spun că e nevoie de încuscrire pentru binele taberei.

Salomia sărea cu unghiile la ei.

– Să pieriţi, blăstămaţilor! Nu vă ruşinaţi să cereţi un amestec cu neamul acela ticălos? V-aţi uitat că-i neam străin, neam de pripas la noi, de care s-a milostivit moşul meu şi moşul lui Ţanco, voivodul de atunci, şi l-au adăpostit? Acum vrea să-şi întărească moştenirea? Dar, nu pupă el, ficiorul veneticului, obrazul Rusalinei! Să vă fie ruşine că vă faceţi crainicii lui!

Cei din urmă peţitori trimişi de Dinu veniră în dup-amiaza zilei aceleia din iulie:

– Dacă nu i-o daţi, la noapte tăbărăsc toţi bărbaţii asupra voastră, v-o iau cu puterea şi o cunună cu Ilie.

Ilie era feciorul lui Dinu. De data asta, peţitorii nu erau dintre bătrâni, ci bărbaţi de vârsta lui Ţancu.

Acesta începu să răcnească şi să-i brăzdeze cu cuţitul. Oamenii fugiră. Vestea se lăţi ca fulgerul, şi tabăra se umplu de nelinişte grea.

Toţi erau siguri că la noapte Dinu o va răpi pe Rusalina. Unii, cei mai mulţi, erau gata să-i dea ajutor. Dar nu toată tabăra era cu el.

*

...Frământarea asta şi, poate, teama de vremea tare care era gata să se prăbuşească, alunga somnul de la

ochii faraonilor în noaptea aceea înăbuşitoare de la sfârşitul lui iulie.

Bănuiau şi Ţancu, şi nevastă-sa, şi fata că în noaptea asta Dinu o să încerce răpirea.

Cât ce căzuseră umbrele însărării, un nepot fusese trimis s-aducă de la păşune caii, să le pună şaua şi să-i priponească la un loc anumit, nu departe de tabără. Când începură fulgerele, Ţancu scoase din căruţă, dintr-o ladă ferecată, o desagă de piele, trei traiste vechi, tot de piele, şi, strecurându-se prin noapte, le legă de şaua unui cal. De cealaltă, legă o desagă adusă de Rusalina.

– Nu te mai mişti de-aici. Când vei auzi că se apropie larma, sari pe-un cal, ia-l de frâu pe celalalt, şi porneşte tot spre răsărit. După două ceasuri de fugă, ne vei aştepta. Şi dacă până dimineaţa nu venim, eu şi mamă-ta, du-te cu Dumnezeu, tot înainte, tot spre răsărit. Întreabă de oraşul Lugoj, şi acolo întreabă de Mina fierarul. E o rubedenie mai depărtată dinspre moşul.

Ţancu pieri în noapte. Pe drum îl izbiră întâii picuri grei. Fulgerele îl orbeau. Când ajunse la sălaş, cerul începu să se prăbuşească: tunetele bubuiau unul după altul.

El aştepta în uşa cortului, cu revolverul încărcat; Salomia, la spatele lui, mai ţinea două în mână. Din şerparul lat se vedea mânerul cuţitului. Avea unul şi în tureacul cizmei.

Nu aşteptă mult. La lumina unui fulger zări duşmanii apropiindu-se în patru brânci. Era şi Dinu între ei? Aşa-i păru. Slobozi revolverul. Auzi un vaiet, apoi tunetul astupă orice alt zgomot.

De la dreapta, de la stânga, se apropiau alții. Trase din nou. Alte vaiere. Veneau tot mai mulți. După ce goli pistoalele, săriră cu cuțitele și el, și Salomia.

Deodată se auziră țipete, urlete:

– Nu te lăsa, Țancule! Suntem aici și noi. Nu te da tâlharilor!

Apoi, nimeni nu mai știu ce se petrece în noaptea aceea sângeroasă. Țiganii se încăierară între ei. Fiecare vedea în celalalt un dușman. Nimeni nu mai știa cine-i cu Dinu și cine-i cu Țancu. Noaptea îi orbea. Numai la lumina fulgerelor se vedeau grupuri încăierate și însângerate. Unii gemeau pe jos.

Cu trei răni în coaste, Țancu desfăcu, trăgând din toate puterile, pe Salomia dintr-o încăierare și o luară la fugă. Erau încrestați cu cuțitele și el, și femeia.

Pe fată o aflară lângă caii priponiți. Ea așteptase, după porunca tatălui său, să se apropie larma. Dar larma vuia încă și acum deasupra taberei.

Salomia încălecă pe un cal, Țancu pe celalalt, și porniră în galop în noapte.

Bătaia dură, în tabără, până în zori. Numai atunci băgară de samă țiganii că era bătaia orbilor: se țineau încăierați cei din aceeași partidă.

Nu mai avură vreme să se gândească unde va fi Țancu cu femeia și fata. Nici Dinu nu se mai gândi: în tabără erau doi morți și vreo șapte răniți mai greu.

Îi aruncară cu grabă în căruțe, îi acoperiră cu zdrențe, strânseră tot calabalâcul, prinseră caii și, pe la răsăritul soarelui, caravana porni.

Fiind în apropiere o încrucișare de drumuri, în curând se află de plecarea taberei. Oameni curioși merseră

să vadă batiştea, urmele focurilor. Descoperiră în multe locuri pete mari de sânge.

Peste două zile, o patrulă de jandarmi plecă în căutarea faraonilor. Poate au ucis pe cineva! Pe cine? De-ai lor sau pe vreun străin?

În zorii zilei, se apropiau şi cei trei călăreţi de un sat.

– Rămânem aici ori mergem mai departe? întrebă Salomia.

– Rămânem! Să nu le pierdem urma. Ai văzut cum ne-au mințit ticăloşii de peţitori? Ai văzut că sunt încă mulţi cu noi şi împotriva lui Dinu? Cine ştie? Poate de-aici-i va veni răsturnarea! Să nu le pierdem urma!

Mai galopară un timp. Satul se vedea bine. Deodată Ţancu opri calul.

– Nu! Vom merge mai departe! zise el. Tabăra nu va rămâne la răscrucea aceea de drumuri. După sângele vărsat, vor pleca în grabă.

Mai erau şi alte gânduri care îl abăturâ pe Ţancu din drum. Nu se puteau opri într-un sat, aşa cum erau. Jandarmeria caută de bună samă pe fugari.

După două zile de mers peste câmpuri, încunjurând satele, ajunseră la un orăşel pe care Ţancu îl cunoştea din drumurile din trecut ale caravanei, pe când tatăl său era conducătorul. Îşi aducea aminte de o casă, la marginea orăşelului, unde fusese găzduit odată cu bătrânul, la un ţigan avut, negustor de porci, unul Miloş.

Omul îl recunoscu îndată. Dar îi dădu sălaş cu oarecare îngrijorare. Zvonurile despre bătaia aceea din tabăra corturarilor merseseră până departe. Căruţele fuseseră oprite de jandarmi şi puse în tabără la marginea unui sat.

Cercetările începuseră îndată şi fuseseră aflaţi, între zdrenţe şi fân, cei doi morţi. Dintre răniţi mai muriseră trei pe drum. La interogator, toţi mărturisiseră că ucigaşul e cel dispărut, Ţancu. Ba unii se juraseră că şi Salomia a dat cu cuţitul. Unde erau fugarii? Nimeni nu ştia, dar căruţa lor fusese adusă fără cai, legată de alta.

Toată gloata a fost închisă. Cercetările urmaseră în faţa tribunalului. În aceeaşi vreme erau căutaţi şi fugarii.

Iată pentru ce Miloş îi primi cu îngrijorare. Apoi se interesă de bătrân.

– A murit, răspunse Ţancu.

Nu putea să-i spună adevărul. Omul acesta ţinuse mult la bătrân şi, de câteva ori, îi fusese de ajutor.

– Păn-a stăpânit el, nu ştiu să se fi întâmplat o astfel de nenorocire în tabără.

Femeile se culcară, dar cei doi bărbaţi sfătuiră până târziu, la lampa stinsă.

Ţancu îşi deschise inima înaintea lui Miloş. Simţea că-i scade încrederea în viitor. Dacă au fost descoperiţi morţii, dacă el e pus subt urmărire drept ucigaş, nu putea decât să-şi piardă urma pentru o vreme. Şi avea nevoie de un sfat prietenesc.

Povesti lui Miloş pricina bătăii din tabără şi a fugii lui. Numai despre bătrân nu spuse mai multe.

– Hm! Te-au scos din drepturile tale, şi ticălosul acela a mai vrut să-ţi răpească şi fata! El trebuia să cadă de glonţ sau de cuţit!

Ascultând povestirea lui Ţancu, în Miloş se deşteptau moşteniri străbune: un moş al lui s-a răzleţit, pe vremuri, tot dintr-o laie de corturari şi tot din pricina unei prigoane.

– Dacă sameni bătrânului, nu-l poţi ierta pe ticălosul acela! Dar, deocamdată, nu-i nimic de făcut, decât să-ţi

pierzi urma, să te ascunzi. Aici nu, vezi bine, aici nu se poate! E prea aproape de satul unde-i tabăra. Veţi lua trenul şi veţi merge până în inima ţării. Apoi o să mă înştiinţezi unde sunteţi, să-ţi pot trimite veşti. O să mă îngrijesc eu să pornească nişte zvonuri. Eu, să ştii, am drumuri multe. O să se audă, de-o pildă, şi la judecată, că voi, fugarii, aţi încercat în noaptea aceea să treceţi călări Tisa, dar că râul venea cu valuri mari şi v-aţi înecat. Ori – ştiu eu? – poate va iscodi dracu o minciună şi mai bună. Poate voi afla nişte martori care să jure că v-au văzut în Ungaria, când vă duceau jandarmii în temniţă.

– Dar ce mă fac cu caii? întrebă Ţancu.

– Caii îi vindem, nici nu mai poate fi vorbă. Cu ei nu te-ai putea ascunde nicăiri. Ai bani?

Ţancu înclină din cap.

– Dacă n-ai avea, ţi i-aş plăti eu acum. Dacă ai, să vii aici peste o lună de zile. O să luăm preţ bun pe cai.

Dimineaţa, Miloş le aduse o pereche de desagi răi şi haine rele. Trebuiau să le schimbe pe cele bune, cu care erau îmbrăcaţi.

Abia atunci se văzură petele de sânge pe cămaşa şi hainele lui Ţancu. Rănile în coaste nu fuseseră adânci. Sângele nu mai curgea. Numai zgârieturile de cuţit de pe faţa ţiganului şi a nevestei puteau da de bănuit.

Miloş rămase cu ochii la fată, la Rusalina, îmbrăcată acum într-o rochie ruptă.

– Pagubă că n-am un fecior... oftă el. Nu-i de mirare că s-a făcut moarte de om pentru asemenea fată. Şi e, încă, numai o copilă. Câţi ani?

– Împlineşte la Sânpetru treisprezece, răspunse Salomia, învăluindu-şi copila într-o privire de dragoste pătimaşă.

– Ascultă, Miloş, zise Ţancu la despărţire. Şeile să nu le vinzi, nici frâiele. Sunt ţintuite în argint. Sunt moştenire de la tata. Poate voi mai avea nevoie de ele.

II

Satul Vlădeni e aşezat într-o vale, între dealuri rodnice şi de grâu şi de vin. Sat cu case de piatră, cu oameni gospodari, cu două biserici, cu două neamuri de ţigani: „cei din sus", la capătul de răsărit al satului, şi „cei din jos", la capătul de la apus.

Cei dintâi erau mai puţini, vreo zece familii, toţi fierari şi potcovari. Ţigănia de la apus număra peste cincizeci de bordeie: vara erau zilieri la români, iarna trăiau din împrumuturi de bucate luate de la gospodari pentru munca de vară şi din cerşit în sat, ba hărăncile mai făceau şi un fel de negoţ cu arnici, cu ace, şi în Vlădeni şi în satele vecine.

Ţigănia din sus se deosebea de cea din jos nu numai ca mărime, dar şi ca înfăţişare. Ţiganii din sus aveau case de lemn, bulgărite şi văruite. În cea din jos erau numai bordeie. Nici locuitorii lor nu prea sămănau. Cei din sus erau oameni mai înalţi, de-un brunet palid; cei din jos erau mijlocii de statură şi negrii, ca ceaunul.

După port, pe cei din sus nu-i prea puteai deosebi de români, mai ales dumineca şi la praznice: cămeşi albe, cioareci de pănură sau de pânză – după anotimpuri – pieptare albe înfundate[1]. Cei din jos se îmbrăcau cum dădea Dumnezeu, în toate tărcăturile, în ce căpătau de la oameni.

Într-o dimineaţă de pe la sfârşitul lui august, în ţigănia de din jos se porni larmă mare. Se treziră cu trei străini: un bărbat, o femeie tânără şi o fetiţă. Bărbatul era subţire, înalt, cu părul în valuri pe spate, cu faţa palidă şi cu urme de tăieturi. Era îmbrăcat cu pantaloni negri,

[1] Pieptare care se încheiau subt subsuoară.

peteciţi, strânşi pe picior, ca cei milităreşti. Cămaşa era murdară, sfârtecată. Dar şerparul era lat, bun şi era ţintuit cu nasturi sclipitori, poate de argint.

Femeia era de aceeaşi înălţime cu bărbatul. Subt zdrenţele cu care era îmbrăcată, se ghicea trupul subţire, mlădios ca o trestie. Ochii mari, negri, luminau aprins, cu priviri tari, ca pentru deochi. Era mai palidă la faţă ca bărbatul.

Fetiţa era leită mamă-sa, dar era încă gingaşă ca o jucărie. În obrajii mici, subt fruntea palidă, ochii ei mari, lungureţi, ardeau parcă nefiresc.

Cine erau? De unde veneau? Cu ce gânduri?

Ţigănimea de din jos se frământa, şi nu cuteza să se apropie nici unul de străini.

Ei şedeau şi se încălzeau la soare, pe muchea unui deluşor, la marginea ţigăniei. Păreau osteniţi de drum. Priveau trişti, drept înainte, ca în mari depărtări. Părea că nu văd şi nu aud nimic.

Şi, pe mai departe de ei, se perindă toată ţigănimea să-i vadă. Uitară să dea la porci, şi godacii începură să guiţe în coteţe.

– Sunt din vreo laie de corturari, ziceau unii.

– Se vor fi rătăcit, ori poate aşteaptă aici căruţele.

– Trăbă c-au scăpat dintr-o încăierare! N-aţi văzut cât sunt de zgâriaţi pe obraji?

– Dumnezeu ştie! Dar par nenorociţi.

– Ai văzut şerparul? E de corturar bogat, e ţintuit cu nasturi de argint.

– E un neam frumos de oameni.

– Femeia are ochi de vrăjitoare!

Înaintea bordeielor larma creştea. Părerile împărţite despre străini iscară şi câteva certuri.

Străinii şedeau nemişcaţi şi se prăjeau la soare. De la o vreme, femeia desfăcu din desagă o legătură cu demâncare. Abia îmbucară de câteva ori, şi ochii lor iar se pironiră în depărtări.

Ziua întreagă stătură nemişcaţi, ca şi când ar fi înlemnit acolo. Puţine vorbe schimbară.

Bărbaţii şi femeile din ţigănie, după ce-şi hrăniră godacii, plecară la lucru pe la oameni. Nu mai rămaseră decât puradeii şi câteva bătrâne neputincioase, câţiva bătrâni gârboviţi, care şedeau pe podmoalele[1] din jurul bordeielor, cu pipele roşii, de pământ ars, în gură.

Copiii se apropiau în grupuri de străini, apoi, deodată, se întorceau speriaţi, fugind de le sfârâiau tălpile. Erau aproape goi, în cămăşuţe spintecate, murdare.

Pe însărate, Ţancu zise:

– Aici vom rămâne.

Femeia oftă:

– N-avem nici un adăpost; n-avem straie, n-avem scule! Parcă ne-a luat Dumnezeu minţile. În loc să plecăm cu căruţa, cu tot ce avem, am plecat călări.

– Cum puteam pleca cu căruţa fără să prindă de veste tabăra? Şi cum ne-am fi pierdut urma dacă o luam cu noi? N-a trebuit să ne despărţim şi de cai?

– Mai aveam dăsagi. Puteam aduna în ei multe lucruri din căruţă. Dar parcă ne-a luat Dumnezeu minţile.

– Nu trebuia să fugim! Trebuia să rămânem cu ei, zise deodată copila.

– Tu ştii că pentru tine am fugit, răspunse tatăl. Ai fi dorit să ajungi pe mâna lui Ilie, să te măriţi cu el?

Ochii copilei se aprinseră şi privi cu ură la părinţi.

– Nu m-aş fi măritat cu el!

---

[1] Laviţe joase de pământ lipit în jurul bordeielor.

– Dar te-ar fi luat cu puterea!

Copila duse mâna în sân şi făcu să sclipească, în razele soarelui ce apunea, vârful ascuţit al unui jungher.

– Ce treabă ar fi avut cuţitul ăsta? întrebă ea cu ochii mari, negri, înflăcăraţi.

Mamă-sa o îmbrăţişă şi o sărută.

Noaptea dormiră într-un bordei. Dimineaţa voiră să-şi facă şi ei unul. Dar n-aveau uneltele de săpat, n-aveau lemne, n-aveau scânduri, n-aveau paie de acoperit.

Cât ce înţelesără faraonii dorinţa lor, trecu ca o flacără prin ţigănie. Unii aduceau hârleţe, alţii sape şi târnăcoape, alţii bucăţi de grinzi şi caferi.

Toată lumea se îmbulzi să le ajute. În patru zile bordeiul era gata. Ţancu dădu bani pentru scânduri, pentru uşă, pentru fereastră, şi ţiganii cumpărară din sat materialul pe care nu-l aveau ei. Au cumpărat şi paie proaspete de la îmblătitul de vară, căci cele ce le aveau ei erau vechi şi afumate.

Plecară apoi toţi trei, cu o căruţă din sat, în orăşelul cel mai apropiat şi se întoarseră cu ea încărcată: două paturi, o masă, câteva scaune şi mărunţişuri de care aveau nevoie.

Faraonii erau acum şi mai încredinţaţi că străinii sunt avuţi, sunt din neam mare, şi sfiala faţă de ei creşcu.

Nu se mirau că afară de numele lor nimic nu mai aflară de la ei. Erau mândri că-şi făcuseră bordei alături de ei şi fericiţi că le ajutaseră. Se uitau la străini cu respect, iar la copilă, la Rusalina, ca la o stea căzută din cer. Niciodată nu se prăsise în ţigănia lor o fată ca asta. Erau mândri de frumuseţea şi gingăşia ei şi simţeau de pe acuma că ar face moarte de om pentru ea, dac-ar ajunge în primejdie.

După câteva zile, în urechile Rusalinei străluceau doi cercei care îți luau vederile. Și, deodată, respectul față de străini se îndoi. O mută admirație le încălzea inimile, ce băteau cu putere subt zdrențele de pe trup. Se simțeau cu toții mai săltați de la pământ, mai mândri.

Iată că și din neamul lor se pot ridica oameni deosebiți! Poate sunt os de voivozi! Vezi bine! Cum nu s-au gândit de mai demult? Nu se poartă toți trei drepți, cu capul sus, cu privirile slobode și mândre? Nu avea bărbatul șefpar bătut în bănuței de argint? Într-o duminecă Rusalina purtă și o salbă de bani de argint în care strălucea soarele. De atunci țiganii de din jos nu ar mai fi schimbat cu cei de sus. Li se părea că a sosit în țigănie un neam împărătesc.

Din două în două săptămâni Țancu pleca de-acasă. Se ducea până departe, la prietenul vechi al tatălui său, Mina, fierarul din Lugoj, după știri. Pe aici își aveau drumul multe caravane de corturari, încă din vremea de demult. Bătrânul îi făgădui să știricească, să fie cu ochii în patru, poate va afla ce s-a ales din laia lui Țancu.

În sat, în Vlădeni, nu ajunsese nici o știre despre bătaia din tabără, nici despre judecata lăieșilor. Satul era departe, în inima țării, și nenorocirea aceea se petrecuse la graniță, către țara ungurească.

La o lună, Țancu nu mai trimise nici o veste lui Miloș, ci se urcă în tren și se duse la el. Nu atât pentru banii de pe cai, cât mai mult să afle noutățile care îl frământau zi și noapte.

Miloș vânduse caii, cu destule greutăți, fiindcă nu avea hârtii. Îi vânduse unui geambaș, cu un preț mai scăzut decât erau vrednici.

Ţancu puse banii în şerpar, fără să-i pese. Mai avea încă bani destui.

Ce ştia mai nou Miloş? Judecata nu se isprăvise. Oamenii erau ţinuţi încă în închisoare. Ce s-a ales de căruţe, de tabără, de copii şi de câni? Nu ştia nimic.

Chiar la urmă, când să plece, îi spuse:

– Te-au căutat şi pe-aici!

– La tine?

– Chiar la mine nu! Dar prin ţigănie, prin sat. Şi încă atunci, îndată, a doua zi după ce aţi plecat. Dracu-i ştie pe jandarmi cum ţi-au luat urma...

– Plouase în noaptea aceea. Se vor fi luat după urmele cailor peste câmpuri.

– Ai făcut bine că m-ai ascultat şi aţi mas înlăuntrul ţării. Fii cu răbdare şi aşteaptă. Nu-i bine să te plimbi prin ţară. Te caută mereu. Pentru ce nu mi-ai trimis adresa în loc să vii tu?

Ţancu gemu:

– Nu mai pot aştepta! Nu mai pot trăi departe de ai mei.

– Hm! făcu Miloş, la asta trebuia să te gândeşti de la început. Trebuia însă să-ţi mântui fata. Acuma trăbă să stai ascuns în pământ şi-n piatră sacă vrun an-doi.

– Vrun an-doi? E cu neputinţă!

– Dacă nu, poţi ajunge repede unde nu doreşti: în spânzurătoare. Trăbă să ştii că lângă cortul tău au aflat jandarmii trei pistoale descărcate proaspăt. Iar unul din morţi era găurit de gloanţe. Era omul de încredere al lui Dinu. În oraş se vorbesc multe. Judecătorii care pun întrebări bărbaţilor şi femeilor nu tac din gură. Nimeni n-a descărcat vreo armă în noaptea aceea, după spusa tuturora, decât de lângă cortul tău.

Ţancu se gândi. Într-adevăr, nici el nu auzise alte împuşcături.

– Apoi ceea ce apasă greu asupra ta e împrejurarea că toţi au fost de faţă când i-au oprit jandarmii – vii, morţi ori răniţi – numai tu şi cu femeile lipseaţi. Judecătorii mai întreabă: Pentru ce n-au fugit şi alţii dacă şi alţii sunt ucigaşi? Deşi ceilalţi morţi sunt junghiaţi, nu împuşcaţi. Ori poate i-ai înjunghiat tu pe toţi, Ţancule?

Miloş îl privi cercetător şi cu un fel de admiraţie.

– Nu ştiu. Se poate! Dar în întunerecul acela ce puteam vedea? Ce puteam şti? Când îţi sar cu zecile pe cap, mai poţi număra loviturile? Dacă i-am ucis eu, mă căiesc şi îmi pare rău. Nu pe ei voiam să-i omor. Iar câinele pe care am vrut mi-a scăpat. Întâi a voit să-mi ia mireasa, a împuşcat din leş[1] noaptea după noi, când ne întorceam de la cununie. Acum a voit să-mi răpească fata pentru mucosul ăla de ficioru-său, un urât şi un nătăflete să-i pui din trecere piedecă şi nici să nu te uiţi la el. Să mi-o pângărească cu neamul lui!

– Zadarnică e acum mânia, Ţancule.

– Ba nu-i zadarnică! E viaţa mea! Când nu mă gândesc la răzbunare, nu mai sunt viu. Sunt o mortăciune. Numai de nu l-ar judeca la temniţă pe viaţă, ori la spânzurătoare! El m-a răzleţit de ceata mea, după ce mai întâi mi-a furat moştenirea cea după lege. De-ar scăpa cu viaţă ca să nu mai scape viu de mâna mea!

– Te linişteşte, Ţancule, vorbi înviorat Miloş. Ştiu eu ce sânge fierbe-n tine. Dar acum trăbă să lucrezi cu mintea, nu cu inima.

---

[1] Pe ascuns, pândiş.

– Dar știi tu că nu mai pot sta pe loc, că-mi vine nebunia? Mi-am făcut un bordei... Ce-aș putea face eu în el decât să putrezesc? Dar nu vreau să mor până nu dau față cu dușmanul! În noaptea aceea credeam că el se va năpusti mai întâi asupra mea, cum s-ar fi căzut, el ori ficiorul lui. Dar au împins pe alții înainte! Se poate ca cu să-i fi rănit de moarte pe oamenii aceia nevinovați. Să port blăstămul lor și al copiilor lor!

Țancu-i făgădui totuși că, la Miloș, aici, în apropierea orașului unde se face judecata, nu va mai veni curând.

– Nu așa! Nu vei mai veni până-ți voi trimite eu vorbă.

– Fie și așa! Dar pe Dinu să știi că-l împușc ca pe-un câne, de la spate, când nici nu va gândi. Nu-i vrednic de altă moarte! Ce s-a ales de mine? Iată, un dezrădăcinat din neamul meu!

– Dar dacă-l condamnă la închisoare pe viață?

– O să ajung cu și în temniță!

– Și dacă-l spânzură?

Țancu rămase cu gura căscată:

– Nu-l spânzură! Un glas îmi spune mereu că-l mai întâlnesc încă.

Țancu se ține de cuvânt. Nu mai veni pe la Miloș. Dar, în schimb, nu trecea două săptămâni și se ducea pe la Mina, fierarul cel bătrân din Lugoj.

– De, tabere mai mici, două-trei care, până la cinci, au mai trecut pe-aici, nu zic ba. Trec mereu, că pe aici li-e drumul. Dar nu-s oamenii pe care îi cauți tu.

Așa-i spunea aproape de fiecare dată fierarul cel bătrân. De la corturarii care treceau el afla frânturi din povestea celor petrecute în tabăra cea mare. Caravana

aceea era cunoscută de toţi nomazii care cutrierau ţările din centrul Europei şi cunoşteau mai multe limbi. Pe Ţanco cel bătrân îl cunoscuseră mai mulţi, unii în Sârbia, alţii în Ungaria, alţii în România. Erau unele judecăţi în taberele mai mici care nu se sfârşeau decât cu judecata lui Ţanco acela.

Dar ce ştiau aceste cete răzleţe? Unii spuneau că s-a isprăvit judecata şi că Dinu a fost spânzurat. Că laia a plecat mai departe, cu alt conducător. Alţii, că tabăra s-a rupt în două şi că au plecat pe drumuri potrivnice. Alţii, că sunt încă toţi la închisoare.

Ba se aflau unii care spuneau că au fost expulzaţi cu toţii în Ungaria, de unde au venit, după ce li s-au luat căruţele, caii şi întreaga avere.

Era hotărât lucru pentru Ţancu că drumeţii aceştia nu ştiau nimic. Informaţii mai apropiate de adevăr nu-i putea da decât Miloş. El era mai aproape de locul celor petrecute. Dar se jurase înaintea lui Miloş să nu mai meargă la el până nu-i va trimite vorbă.

Dar vorba asta nu mai venea. Trecură toamna, iarna şi primăvara, şi de la negustorul cel de porci nici o veste.

În vremea asta Ţancu, cu toate drumurile lui la Mina, nu mai avea o clipă de hodină. Ştirile cu care venea părea că-l mai stâmpără o vreme, apoi iar începea să fiarbă, să ardă mocnit. Trebuia să facă ceva pentru a-i trece vremea. Slăbise, se făcuse şi mai palid, şi ochii începuseră să-i ardă fosforescent ca la un strigoi. Nevasta nu-i era de nici un ajutor. De câte ori i se opreau ochii asupra ei, îşi aducea aminte de toate. Pentru ea suferea şi simţea c-o iubeşte tot mai pătimaş.

Da, trebuia s-o aşeze în cinstea ce i se cuvenea! El era moştenitorul de drept al voivoziei, pe ea i-o dădu-

seră soție pentru acest lucru... dacă nu s-ar fi întâmplat nenorocirea aceea cu tată-său! Pe Dinu l-ar fi înlăturat el repede, dacă nu ar fi fost umilit și micșorat de păța-nia tatălui său. Dacă nu ar fi scăzut în ochii taberei...

Iată, nu s-a întrebat niciodată: cum de-a alunecat tată-său la falsificare de bani? Și mai ales: cum s-a lăsat să fie prins? În obida și nenorocirea lui de moștenitor, nu avusese vreme să se gândească la asta.

Dar acum avea prea multă! Cu ziua de cap nu lucra nimic. Bani avea încă destui. Apoi unde și cu ce ar fi lucrat? Nu avea scule, nu avea material pentru lucru.

Astfel îl băteau gândurile, și uneori îi venea să-l blăstăme pe tatăl său.

...Și iată că din negura anilor, din amintirile copilă-riei, i se limpezi în minte o dimineață în cortul lor. Trăia pe atunci maică-sa. Tată-său, de cu sară, nu fusese acasă. Adormise fără el, iar în zorii zilei se trezise într-o ceartă, pe cuțite, între părinții lui. Își mai aducea aminte și acum înfruntările înfuriate ale mamei sale și cum sărea, cu ghearele, să-i sfâșie obrajii:

– Iar ai fost la ea! Nu minți, cânc bătrân! Iar ai fost! Unde sunt cele două perechi de cercei din punga cea roșie? Unde sunt cei trei galbeni? I-ai dus ei, porc bătrân ce ești! Furi cortul tău și duci nerușinatei aceleia! Cu ce te-a legat? Cu ce te-a fermecat? Dac-ar fi mai tânără și mai frumoasă decât mine, n-aș zice nimic!

Auzea limpede înfruntările înveninate ale mamei sale.

...Oare nu pentru femeia aceea va fi falsificat bani tată-său? Ce alta ar fi putut să-l scoată din minți? Nu avea bani destui? N-avea inele și cercei de aur cu pietre prețioase? Nu era avut? Pentru ce lăcomise la bani falsificați?

Ţancu îşi aduse aminte că uneori se întâmpla ca vreun meşter făurar din tabără să se îndeletnicească cu astfel de meserie, dar n-a auzit să se fi întâmplat vreodată ca însuşi voivodul să alunece până acolo. Nu a bătut chiar tată-său pe un şetrar cu biciul de curele muiat în saramură, pe pielea goală, pentru o astfel de blăstămăţie?

Da, aşa trebuia să fie! Pentru femeia aceea a căzut conducerea neamului lor în tabără, pentru ea a ajuns bătrânul la muncă silnică pe viaţă ori poate la spânzurătoare. Pentru ea va fi murit maică-sa aşa de tânără!

El îşi aducea aminte că maică-sa a tot slăbit şi că a muţit ca pământul în vremea din urmă. Nu-i mai răspundea nici lui. Avusese totdeauna credinţa că mamă-sa a murit nenorocită.

Dar gândurile şi frământările nu-i ajutau lui Ţancu la nimic. Cu atât mai puţin la scurgerea vremii. Zilele erau nesfârşite şi nopţile înveninate.

Nu mai venea nici o ştafetă de la Miloş.

În gură de vară, prin iunie, într-o dimineaţă, Ţancu zise:

– Trăbă să fac ceva! Trăbă să mă apuc de lucru. Altfel mi-e frică să nu înnebunesc.

– E greu şi pentru mine şi pentru fată, dar încă pentru tine! Nu ai mai aflat nimic?

– Niinic. Mina bătrânul nu ştie decât zvonurile ce umblă. Dar am încredere în Miloş. El l-a ajutat şi pe tata. Nu mai pot sta însă cu braţele încrucişate. Trăbă să mă apuc de lucru!

– N-ai făurişte, n-ai unelte! zise cu sfială femeia.

– Mai am încă bani. Îmi voi cumpăra. Îmi voi ridica şi o baracă de făurişte.

În două săptămâni făurăstea fu instalată aici, lângă bordei. Țancu se mai lumină la față. Cumpără material și începu să bată căldări de aramă. Dar nu se ferea să potcovească și un cal, să ferece o roată, să ascută un fier de plug.

Sătenii auziră că țiganul din capul satului din jos e meșter mare. Că-i întrece pe toți fierarii din sat. Întâi veniră cu de lucru locuitori din apropiere, apoi de pe toate ulițele satului.

Cântecul ciocanului răsuna în fierăria lui Țancu din zori până sara târziu.

III

Țiganii din sălașul din capul din jos al satului se mirară și, la început, parcă se descurajară. Cum, își ziceau ei, omul ăsta pe care îl crezuseră din neam mare nu-i mai mult decât unul din capul satului din sus? E un meșter faur și atâta tot? Adevărat, mai bun ca ceilalți, mai priceput, știa face și căldări, și sfeșnice de aramă, și alte scule, dar atâta tot? Poate și-a isprăvit banii? Adevărat că la asta nu se gândiseră până acum. Erau de aproape un an în sat, și nimeni nu i-a văzut lucrând, nici pe el, nici pe nevastă, nici pe fată. Ba ele tot mai coseau uneori, la soare, în ușa bordeiului.

Nimbul din jurul străinilor începu să se destrame și, în aceeași vreme, faraonii simțiră că distanța dintre ei și străini s-a scurtat. Începură să îndrăznească a se apropia de ei și a le vorbi.

Cu cât treceau zilele de când începuse să lucreze, cu atât Țancu simțea cum îi revine încrederea în sine, curajul, pofta de viață. Mai înainte se hrănea cu nimica

toată. Acum mânca cu o foame de lup şi bea câte un sfert de rachiu la zi. Faţa şi ochii i se luminaseră.

Şi, într-o după-amiază, cum bătea cu ciocanul fierul înroşit, în vreme ce nevasta şi fata coseau înaintea barăcii, un zâmbet îi flutură pe buze. De la nenorocirea cu tatăl său era întâiul zâmbet.

Nevasta, care mai mult era cu ochii la el decât cosea, simţi un junghi de fericire, sări de la locul ei, şi, din câteva salturi, fu lângă bărbat, îmbrăţişându-i grumajii cu braţele.

– Ioane, Ionaşe, sufletul meu!

– Stăi că mă înăbuşi, nebuno, zise vesel bărbatul.

Continuă să lucreze şi, în grabă, începu un cântec cadenţat după bătaia ciocanului.

Fata, Rusalina, de-afară, rămase împietrită, cu răsuflarea oprită. Tatăl său cânta frumos şi nu-şi mai aducea aminte de când nu-l mai auzise. Simţi cum o căldură dulce îi inundă întreg trupul, pornind de la inimă. Se opri din cusut şi ascultă. Dar iată că şi mamă-sa punc mâna pc un ciocan şi începe să izbească în fierul înroşit, alternativ cu tatăl său, şi glasul ei se amestecă cu al bărbatului.

Ce cântau? Melodia-i era prea cunoscută Rusalinei. Dar acum nu auzea cuvintele. Cuvintele se topeau pentru urechea ei, pentru inima ei, în melodia aceea. Mai văzuse ea, mică, pe părinţii ei lucrând amândoi la ilău şi înfrăţindu-şi cântecul. Dar acum nici nu se gândea, nici nu dorea să înţeleagă cuvintele, să le prindă. Avea senzaţia unei mulţumiri, a unei fericiri care nu se mai apropiase de ea de multă vreme. I se ridicase de pe piept o lespede grea, care n-o mai părăsise de când plecase de la cort şi care o înăbuşea ziua şi

noaptea. Îi părea că fusese într-o prinsoare întunecată şi acum era slobodă: bucuria părinţilor îi lumina sufletul.

Fără să-şi dea sama ce face, puse cusătura la o parte, întră în făurişte, luă şi ea un ciocan în mână şi începu să izbească în ficrul înroşit. Şi îndată glasul ei fraged se contopi cu al părinţilor. Cuvintele melodici îi veniră de la sine pe limbă:

Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi!
Bateţi pe ilău
Cu ciocanul greu,
Bateţi pe ilaie
Tot scântei să saie,
S-alunge duşmani
Peste mări şi ani,
Peste smârcuri rele
Să se-nece-n ele!
Piară-le sămânţa,
Viţa porodiţa!
Toţi duşmanii mei,
Între devla-n ei:
În pustii să-i poarte
Flămânzi păn' la moarte!

Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi!
Daţi şi zi şi noapte,
Până-n miazănoapte.
Ziua-i zi
Şi noaptea-i noapte,
Cine poate
Facă zi din miez de noapte!
Strălucească
Şi ţâşnească

Iuți scântei
S-alunge zmei!
Până la cer
Suie stingher
Cântec de fier!
Țiuie toate
Până la moarte:
S-alunge din lume
Dușman-al cui nume
Nu se poate spune:
Balaur urât
Iesă din mormânt,
N-are nas, ci rât,
Urâciunea lumii,
Bărbățelul ciumii!

Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați,
Departe-alungați
Umbra de strigoi,
N-are loc de noi!
Locul l-a greșit
Și a nimerit
La neam de clăcași,
Țigani bâștinași
Cari ne-au dat sălaș.
Mergă la șătrari,
Lăieși corturari
Unde stăpânește
Și se învârtește
Cuțit ucigaș
Bun pentru vrăjmaș!
Noi suntem fierari,
Suntem meșteri mari,
Din baroase dăm,

Fierul frământăm.
De-l vom înroşi,
Iute te-om pârli
Şi te-om potcovi –
Potcoave de foc,
Să nu ai noroc,
Duşman ne-mpăcat,
Drac împeliţat,
Strigoi sugrumat.

Haidaţi, şapte fraţi,
Din baroase daţi,
Duşmani alungaţi,
Scântei împroşcaţi.
Că din buni-străbuni
Şi din vremuri tari
Noi suntem fierari,
Fauri meşteri mari,
Meşteri pricepuţi
De nimeni bătuţi.
Lucrăm zi şi noapte
Cu sculele toate.
Ci nu-i pace, nu-i,
Ci duşmani destui.
Pace dac-ar fi
N-am mai fi pe-aci!
Am pleca în noapte
Cu şetrile toate,
Rătăcind prin ţară
În iarnă şi-n vară,
Printre munţii suri,
Prin lunci şi păduri,
S-ajungem departe,
Cătră miazănoapte,
În jos ne-am grăbi,

Către miazăzi.
Țiuie-n urechi
Cântece străvechi,
Cântece de laie,
Cântec de bătaie
Când jândari ne taie;
Cântece cu șoapte
Când intrăm în noapte,
Cântec prelungit,
Bun de libovit,
Fete de iubit!

Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați,
Ghioage ferecați
Oțel să căliți,
Săbii s-ascuțiți,
Limba lor să taie
Ca o vâlvătaie
Pe flacără mare
Ce din jar răsare,
Se înveneșește,
Apoi se topește.
Din baroase dați,
Bateți și cântați
Pân'vă deșteptați
Din somn și din moarte,
Din crâncenă soarte,
Mai rea decât toate!
Vă cheamă din noapte,
Din vremile mari
Bătrâni corturari,
Vechi cumu-i pământul,
Viforoși ca vântul
Cum i-a lăsat Sfântul!

Din după-amiaza aceea, munca spori în făurişteа lui Ţancu. Îi cuprinsese pe toţi trei o înverşunare de lucru, încât adesori îşi uitau şi să mai mânânce. Femeile ajutau lui Ţancu, dovedindu-se îndemânatece. Făurişteа răsuna acum de cântecul armonios al fierului şi de cântecul celor trei suflete.

Părea că-şi varsă în muncă toată energia adunată în ei vreme de un an, o varsă cu nesaţ, cu sălbătecie. Părea că abia acum au aflat leac la singurătatea şi nenorocirea lor şi se aruncau nesăturaţi asupra lucrului. Părea că au descoperit mijlocul uitării şi erau îngroziţi să nu-l piardă. Cămăşile li se lipeau de trup. Cei trei erau palizi, grei de osteneală, dar nu slăbeau lucrul. Cântecul înceta uneori, dar la buna cadenţă a ciocanelor începea iarăşi, parcă de la sine.

Ţiganii din vecini se mirau, cu gura căscată. Cutezau să vină acum până-n uşa covăciei. Mulţi ascultau de afară. Părea că înviasc întreaga covăcie. Sunetul cadenţat, metalic, o sporea, creştea deasupra ei şi abia se pierdea în înălţimi când alt val îl ajungea. Era un cântec sănătos, un cântec de viaţă, cântecul fierului.

Sătenii veneau cu drag să-şi dreagă uneltele de fier, să-şi potcovească vitele, să ascută plugurile, să îmbrace în fier carăle nouă. Ţancu era meşter mare. Şi nu era mai scump ca ceilalţi fauri din sat. Apoi, în făurişteа lui, nu rămâneau lucrurile cu săptămânile. Ba adeseori nici cu zilele. Lucra repede, şi acum avea şi două ajutoare: nevasta şi fata.

De la o vreme, îşi potriveau glasurile, fiecare pe vocea lui. Şi cântecul se ridica puternic şi armonios în văzduh. Melodia începură să o înveţe dancii cei mărunţi, care ascultau, sara, grămădiţi ca ulcelele în spatele făuriştei. Alţii, mai răsăriţi, vlăstare de ceteraşi, încer-

cau melodia pe vioară. Întâi o melodie, apoi alta şi alta. Ţiganii de din jos nu se puteau mira destul de hărnicia şi voia-bună a străinilor. Ce-i apucase? Pentru ce munceau cu atâta furie?

Ei nu ştiau că, lucrând şi cântând, cei trei îşi uitau unde sunt, îşi uitau înstrăinarea şi nenorocul, şi se visau „la ei acasă", în tabără. Că trăiesc din nou, ca nişte somnambuli, viaţa de altădată.

Şi români şi ţigani ziceau uneori:

– Înţăleg să lucreze pe răpuşie bărbatul şi femeia. Dar copila? Nu-i păcat? E prea crudă!

Rusalina era într-adevăr prea puţin împlinită la trup chiar pentru vârsta de patrusprezece ani. Osteneala i se citea pe faţă. Când ridica ciocanul, sânii ei abia însemnau doi muguri subt cămaşă.

Fecioraşi şi feciori care veneau cu de lucru în covăcia lui Ţancu nu-şi mai puteau lua ochii de la ea. Când ridica braţele subţiri, palidă şi puţintică în trup, simţeau o lihodeală la inimă. Li se părea uneori că e un înger palid, cu aripile ridicate spre cer, aşa cum au văzut zugrăviţi în biserică şi pe care ţiganul acesta înnebunit de hărnicie îl ţine toată ziua lângă foi şi lângă ilău.

Le era milă de ea. Iar unii începură să o viseze noaptea. Vreo trei cântece cântate mai des în făurişte, adică melodiile lor, fură învăţate de ţiganii de din jos, ba şi de băieţi şi de fete de români. Cuvintele însă nu le înţelegeau, nu numai românii, dar nici ţiganii localnici. Unii dintre ei întăreau că nici nu-s în limba ţigănească. Cine ştie? Poate aveau dreptate. Poate erau sârbeşti, ori ungureşti, ori într-o limbă veche ţigănească.

Munca asta înfrigurată ţinu patru săptămâni.

Într-o luni dimineaţa, covăcia nu-şi mai reîncepu cântecul. Se mirară ţiganii, se mirară românii. Uşa bordeiului ca şi uşa făuriştei le aflară încuiate. Nici urmă de cei trei străini.

În noaptea de sâmbătă spre duminecă venise în sfârşit ştafetă de la Miloş, negustorul acela de porci din apropierea graniţei spre Ungaria. Omul le trimitea numai trei vorbe: „Veniţi toţi trei!" Îşi luaseră traistele de piele cu tot ce aveau preţios în ele, se îmbrăcaseră în haine bune şi porniseră încă în aceeaşi noapte.

Tot drumul se gândiră la un singur lucru: pentru ce-i chemă Miloş pe toţi trei? În toate convorbirile avute cu Miloş fusese vorba ca numai Ţancu să vină.

Cei trei vorbeau rar, în şoaptă. Bărbatul şi femeia schimbau uneori priviri când de teamă, când de însufleţire. În compartimentul de clasa a treia era lume multă şi larmă mare. La gările dese unii se coborau, alţii se urcau cu poverile în spate.

Ţancu era bucuros că nimeni nu le are grija. Oamenii povesteau despre năcazurile lor, despre recolta din anul acela în diferitele regiuni ale ţării.

Numai feciori şi copilandri aţinteau din când în când cu privirile când pe Rusalina, când pe Salomia.

Adescori, cei trei rămâneau cu ochii închişi vreme îndelungată. Tinerii din vagon credeau că dorm. Dar de cei trei somnul fugi toată noaptea.

Răsărea soarele când Ţancu băgă de samă, după numele unei gări, că abia au făcut drumul jumătate. Îi părea nesfârşit de lung şi uneori sărea speriat la geam să vadă ţinuturile, locurile: nu cumva a greşit trenul? Dar apucase pe drumul cel bun, nu se putea îndoi. Cunoştea unele regiuni şi-şi mai aducea aminte de numele unor staţii.

Doamne! Ce avea să le destăinuiască Miloş acela, chemându-i pe toţi trei? Era poate vorba să ajungă în fruntea taberei, să o conducă el mai departe?

De câte ori se oprea la gândul acesta, i se încălzea inima şi o furnicare îi trecea prin tot trupul. Ar fi semn că Dinu a fost judecat la temniţă lungă, ori poate la spânzurătoare. Ori că tabăra, scârbită de nenorocirea ce a adus-o el asupra ei, nu mai vrea să fie subt conducerea lui. Va fi aflat Miloş de aşa ceva?

Se oprea încremenit, adeseori, şi la alt gând: poate Miloş a aflat că s-a dat de urma lui, de urma lor, că jandarmii au şi pornit în căutarea lor şi de aceea-i cheamă pe toţi trei?

Din când în când Ţancu schimba câte-o vorbă în ţigăneşte cu nevasta. Nu mai era nici un alt ţigan în vagon. Femeia răspundea în şoaptă şi-şi trăgea mereu năframa pe faţă, simţind privirile aprinse ale tinerilor din vagon, deşi nu şi-a ridicat niciodată ochii asupra lor.

Uneori se neliniştea şi copila, Rusalina. Simţea şi ea arsuri în obraz şi mânia i se grămădea în ochii cu pleoapele plecate. La o staţie se urcă un nădrăgar, un fel de scriitor de la vreo cancelarie notarială de pe sate. Era înalt, albinct, destul de spălat şi frumuşel, c-o mustăcioară blondă pe care se tot silea s-o răsucească.

Nu mai era nici un loc liber, şi nimeni nu se ridică să-i facă. Rămase în picioare, cu umărul răzimat de-o poliţă, după ce-şi purtă zadarnic privirile întrebătoare şi mustrătoare pe la călători. Dar aceia nu-l luară în samă, ca şi la întrare.

Nădrăgarul îşi răsuci o ţigară şi fuma părând nepăsător de indiferenţa călătorilor.

Deodată, ochii lui se opriră în fundul compartimentului, unde şedeau cei trei. Rămase uimit privind la

fată. Mamă-sa îşi trăsese năframa neagră peste faţă, aşa că puţin se mai vedea din ea: nasul, o muche de frunte, ochii cu pleoapele lăsate.

Ţancu văzu privirea întinsă a nădrăgarului, care nu-şi mai dezlipea ochii de la fată. Tânărului îi părea acum chiar bine că nu aflase loc să şadă: aşa o putea vedea în dragă voie.

Nu mergea departe. Spuse un nume de staţie apropiată când conductorul îi viză biletul.

Tânărul se apropie de banca celor trei, cu faţa râzătoare. Le dădu bineţe în ţigăneşte şi privi încântat prin vagon. Dar oamenii aveau vorbele lor şi nu băgară de samă.

– *Lacidar dives!* spuse el.

– *Lacidar dives!* răspunse Ţancu mirat.

Dar altă vorbă ţigănească se păru că nu ştie. Îl întrebă în româneşte:

– Mergeţi departe?

– Mergem, răspunse ţiganul cu neplăcere.

Ce avea să între în vorbă cu el? Şi apoi, vorbea cu el dar ochii-i erau mereu la Rusalina.

– Şi de unde veniţi?

– De departe!

– Păi da! Voi cutrieraţi lumea. Dar puişorul ăsta e al vostru?

Şi tânărul cel bălan puse mâna pe faţa Rusalinei s-o mângâie. Voise s-o pună, poate nici n-o atinse, pentru că fata sări ca o viperă şi-i arse o palmă peste obraz. Trebuie să i-o fi dat din vârful picioarelor pentru a ajunge la obrazul domnesc.

Palma răsună în vagon plină, aspră. Oamenii întoarseră capetele. Când au înţeles ce s-a petrecut, în vagon începură râsete, lărmălaie.

– Aşa-i trăbă!

– A dracului copilă!

– Aşa-i trăbă! Dacă-i domn, de ce se leagă de-o copilă de ţigan?

Lumea râdea. Toţi se bucurau. Tuturora le părea bine şi priveau obraznici pe tânărul a cărui faţă ardea de ruşine, şi care nu cuteza să se mişte din loc.

Ţancu slobozi o înjurătură în ţigăneşte. Nevastă-sa apropie pe copilă, care şedea în capătul băncii, mai tare de ea, şi-i duse un braţ pe după grumaji, trăgându-i şi ei năframa pe faţă.

Trenul fluieră şi începu să-şi încetineze mersul. Tânărul cel blond, ştiind că-i staţia la care se cobora, se dezmetici din ruşinea ce-l ţintuise pe loc şi începu să se apropie de ieşire.

– Poate voi sunteţi cei trei pe care i-a urmărit jandarmeria înainte cu câteva luni, strigă el furios şi întunecat, oprindu-se din mers şi întorcându-şi capul spre ei. Aveţi noroc că trăbă să mă cobor aici, altfel v-aş căuta actele, cioare spurcate ce sunteţi!

Trenul opri. Funcţionarul coborî furios, având senzaţia că scapă dintr-o baie înăbuşitoare.

Lumea din vagon îl judeca:

– Ce mai om! Ce mai domn!

– Tot el de cătră pădure!

– Se leagă de nişte bieţi călători. Român, ţigan, fie ce-o fi, omul e tot om.

– Şi nici nu-i fată! E abia o copilă. Să-i fie ruşine!

Oamenii priveau cu bunăvoinţă la cei trei.

– Pentru că-s ţigani, după cât se pare, corturari, trăbă numaidecât să-i urmărească jandarmeria? Dar sunt ei toţi hoţi? Nu sunt destui meşteşugari buni între ei, care îşi agonisesc viaţa cu lucrul mânilor?

– Şi nu-s destul de nenorociţi că umblă cu casa-n spate, ca melcul, mai e nevoie să-şi bată lumea joc de ei?

Îl judecară în fel şi chip pe tânărul acela. Cei trei ascultau, dar nu prea auzeau cuvintele bune ce se spuneau pe sama lor.

Ţancu înţelegea un lucru: urmărirea lui, urmărirea lor, se făcuse în toată ţara. Călătorii întrebară pe conductor, după ce se coborî tânărul acela blond, cine era. Din întâmplare, conductorul îl cunoştea. Ţancu trase cu urechea: era un subnotar dintr-un sat din apropiere. Se pare, deci, că ei au fost curentaţi pe la toate primăriile din ţară. Cum se poate că în Vlădeni nu le-a avut nimeni grija?

Ţancu mai înţelese că ei au fost căutaţi înainte cu câteva luni. Poate, de-atunci, s-a isprăvit procesul cu cei din neamul lui. Poate s-au limpezit lucrurile şi de aceea îi chema Miloş pe toţi trei.

Era bine că s-a coborât subnotarul acela! Cine ştie, dacă mai rămânea, poate ar fi început să le ceară actele! Adevărat că Ţancu ar fi putut să i le dea pe cele din Sârbia, ori din Ungaria. Avea cinci rânduri de acte, pe nume deosebite. Numai pe cel din România şi din Ungaria avea numele de Ţancu sau Czankó în ungureşte. Dar, în sfârşit, bine că s-a dus! Cine ştie ce întrebări i-ar mai fi pus!

Începu să se însăreze când trenul opri în orăşelul acela din apropierea frontierei cu Ungaria. Un suspin de uşurare scăpă din pieptul celor două femei. Drumul parcă ţinuse cu anii. Mai făcură pe jos două ceasuri de drum până la satul unde locuia Miloş. Era întunerec beznă, dar geamurile de la locuinţa negustorului de porci erau luminate. Ţancu bătu uşor în geam şi Miloş deschise uşa:

– Voi sunteţi?

– Noi!

– Bună-sara, Miloş! zise Ţancu întrând în casă.

– Bine-aţi venit! Bună-sara, Cicoş! răspunse vesel Miloş.

Ţancu înălţă capul întrebător. Era un nume de pe unul din actele lui, cu care umbla prin Ungaria. Gazda cunoştea hârtiile lui, cum le cunoscuse şi pe ale lui Ţancu cel bătrân.

– De-acum nu mai poţi fi nici Ţancu, nici Czankó! Omul care purta numele acela s-a înecat în Tisa, cu cai cu tot, cu nevastă şi cu fată.

Femeile înălţară acum şi ele capul.

– Da, s-a întâmplat aşa cum îi spuneam lui Ţancu mai demult că se poate întâmpla. S-au aflat martori care să jure că i-au văzut înecându-se. S-a aflat şi leşul unui cal, hăt departe pe malul Tisei. Meşter e dracul, află, când vrea, şi astfel de martori, încheie, cu faţa luminată de un zâmbet, Miloş.

Ţancu îl privi lung, apoi apropiindu-se de el îl îmbrăţişă şi-l sărută pe frunte.

– Mulţămesc, Miloş. Totdeauna ai fost bun cu neamul nostru. Şi când s-a auzit vestea şi s-a dat dovada înecului?

– La vro trei săptămâni după ce ai plecat tu mai pe urmă de la mine.

– Hm! De-aceea am avut pace în satul acela, în Vlădeni.

Miloş zâmbi vesel:

– Când fac un lucru, îmi place să-l fac întreg. Dar acum şedeţi şi cinaţi. Veţi fi osteniţi de drum şi veţi avea în curând lipsă te toate puterile.

– Ce este? întrebă Ţancu nerăbdător.

– Mâncați întâi, v-am spus. Iată și sticla cu rachiu. Le-o puse pe masă și el ieși.

Cei trei se uitară unul la altul, apoi șezură la masă și începură să ospăteze. Fata nu gustă din rachiu.

Isprăviră. Așteptară. Abia întru târziu întră și Miloș în casă. Dar nu întră singur. Mai venea un bărbat.

Țancu și Salomia strigară:

– Iată-l pe Daina!

Săriră de pe scaune și se repeziră asupra lui. Îl îmbrățișau, îl pipăiau.

– Tu ești?

– El este!

Daina era unchiul după tată al Salomiei. Era căpetenia corturarilor care țineau la tradiție și care nu se putuseră împăca în ruptul capului cu voivozia lui Dinu. El înjghebase și ceata care luptase pentru Țancu în noaptea aceea.

– Ce este? îl întrebă Țancu.

– Bine! răspunse acela.

– Cum nu se poate mai bine, zise și Miloș. Șetrele vă așteaptă.

– Da, vă așteaptă, întări Daina.

Cei trei se luminară ca și când i-ar fi bătut în față nu lumina unei lămpi, ci sfântul soare.

– Nu-nțăleg nimic! zise în urmă Țancu. Povestiți-mi! Ce s-a întâmplat?

Daina își aprinse pipa. Și-o aprinse și Miloș. După ce stinseră lampa, șezură pe lăviți, și Daina începu să povestească.

...Când i-au oprit în drum, i-au înconjurat nu o patrulă, ci douăzeci și patru de jandarmi. Era cu neputință să mai încerce scăparea, deși știau că morții din căruțe vor fi descoperiți.

Fură duşi grămadă cu toţii, cu bărbaţi, cu femei, cu copii, în temniţă. Rămaseră numai câinii, legaţi subt căruţe, să urle. Peste trei zile, femeile şi copiii fură sloboziţi: caii nechezau de foame, începuseră să roadă coviltirile care erau de papură ori de nuiele.

Fură ascultaţi cu toţii: vina omorurilor o puneau în sarcina fugarului şi a nevestei. Dinu era în fruntea pârâtorilor. Îşi pierduse minţile: învinui în faţa judecăţii şi pe Daina şi încă pe zece inşi, cu numele, tot oameni cunoscuţi ca apărători ai lui Ţancu. Daina îi înşiră pe toţi şi, la fiecare nume, Salomia şi Ţancu se mişcau pe scaune ca pe jar.

Între cei zece erau şi doi bătrâni care nu se mişcaseră din corturi în noaptea aceea. Ei întăriră sub jurământ. Jurară şi două bătrâne bolnave că oamenii n-au ieşit din corturi.

De-atunci judecătorii nu mai ascultau la ce spunea Dinu. Îl duseră în pivniţă, şi jandarmii iau dat o bătaie să-l chilăvească[1]. Pârile lui, purtarea lui l-au înduşmănit cu toţi faraonii. Vorbise de rău şi aruncase bănuieli şi asupra prietenilor săi înaintea judecătorilor, ba chiar şi asupra acelora care, între bătăi groaznice, mărturisiseră că au dat cu cuţitele, puşi la cale chiar de Dinu.

Unii dintre aceştia, puşi la cale de voivoda, nu mai putură mărturisi nimic: erau morţi. Pomenindu-i cu numele, Ţancu înţelese că erau doi bărbaţi tineri, care fuseseră îndrăgostiţi de Salomia în fetia ei. Asculta crâşnind din dinţi. Dacă pe ei i-a atins cu cuţitul unde trebuie, bine a făcut! Şi-au luat răsplata, ticăloşii! Dacă nu-i putuseră necinsti logodnica, au vrut să-i ducă fata la necinste!

---

[1] Să-l schilăvească, să-l schilodească.

Purtarea lui Dinu amărâse şi învierşunase pe toţi faraonii împotriva lui. Voivodă era acesta? Când s-a mai pomenit unul ca el! În loc să apere, ca un tată, întreaga gloată, el, laş şi josnic, nu se gândea decât la apărarea capului său.

Oamenii trăiră în întunerecul beciurilor câteva săptămâni cu groaza-n suflet. Nimeni nu ştia ce-i aşteaptă.

Apoi s-a adus judecata: bătrânii fură iertaţi să grijească de cai, de femei şi de copii; ceilalţi fură judecaţi la temniţă grea, în fiare, între două şi şapte luni.

Nimeni nu putu fi dovedit de ucidere. În noaptea aceea, în bătaia orbilor, cine putea şti cine a lovit de moarte şi cine a rănit uşor? Numai Dumnezeu din cer! Apoi fugarul uşură soarta tuturora: sentinţa pe el îl arăta ca ucigaş. Altfel, nu ar fi fugit.

Faraonii, scăpaţi aşa de uşor, blagosloveau în gând şi cu vorba fuga lui Ţancu, a nevestei şi a fetei. Ura şi disprețul faţă de Dinu creşteau. Şi începură să se audă glasuri tot mai multe:

– Ne-a bătut Dumnezeu că n-am ţinut legea din bătrâni!

– Ne-am uitat la sărăcia în care i-a rămas neamul după ce au ridicat bogăţiile bătrânului.

– De l-am mai afla pe ficior, pe Ţancu cu Salomia, cum ar mai zbura Dinu!

Dar, pe urmă, judecătorii fură înştiinţaţi că Ţancu şi toţi ai lui, cu cai cu tot, s-au înecat în Tisa. Un cal a fost aflat departe, la ţărm. Au venit şi martori care au întărit subt jurământ.

– Despre asta ar şti povesti mai multe Miloş, nu-i aşa, bătrânule? întrebă Daina, oprindu-se din vorbă şi aprinzându-şi din nou pipa stinsă.

– A ştiut, răspunse acesta. Acum nu mai ştie nimic. A uitat tot. Numai voi să nu uitaţi că Ţancu a murit şi că cel ce stă înaintea noastră poate fi Cicoş, poate fi oricare altul din celelalte patru nume din hârtii, dar Ţancu nu mai este. Cu numele ăsta a fost aflat vinovat, cu numele ăsta a murit.

Daina îşi urmă povestirea: Oamenii erau în închisoare, condamnaţi, când au auzit ştirea cu înecul celor trei. S-ar fi putut uşor întâmpla. Robii crezură, unii de tot, alţii pe jumătate, iar alţii nici atât. Aceştia din urmă, între care şi Daina, spuneau:

– Cum să se înece un înotător ca Ţancu? Nu mai credeţi prostii!

Mai multă gură că s-a înecat de bună samă făcea Dinu. De, ar fi dorit el! Şi, fără să-şi dea sama ce face, omul ajunse şi mai urgisit între faraoni.

După ce scăpară din închisoare, refăcură tabăra şi porniră pe cale întoarsă. Fură expulzaţi în Ungaria, de unde veniseră. Dar bătrânii fură de părere să apuce drumul spre ţara sârbească. Poate că, în vremea procesului, se făcuseră cercetări şi în Ungaria.

Când ajunse Daina cu povestirea aici, Ţancu-i fu îndatoritor că nu pomeni nimic de bătrân. Ascunsese şi el adevărul lui Miloş. Şi aruncă, prin întunerec, o privire recunoscătoare lui Daina.

De formă se mai supuneau încă poruncilor şi îndrumărilor lui Dinu, după ce caravana o luase la drum. O poruncă, la atâtea căruţe, trebuia să fie. Dar în inima lor nu-l mai recunoşteau de conducător.

După ce coborâră adânc spre miazăzi, după povaţa bătrânilor, către graniţa sârbească, trecură şi pe lângă Lugoj.

– Atunci mi-am adus aminte, continuă Daina, că bătrânul Ţanco avea aici un pretin. Şi ce m-am gândit în mine? Poate pe unde s-a abătut tatăl, va fi trecut şi fiul, dacă mai este încă în viaţă. Şi într-o sară m-am furişat la potcovarul Mina. De la el am aflat că eşti în viaţă, că trăiţi toţi trei şi că fratele Miloş încă ştie de urma voastră. Am adunat în cortul meu încă în aceeaşi noapte zece oameni şi le-am spus vestea cea bună. Într-un ceas află toată tabăra, afară de Dinu. Credeai că au prins pe Dumnezeu de picior. M-au însărcinat să viu să te caut, să te iau în tabără. Ne aşteaptă lângă Dunăre. La graniţa sârbească.

Ţancu sări de pe scaun:

– Sculaţi să mergem! strigă el.

– Oho! aşa nu se pleacă din casa unui pretin, râse Miloş. Durmiţi, vă odihniţi, şi în crăpatul zorilor, cu Dumnezeu la drum!

– Un singur lucru îţi cerem cu toţii, Ţancule: să nu-l omori! După câte am păţit în anul din urmă, după câte am pătimit, un nou omor ne-ar putea aduce mari nenorociri pe cap.

– Nu-l voi ucide, dar va trebui să fie pedepsit.

– Îl vom pedepsi! L-om pune să se târască în coate şi-n genunche la cortul tău, să sărute ţărâna şi să se roage de iertare.

– Pe el şi pe necălitul acela de ficior.

– Dacă se va face sănătos până atunci. Poartă încă o rană nevindecată din încăierarea aceea. Oamenii spun că s-a luptat vitejeşte. Poate samănă cu mamă-sa, cu Veta. Aceea-i din alt neam, n-a fost Dinu vrednic nici de ea, dar încă de Salomia ta!

Se culcară, şi cei trei dormiră în friguri până în crăpatul zorilor.

Atunci îşi luară rămas bun de la gazdă, de la Miloş. Când Ţancu îi strânse mâna, îi lăsă în palmă cinci galbeni. Miloş nu zise nimic: avusese şi el cheltuieli cu ştafeta, cu martorii aceia care juraseră pentru înecul lui Ţancu, cu calul ucis şi aruncat în Tisa.

Făcură drum de-o săptămână mai mult pe jos. Numai rareori se întâmpla să poată folosi o căruţă care mergea o bucată de vreme acelaşi drum.

Era-n amiaza-mare când ajunseră la corturi şi căruţe, şi vestea se lăţi ca fulgerul. Toţi care erau în tabără le ieşiră întru întâmpinare cu chiote, cu urale. Câţiva bărbaţi erau duşi cu căldări şi cu ciure prin satele vecine. Câteva femei cu ghiocul, cu arnici, cu ace. Dar cei mai mulţi erau acasă. Toţi voiau să se apropie de cei trei, să le atingă veştmintele. Unele femei plângeau. Fetele şi fetişcanele se uitau pieziş la Rusalina: prea crescuse şi se făcuse frumoasă!

Se porni o lărmălaie din care nu mai puteai înţelege nimic. Deodată, un bărbat se întoarse spre ţărmul Dunării şi zbieră:

– Iote mo! Iote mo!

Toţi ochii se întoarseră într-acolo. Cineva fugea cât îl ţincau picioarele spre Dunăre.

Fugea voivoda, fugea Dinu!

Numai el nu ştiuse că Ţancu e în viaţă şi ce se pregăteşte în tabără. Când auzi larma şi află de pricina ei, o clipă îngheţă de spaimă. Apoi o luă la fugă. Simţise el de mult că tabăra îl părăsise!

Faraonii începură să râdă pe socoteala fugarului şi să-l batjocorească.

– Omul ăsta trăbă judecat, nu poate scăpa aşa! strigă Ţancu.

Își aruncă pălăria și porni, cu pletele negre fluturând în vânt, după Dinu.

Fugarul era cu mult înaintea lui Țancu.

– Nu-l mai poate ajunge!

– Ba-l ajunge!

– Nu! I-a apucat cu prea mult înainte!

– Veți vedea!

Dar și urmăritul, și urmăritorul ajunseseră departe. De la o vreme abia se mai zăreau în câmpia dunăreană.

Salomia și Rusalina începură să alerge. Și după ele, altele și alții. În curând fugea răzlețită întreaga tabără, încercând să se întrecă unul pe celalalt. Dar pe nevastă și pe fată nu le putu întrece nimeni.

– Numai de nu l-ar înjunghia! zicea din când în când unchiul Daina, care alerga și el să-și verse sufletul.

Când ajunseră la țărmul Dunării, mama și fata scoaseră un țipăt de groază: în apă, departe de la țărm, Țancu nu mai era decât la un metru de picioarele lui Dinu. Îl înhăță în curând și îndată se scufundară amândoi.

Apoi trupurile lor ieșiră la suprafață și se încleștară din nou.

Lumea privea de pe țărm îngrozită. Țipa, urla.

De trei ori valuri mari înghițiră pe cei încleștați, și de fiecare dată ieșiră la suprafață, Țancu ținându-l de plete pe celalalt. Când se iviră și-a patra oară din adâncimi, Țancu începu să înoate trăgând după el, de plete, pe Dinu.

– S-a înecat!

– L-a omorât!

– Ce să-l omoare? L-a înecat Dunărea.

Pe țărm, lumea aștepta cu răsuflarea oprită.

– Dacă l-ai sugrumat, rău lucru ai făcut, Ţancule! oftă Daina venind lângă omul îcoarcă de apă, care căzu frânt pe nisipul malului.

– Nu l-am sugrumat!

– S-a înecat el?

– Nu-i înecat. Trăieşte, ticălosul!

Unchiul Daina sări înviorat de lângă Ţancu şi se apropie de trupul întins pe spate a lui Dinu. Plecă urechea, i-o lipi de piept şi ascultă prelung.

– Oameni buni, trăieşte! strigă el din răsputeri, ca şi când ar fi fost singur acolo. Veniţi aici!

Cu ajutorul tovarăşilor, Daina ţinu pe înecat cu capul în jos şi scoase apa din el după metode mai bune ca cele din cărţi.

Întru târziu, Dinu deschise ochii.

– Iată-l că învie! strigată faraonii veseli. Patru inşi îl luară pe sus, şi toată laia se întoarse la corturi, lărmuitoare lucru mare.

Abia acum se puteau bucura de tot ce se petrecuse ca-ntr-un vis. Se bucurau de fuga lui Dinu, de spaima lui, de urmărirea lui Ţancu, de lupta pe viaţă şi pe moarte din valuri. Râdeau să leşine de priveliştea când Ţancu îl trăgea de plete la mal înotând. Se bucurau îndeosebi că Ţancu-l dovedise pe Dinu în faţa tuturor.

– Spuneau că Ţancu s-a înecat în Tisa! Dar el trece Dunărea ca pe-un părău!

– Al dracului înotător!

– Om tare! Să-l mai poată el aduce la mal pe celalalt pe astfel de valuri!

Tabăra a lărmuit până noaptea târziu.

– De acum trăbă să-l aleagă voivodă pe Ţancu! Vorba asta se auzi în toate corturile.

– Să-l aleagă, şi încă mâne! Nici o zi să nu mai întârzie! Unchiul Daina puse doi paznici în cortul lui Dinu. Să nu-i vină pofta să mai fugă. Nu putea scăpa de judecată. Nu numai pentru felul cum s-a purtat după ce au fost prinşi, şi în închisoare, ci şi pentru măcelul din noaptea aceea blăstămată, de când li se trăgeau toate suferinţele. El l-a pregătit şi el l-a poruncit.

Daina era acum liniştit. Ştia că Ţancu se va ţine de cuvânt: nu-l va ucide pe Dinu! Dacă nu l-a sugrumat câtă vreme l-a ţinut subt apă, nu-l va ucide de-acum încolo!

Dar aveau dreptate toţi cei care vorbeau prin corturi: încă mâne îl vor alege voivodă pe Ţancu. Şi, după alegere, Dinu va veni, târându-se în coate şi în genunchi, să-şi ceară iertare, aşa cum e datina din bătrâni, după mari greşeli.

Cei trei dormiră în noaptea aceea un somn greu ca pământul. După câtă vreme se culcară iar în cortul lor, subt cortul cel mare al cerului, în toată slobozenia, scăpaţi de orice gânduri?

IV

Ziua următoare era o duminică. Nimeni nu plecă din tabără. Dis-de-dimineaţă, feciorii aduseră crengi verzi din lunca Dunării, iar fetele adunară flori şi făcură cununi. Împodobiră cu ele cortul lui Ţancu.

Apoi fetele se pieptănară şi-şi împletiră cozile negre. Câteva – cum vor fi răsărit aici? – erau blonde şi împletiră cozi aurii. Toată laia se înbrăcă în hainele cele mai bune. Şerpare ţintate cu argint, cu bănuţi de argint, se văzură vreo zece. Pieptare ungureşti, de pos-

tav negru, cu flori roşii şi cu nasturi albi, erau destule. Aproape toţi bărbaţii purtau pantaloni vineţi, strânşi pe picior, înfundaţi în cizme ungureşti. Femeile îmbrăcară rochii scumpe, unele de mătase, şi tot de mătase erau cele mai multe năfrămi de diferite culori, dar mai ales verzi şi roşii. Mai toate fetele purtau la grumaji salbe din bani de argint, din diferite ţări. Unele erau mai mici, în altele se puteau număra şi până la cincizeci de piese albe, strălucitoare, de diferite mărimi. În urechi purtau cercei de argint, de aur, cu pietre preţioase adevărate. Erau giuvaere moştenite din mamă în fată, din vremuri vechi. Altele erau câştiguri proaspete. Nu era femeie care să nu aibă în deget un inel sau mai multe.

Salomia şi Rusalina se gătiră şi ele. Tabăra putu vedea atunci cercei, inele şi o salbă mare, pe care nu le mai văzuseră decât cei mai bătrâni la cununia mamei Salomiei.

Din traistele acele mari de piele, pe care le-au scăpat la fuga din tabără, scoaseră şi năfrămi scumpe de mătase, şi rochii preţioase.

Nimeni nu se împodobi cu atâtea lucruri scumpe ca ele. Dar nimeni nu le pizmuia: se cădea să fie cele dântâi, nevasta şi fata voivodei! Şi apoi, cine nu ştia în tabără că părechea voivodală se trăgea din cele două familii mai fruntaşe şi mai bogate dintre toate?

Ţancu se îmbrăcă numai în catifea albastră. Într-o ascunzătoare din căruţa lui, pe care nu o putuseră descoperi nici când căutaseră după banii falsificaţi de tatăl său, nici după lucrurile rămase de la el după ce fu dat ca ucigaş, el pusese, demult, rândul acesta de veştminte, să-l îmbrace numai în ziua când va fi urmaşul tatălui său. Încă înainte de arestarea bătrânului.

Haina era o bluză croită militărește, cu șinoare[1] ungurești peste piept, cu un fel de epoleți pe umeri. Mai încălță și cizmele de lac, scoase tot din lada aceea. Își puse patru inele, cu pietre mari, în degete.

Era un bărbat voinic și frumos. Să fi avut treizeci și șase de ani. Cum se plimba, îmbrăcat așa, pe dinaintea cortului, părea un om născut să poruncească și să conducă.

Ziua era senină. Cerul, curat ca lacrima. Rândunici zburau prin văzduh încrucișându-și liniile negre.

Tabăra întreagă era îmbrăcată de sărbătoare. Și așteptă. Deodată un glas de trâmbiță răsună în văzduh, cântând o chemare străveche. Nu sămăna cu nici o goarnă militară. Faraonii își descoperiră capetele. În soare luminau plete negre și sure, altele albe ca zăpada, căzând în inele pe spate.

Femeile se înșinară pe-o parte, bărbații pe alta. Nevestele tinere, fetele, copilele purtau rochii și bluze în culori tari, bătrânele erau îmbrăcate în negru. Podoabele lor străluceau în soare la orice mișcare.

Între femeile tinere și fete erau unele de o mare frumusețe: zvelte, înalte, cu ținuta dreaptă ca la domnițe, cu liniile feței fine, cu ochi mari negri, cu sprâncene bogate, cu gene lungi; păreau coborâtoare dintr-o rasă nobilă, de milenii.

În sunetul acela arhaic al instrumentului de aramă, care semăna și a chemare și a rugăciune, dintr-un cort ieșiră șapte bătrâni, doi cu doi, iar al șaptelea singur în urmă, purtând un obiect învăluit cu o mică țesătură în fire de aur.

---

[1] Găitane.

Ei trecură printre rândurile bărbaților și ale femeilor, cu pas domol, legănat, privind, cu capetele drepte, înainte.

Țancu, nevasta și fata așteptau în fața cortului lor. Bărbatul ședea pe un scaun înalt, cu spetează, un scaun de stejar lustruit de vremuri, acoperit cu postav roșu. Salomia stătea în picioare de-a dreapta, fata, Rusalina, de-a stânga.

Bătrânii se opriră în fața scaunului. Cele două rânduri de bărbați și de femei rămaseră nerupte, într-o liniște desăvârșită.

Bătrânul cel de-al șaptelea, care ținea în mână lucrul acoperit cu țesătura în care juca soarele, păși înainte. Glasul trâmbiței amuți. El începu cu voce sărbătorească:

– Cu ziua de azi, cu voia și hotărârea tuturora, Dinu încetează de a mai fi voivodul nostru. El a adus nenorocire asupra taberei și s-a purtat cu noi ca un mișel, nu ca un părinte. Nici nu a fost o căpetenie legiuită. Conducerea și porunca se cuveneau, după legi străvechi, fiului voivodului Țanco.

– Așa este! mărturisiră cei șase bătrâni de la spatele lui.

– Așa este! strigară cele două rânduri de oameni.

– Noi am greșit, și stăpânul din cer ne-a pedepsit destul. Noi trăbă să îndreptăm greșala.

– Așa este! spuseră în cor bătrânii.

– Așa este! repetă gloata.

Țancu și cele două femei stăteau în neclintire.

– Daică-i așa, și așa este – și vorbind moșneagul începu să ridice acoperitoarea aurită de pe lucrul ce-l ținea în mână, iată, ridic coroana străveche și o așăz pe capul lui Cicoș, noul voivod.

Un murmur de nedumerire trecu prin mulțime: Cicoș?

– Cu numele acesta nou ne va conduce. După cum s-a dovedit cu jurăminte la judecată, Ţancu s-a înecat în Tisa. Cicoş nu mai are nici o răspundere pentru condamnarea lui Ţancu la spânzurătoare.

Un oftat de uşurare scăpă din piepturile bărbaţilor şi ale femeilor de pe cele două rânduri.

Bătrânul se apropie şi, ajutat de alţi doi, puse coroana pe capul lui Ţancu.

– Să trăieşti şi să ne stăpâneşti! ziseră cei şapte bătrâni în cor.

– Să trăiască şi să ne stăpânească! strigară cele două rânduri. Trâmbiţa începu să sune din nou. Cânta acum altă melodie, de bucurie şi de biruinţă. Uralele nu mai conteneau în gloată.

Cicoş se ridică de pe scaun, privi peste mulţime şi zise cu glas puternic, înălţând dreapta la cer:

– Jur să vă fiu căpetenie şi tată!

Toată gloata, în frunte cu cei şapte bătrâni, ridicară în soare braţul drept:

– Jurăm să te ascultăm ca pe un poruncitor şi tată!!

– Jurăm! repetă întreaga gloată.

Glasul de aramă răsună din nou. Apoi se făcu linişte. Cel de al şaptelea bătrân vorbi iar:

– Cicoş ne-a făgăduit să nu-l omoare pe Dinu, şi ieri s-a ţinut de cuvânt: putea să-l sugrume în apă şi nu l-a sugrumat. El se va ţinea de cuvânt şi acum, când Dinu va fi adus să se roage de iertare, în coate şi genunche, după datina ispăşirii greşalelor grele.

Instrumentul de aramă dădu un semnal şi îndată ieşiră dintr-un cort patru bărbaţi tineri, şi în mijlocul lor Dinu.

Era îmbrăcat şi el de sărbătoare. Lumea din cele două rânduri simţi o înfiorare rece la vederea lui: era să

nu-l mai cunoască. Ochii îi căzuseră adânc în cap, iar faţa-i era suptă, mică – doar un pumn – şi vânătă. Ochii lui nu se uitau la nimeni şi păreau adormiţi acolo în fundul capului, unde se ascunseseră. Părea un diavol ieşit acum din iad.

Ajuns înaintea cortului, voivodul trebui să îngenunche şi, în coate şi genunche, să se apropie de scaunul pe care şedea noul voivodă. Cei patru trebuiră să-l îngenunche cu puterea: întreg trupul se împotrivi ca şi când ar fi fost plin de corzi tari de oţel.

Toată lumea aştepta fără suflare. După legea din bătrâni, cel greşit, când ajungea la picioarele stăpânului, trebuia să le îmbrăţişeze, să-şi plece capul pe genunchele lui şi să aştepte mut.

Dar când fu să îmbrăţişeze picioarele lui Ţancu, Dinu scoase fulgerător un pumnal din sân şi sări ca un tigru asupra lui Ţancu.

Nimeni nu avu vreme să dea un ţipăt, să facă o mişcare. Numai Salomia, care nu pierduse o clipă din ochi pe Dinu, sări între el şi bărbat.

Şi femeia şi bărbatul se prăbuşiră înjunghiaţi într-o clipă. Până a nu se dezmetici gloata, Dinu luă coroana ce se rostogolise de pe capul mortului, şi-o puse pe cap şi răcni:

– Nimeni nici un pas! Eu sunt voivoda vostru! Nici jandarmi, nici judecată, dacă nu voiţi să umpleţi spânzurătorile! Pe cel judecat la moarte în lipsă voi nu numai că l-aţi adăpostit şi l-aţi ascuns, ci l-aţi făcut voivodă! Tâlharilor! Mişeilor! Sunteţi în mâna mea de-acum! Dacă nu mă vreţi voi, vă vreau eu! Sunteţi ai mei!

Faraonii se trezeau încet la realitate. Îl vedeau pe Dinu cu coroana pe cap, cu junghierul însângerat în mână şi vedeau cele două trupuri rostogolite şi sângele

ce se adunase în baltă, şi totuşi li se părea că visează. Tăceau toţi ca mormântul. Părea că cel ce stă în picioare cu coroana pe cap, cu cuţitul însângerat în mână nu era Dinu, ci însuşi diavolul, ieşit pe neaşteptate din iad.

Când începură să se trezească, simţiră că erau în mâna lui. Ţancu fusese condamnat la moarte, în lipsă. Ei îl aduseseră în tabără, în loc să-l predea judecăţii, şi îl aleseseră voivod. Avea dreptate diavolul: dacă suflau o vorbă despre cele întâmplate, ar fi umplut spânzurătorile!

– Adunaţi corturile, prindeţi caii la căruţe! Într-un ceas plecăm. Cele două stârvuri le aruncăm peştilor în Dunăre şi trecem în ţara sârbească! se auzi întru târziu porunca necuratului.

Deodată tresări, îşi luă coroana din cap şi strigă:

– Cele două stârvuri! Dar unde e fata, unde e Rusalina? Gloata rămase mută.

– Unde-i Rusalina? urlă Dinu scos din minţi. Să mi-o aduceţi din pământ, din piatră sacă!

Dar nimeni nu se mişcă din mulţimea mereu împietrită. Dinu porni ca o vijelie prin tabără. Cercetă corturile goale, căruţele, scotoci prin fân, printre zdrenţe, prin haine, prin lăzi. Nu era!

Se năpusti în cortul lui, prinse pe feciorul său – bolnav greu încă de rana ce nu se mai vindeca – de păr, îl trase afară din cort, îl puse în picioare, răcnindu-i:

– Caută pe Rusalina, ticălosule! E mireasa ta! Porneşte!

Dar tânărul, care rămăsese întins cu lunile, se clătină pe picioare şi căzu cu faţa la pământ.

Dinu sări în spinarea unui cal, cutrieră împrejurimile. Părea c-a înghiţit-o pământul.

Nu cuteză să meargă mai departe: trebuia să pornească tabăra. Trebuia să se scape de morţi.

Se întoarse între corturi ca o furie.

În vremea asta faraonii, muți, își strânseră corturile, înhămară caii, așezară în căruța lui Țancu trupurile celor morți, le acoperiră.

Erau gata de plecare. În curând caravana porni subt cerul senin, limpede, nepăsător în strălucirea lui, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat pe pământ.

Caravana înainta în tăcerea de moarte a faraonilor. Se auzea numai scârțâitul roților și, din când în când, urletul cânelui legat subt căruța lui Țancu. Era cânele lui.

Rusalina, când văzu pe părinții ei prăbușindu-se și sângele țâșnind din răni, fu luată de-un vârtej de nebunie și, în încremenirea generală, țâșnise în fugă spre țărmul Dunării și se aruncase în valuri. Nu-și mai putu da sama ce se întâmplă cu ea. Știa numai că, în clipa în care era să se înece, o putere peste fire parcă, țâșnind din ea, o ridică la suprafață și ea începu să înoate. De copilă mică înota ca peștele. Dar acum o îngreuiau hainele, salba de la grumaji, cizmulițele din picioare. Totuși făcea sforțări deznădăjduite să rămână la suprafață. Nu-și putea da sama de nimic. În fața morții se trezise în ea, brutal și orb, instinctul de conservare. Numai el mai trăia în ea.

Valurile o duseră departe. Făcea sforțări să se apropie de țărm: dar curentul o îndepărta mereu.

Valurile o purtară așa până în hotarul celui de al patrulea sat. Era târziu, poate trecuse de amiazi când îi reuși să iasă la țărm. Dar abia făcu trei pași pe uscat și căzu leșinată în prundișul malului.

Pe însărate, veniră câțiva copii cu vitele la adăpat. Ei se mirau că vacile, când ajungeau la un loc, se opresc și se uită într-o parte, zmâncesc din cap și înconjură locul acela. Se apropiară cu grijă și aflară pe Rusalina întinsă

pe spate, cu hainele de pe ea ude leoarcă. Numai banii de argint din salbă şi pietrele cerceilor din urechi luminau în soarele asfinţitului.

– S-a înecat cineva!

– Uitaţi-vă! E o copilă!

– A aruncat-o apa la ţărm!

– Apa n-o putea aduce până aici, la trei paşi de ţărm, zise unul mai răsărit.

Copiii o înconjurară cu teamă, de departe. Nu cutezară, până-ntru târziu, să se apropie. Vitele băuseră şi se întorceau acum de la Dunăre.

Cel mai mare se apropie, în sfârşit, cu paşi mărunţi, uşori. Se uită la fată, se aplecă asupra ei.

– Nu-i moartă, măi băieţi! Răsuflă..., zise el prinzând curaj. Doarme. Poate e leşinată!

Copiii se apropiară, ascultară şi ei respiraţia uşoară.

– Să-l chemăm pe badea Nichifor, zise unul.

Nichifor, paznic de câmp, avea în apropiere o colibă. Omul, un bătrân uscat, veni, aducând o sticlă cu rachiu tare, de care-i plăcea lui.

Se aplecă asupra copilei, o pipăi, o mişcă. Era caldă, deşi hainele de pe ea erau ude.

Dar copila nu se trezea.

Nichifor o ridică încet de spate, îi ţinu rachiul, tare ca spirtul, subt nas şi, după o vreme, fata deschise ochii, dar pleoapele-i căzură îndată. Omul îi descleştă dinţii şi-i turnă în gură câteva picături. Apoi, pe rând, tot altele.

La o vreme, Rusalina deschise ochii şi nu-i mai închise. Începu să privească la om, la copii, împrejur, cu ochii rătăciţi. Nu înţelegea nimic, nu ştia ce se petrece cu ea, nici ce s-a petrecut.

Începu să fie scuturată de friguri.

– Începe să se răcorească, şi hainele ei sunt încă ude. Trăbă s-o ducem undeva să şi le usuce. Până-n sat e departe, iar eu în colibă n-am nici o haină femeiască. Ptii! drace! Numai ieri şi-a dus nevasta de-acolo un rând de haine...

– O să aduc eu o ie ş-un şorţ, moş Nichifor, zise un prichindel de copil, cu bâta mai mare decât el. Şi cât ce vorbi, au şi început să-i sfârâie picioarele peste câmp.

Când ajunse Nichifor cu Rusalina la colibă, ţâncul acela se şi înfăţişă cu o ie şi un şorţ ale unei surori. Nu aflase pe nimeni acasă şi le şterpelise în grabă.

– Bravo, băiete! îl lăudă paznicul.

El ducea pe Rusalina sprijinind-o de subsuoară. De când începuse s-o ajute, simţise cum se încordează trupul copilei să se ferească de el.

– N-avea nici o teamă, ai dat de oameni buni, îi zicea Nichifor.

Copila nu spunea o vorbă. Din când în când se uita, mirată mai mult decât speriată, la om. Dar trupul ei rămase mereu încordat, într-o ţinută de respingere, până întrară în colibă.

Copiii plecară. Vitele erau de mult înaintea lor, în drum spre casă. În cale întâlneau lanuri de porumb. Dar şi fără asta, ei ardeau de nerăbdare să povestească în sat ce s-a întâmplat.

Nichifor, ieşind din colibă, zise fetei:

– Vezi şi te schimbă. Pe urmă aprind focul să-ţi uşti straiele.

Aşteptă o vreme afară, apoi întră. Dar străina stătea ghemuită pe vatră, cum o lăsase, cu hainele uscate lângă ea.

– Nu fi proastă, tu copilă! Vezi şi schimbă-te să-ţi uşti hainele.

Şi iar o lăsă singură.

Dar şi când se întoarse în colibă a treia oară, o află în aceeaşi poziţie. La stăruinţa omului, copila zise:

– Nu mă dezbrac. Aprinde focul, mi se vor usca şi stând lângă foc.

Omul se miră de atâta încăpăţânare la o fetişcană crudă cum era străina din faţa lui. Dar nu avu încotro: văzu că orice stăruinţă e zadarnică.

Aprinse focul în vatră. Luă o cratiţă, turnă în ea lapte dintr-o oală de pe poliţă şi-l puse la fiert.

Rusalina începu să se pârjolească la foc, când pe-o parte, când pe alta. Hainele se uscau într-adevăr. Salba de argint, cerceii din urechi străluceau tare în vâlvătaia focului. După ce se încălzi laptele, Nichifor puse pe vatră un blid, un bruş de mămăligă rece şi zise:

– Acum să mânci ceva!

Copila clătină din cap:

– Nu! Nu mânc!

– Vai de mine, cum să nu mânci, tu nebuno! Eşti sleită de puteri!

– Nu mi-e foame!

– Comedie ca asta! Nu-ţi pare bine c-ai scăpat de la moarte?

– Nu-mi pare bine! răspunse ea cu o voce aspră, întunecată... Tu m-ai scos din apă?

Şi ea se uită pentru întâia oară drept în ochii lui Nichifor. Ce privire rea, ucigaşă! Paznicul se înfioră.

– Nu te-am scos eu.

– Dar cine? Copiii?

– Nici ei. Te-au aflat leşinată la câţiva paşi de la apă şi, speriaţi, au venit să mă cheme pe mine.

– Atunci, cine m-a pescuit?

– Dumnezeu ştie! Poate ai ajuns singură la mal, între moarte şi viaţă, şi ai mai putut face câţiva paşi pe pământ. Poate Dumnezeu ţi-a ajutat.

– Ba celalalt! zise fata cu mânie.

– Care celalalt?! întrebă omul cu mirare. Eu nu ştiu să fi mai umblat cineva astăzi pe ţărm.

– Diavolul! oftă fata.

Nichifor se mira. Străina asta, după trup, după înfăţişare, nu putea avea mai mult de patrusprezece ani. Dar vorbea ca un om mare. Îmbrăcată în haine scumpe, cu salba de argint la grumaji, cu cercei scumpi în urechi, cine putea fi? Era de-un negru îndulcit, palid; putea fi şi o fetişcană din vreun sat, putea fi şi o ţigancă mai înstărită. Nu cumva e mai vârstnică decât o arată înfăţişarea şi a lovit-o nenorocirea din dragoste? Au mai fost nebune care s-au aruncat în Dunăre. Nu cumva „celalalt", diavolul de care pomeni, să fie un fecior? Poate de dragul lui s-a aruncat în apă şi tot el va fi scos-o din Dunăre.

Dar uitându-se mai bine la străină se ruşină de gândurile lui. Era un copil încă! Nu putea fi vorba de o nenorocire din dragoste!

El întări totuşi din nou că în ziua aceea nu s-a apropiat nici un străin de Dunăre în părţile acelea.

– Dar ăla nu se vede! zise fata.

– Cine?

– Ţi-am mai spus o dată: diavolul! Dacă era Dumnezeu, m-ar fi lăsat să mă înec, el mi-ar fi voit binele. Dar a fost celalalt, şi m-a scos pentru nenorocire!

Vocea ei era profundă, părea că vine din adâncuri. O tristeţe de moarte i se zugrăvi în ochi, pe faţă.

Paznicul se cutremură: putea vorbi un copil de patrusprezece ani ca un om mare, din fundul unei prăpastii?

– Aşadar, ai voit să te înec!? întrebă el întru târziu, necutezând să tulbure împietrirea în care căzuse copila.

Ea înclină din cap.

– La vârsta ta?! Ce minuni se mai întâmplă în lumea asta, Dumnezeule mare!

– Trăbă să mor! Nu mai am pentru ce trăi! şopti străina cu ochii închişi.

Flacările focului luminau faţa ei mică, de-un negru palid şi împrăştiau luciri metalice şi din salbă, şi din părul negru-vineţiu, uscat acum.

Paznicul se credea om în toată firea. Niciodată nu s-a temut de vedenii şi înşelăciuni ale diavolului. Străbătea lanurile întinse noaptea ca şi ziua.

Şi iată, acum, privind la străină, îşi zise deodată: „Poate nu-i decât o nălucire a diavolului! Fiinţă pământeană nu poate fi aşa de frumoasă ca cea ce stă chircită pe vatră, scăldată în lumina arămie a flacărilor."

Îşi făcu semnul crucii, dar arătarea de pe vatră nu dispăru.

– Şi nu vreai să mânci nimic? o întrebă el prinzând din nou curaj.

– Nu! Nu mi-e foame! N-am să mai pun de-acum încolo nici o bucătură în gura mea!

Vorbi cu glasul acela pătruns de zdrobitoare suferinţă. „Ce copil va mai fi ăsta, Dumnezeule sfinte!", se miră iarăşi Nichifor.

– Poate ţi-e somn şi vreai să te culci? zise el, nemaiştiind ce să facă cu străina.

– Nu voi mai durmi până nu m-or pune în mormânt!

Paznicul îi arătă pătucul cu fân.

– Eu ies să mai dau o raită pe hotar. Să nu-ţi fie frică! Nu mă duc departe.

El ieşi pentru a o lăsa pe străină să se culce. Nu avea de gând să dea nici o raită pe hotar. Se temea să nu fugă, să sară iar în Dunăre.

Se învârti prin apropiere până osteni. Noaptea era târzie. Stelele – puzderie. Luna asfinţise.

Trecură ceasuri, şi din colibă nu ieşi nimeni.

Omul răsuflă uşurat. Ascultă la uşă şi-i păru că aude o respiraţie adâncă şi regulată.

– A adurmit şi fără voia ei, îşi zise omul, vesel.

Trase un braţ de fân la spatele bordeiului şi se lăsă într-un cot, cu urechea întinsă. Nici un zgomot, nici o mişcare în colibă.

– A biruit-o slăbiciunea şi osteneala, îşi zise el, mângâiat, şi-l luă dulcea toropeală a aţipirii.

Dormi greu până la răsăritul soarelui. Când văzu sfântul pe cer, se frecă la ochi şi sări drept în picioare, ca un junişan. Uşa colibei era închisă.

El răsuflă uşurat.

– Doarme încă!

Dar peste un ceas se nelinişti şi deschise încet uşa. Coliba era goală.

Zadarnic o căută ca pe un vârf de ac. Nu erau pe vatră decât ia şi şorţul aduse de băiat, neatinse.

– Curată minune! strigă el.

Apoi, deodată, gândul i se lumină:

– Se va fi aruncat în Dunăre!

Şi cu o neliniştc ca şi când ar fi fost copilul lui, Nichifor începu să alerge spre apă. Nu era nimic. Nu se vedea nimic! Alergă o vreme pe ţărm în jos. Nu se vedea nimic, numai negurile uşoare ce pluteau deasupra marelui râu, vânjos şi tulbure.

Începu să caute, întorcându-se, urme pe nisip. S-ar fi cunoscut urmele proaspete. Dar nu putu descoperi nici

o urmă. Îşi lăsă capul în piept şi-şi luă drumul spre colibă. Fusese lucru curat? Cum adormise el atât de greu? Cum se trezise numai în răsăritul soarelui, când el, la crăpatul zorilor, era veşnic în picioare? Nu i s-a părut lui nălucă, nu fiinţă vie, când stătea ghemuită pe vatră, cu ochii închişi, în flacările arămii?

Când ajunse la colibă îl întâmpinară copiii cu vitele, femei, bărbaţi. Ba şi primarul se ostenise să o vadă pe înecată şi să încheie proces-verbal, căci jandarmii lipseau din sat, erau duşi în patrulare.

– Unde-i străina? întrebă capul satului.

– Mă întreb şi eu ca şi dumneata, domnule primar.

– A plecat?

– A fugit. S-a făcut nevăzută.

– Unde?

– Păi, chiar asta-i!

Şi omul povesti din fir în păr cele petrecute de la plecarea copiilor în sara trecută.

– Iată aici ia şi şorţul pe care le-a adus asară copilul lui Păcuraru. Nici nu s-a atins de ele.

Primarul începu să-i pună o mulţime de întrebări: Cine era? De unde era? Cum o chema? Ce-a făcut-o să sară în Dunăre?

Voia să scrie tot. Dar nu avu ce să scrie! Străina nu spusese nimic despre ea. Atâta doar că, la întrebarea lui Nichifor dacă a voit să se înece, ea a dat din cap, spunând că nu mai avea pentru ce trăi.

Primarul, tot muindu-şi tocul în călimară, trecu pe hârtie ce putu: ce spuseseră copiii şi paznicul.

– Ce vârstă putea să aibă?

– După înfăţişare, după trup, era o copilă: o fetişcană. După vorbă, putea fi şi femeie sau om în vârstă.

– Cum înţălegi asta? întrebă primarul.

– Vorbea cuminte şi purta suferinţă de om mare, nu de copil!

– Vorbea bine româneşte?

– Ca mine şi ca dumneata.

– Nici numele nu ţi l-a spus?

Nichifor începu să se supere:

– V-am povestit o dată tot ce am avut de spus.

– Bine, bine! Dar avem şi noi legea noastră. Martorul trăbă să răspundă la ce e întrebat.

– D-apoi doar am răspuns, păcatele mele, domnule primar!

– Spuneai că avea la grumaji o salbă scumpă din bani de argint şi cercei cu nestemate în urechi.

– Avea!

– Nu cumva va fi lăcomit cineva la salba şi cerceii ăia?

– Cine să lăcomească, domnule primar? N-a fost pui de om pe-aici. Cine să lăcomească la lucrurile cuiva care abia a scăpat de la moarte?

Primarul văzu că dăduse greş şi că femeile din jur începură să murmure. Nu mai stărui.

– De, zise el. Ar trebui să ştim mai multe. Cazul ar trebui curentat. Poate a fost o încercare de crimă. Cum vine o copilă cu salba la grumaji, îmbrăcată de praznic, să se arunce în Dunăre? Dar ştim prea puţin pentru a putea curenta întâmplarea. După ce se vor întoarce jandarmii, o să caute să afle ei mai multe.

– D-apoi, ce să mai cerceteze! suspină o bătrână. Iată, va fi fost o copilă nenorocită, de aceea va fi vrut să moară. Poate a înşălat-o vrun ticălos de ficior! Sunt necuraţi care se agaţă şi de fetişcane. Ele sunt nevinovate, nu ştiu nimic şi cad în cursă! Poate-ar fi fost mai bine de ea dacă se îneca!

Dar Nichifor, ascultând şi închipuindu-şi pe copila aceea cum şedea ghemuită pe vatră, îşi zise: „Nici poveste! Era o copilă nevinovată!"

V

Trecură săptămâni şi luni. Sfârşitul toamnei era aproape. Copacii ridicau în văzduh braţe goale, negre. Vânturile de la răsărit şi miazănoapte se înteţeau. Începură să fluture prin văzduhul sur întâii fulgi de zăpadă.

Într-o dimineaţă, faraonii din ţigănia de jos din Vlădeni se treziră cu Rusalina dând târcoale bordeiului şi făuriştii. Nu putea intra. Lacătele erau încuiate.

Veniră în grabă femei şi bărbaţi. Un meşter descuie lacătul bordeiului şi al covăciei.

Copila, vânătă de frig, întră în bordei şi-şi puse pe laviţă o legăturică pe care o adusese în mână. Purta haine subţiri şi zdrenţuite.

– Singură? o întrebară faraonii înconjurând-o şi privind-o cu mirare şi cu milă.

Ea înclină din cap.

– Unde ţi-s părinţii?

– Au murit!

– Amândoi?

– Amândoi!

– Doamne fereşte şi apără!

– Au murit de mult?

Fata ridică din umeri.

– De mult va fi, poate de-un veac!

Oamenii se priviră.

– Cum, de-un veac? Aţi plecat doar de câteva luni.

Rusalina ridică din nou din umeri.

O ţigancă aduse o ulcică de lapte şi un bruş de mămăligă.

– Mâncă, fată! Eşti toată îngheţată.

Rusalina nu se lăsă îmbiată. Mâncă cu lăcomie, era flămândă. Alte ţigănci aduseră brânză şi slănină. Şi fata mânca mereu, nemaiînvrednicind cu nici o privire pe cei din jur.

În bordei era un miros greu de pământ, de aer închis. Era frig.

– Trăbă să vii să te încălzeşti la noi, zise o ţigancă mai înstărită, care avea oleacă de căsuţă în loc de bordei. Rusalina, după ce mâncă, se sculă de pe laviţă.

– Acum nu mai am pe nimeni. Rămân aci la voi.

Privi prin bordei, văzu câteva lucruri rămase de la părinţi, şi ochii ei se umplură de lacrămi. Dar le zbic: îndată, îşi înălţă capul şi se întoarse spre ţiganca care o chemase la ea să se încălzească.

– Vin cu tine. Mi-e frig!

Nimeni nu mai cuteză să o întrebe ceva. Din fiinţa ei se desprindeau un pustiu greu şi o jale de moarte.

Mai crescuse, dar era slabă şi nespălată. Din ceea ce fusese mai nainte nu mai rămăsese decât statura dreaptă şi ochii mari. Dar ei erau acum înecaţi în tristeţi grele

– Săraca fată! oftau oamenii.

– Ce nenorociri or fi dat peste ea!

Rusalina era slăbită şi ostenită de moarte. Abia o pătrunse căldura în casa ţigăncii şi căzu în somn greu dormind ziua întreagă şi noaptea următoare. Abia o putură deştepta să mânânce un blid de fiertură.

Dimineaţa următoare se deşteptă devreme. Dar abia deschise ochii, văzu unde se află şi-i închise din nou.

Între vis şi trezvie, ea văzu drumurile pe care le-a făcut, de când fugise din coliba lui Nichifor.

O luase atunci razna, la întâmplare. Nu avea nici o ţintă, nu-i lumina în cap decât un singur gând: să moară! Dar nu mai cutezase să meargă spre Dunăre! Îi era scârbă şi groază de apa care n-a voit s-o înece. Îi era groază mai ales că nu se va putea îneca: iar se va ridica din ea puterea aceea care a scos-o atunci la suprafaţă. Ce putere, ce mână străină fu aceea care n-a lăsat-o să moară?

Dar va muri acum! Nu va mai pune mâncare în gura ei! Cu hotărârea asta sălbatecă o luase peste câmp şi se pierduse în porumbişti. Nu-i păsa unde va ajunge, nu-i păsa unde va cădea şi nu se va mai ridica! Se va ghemui pe pământ şi va închide ochii pentru totdeauna!

Rătăcise astfel trei zile, ferindu-se de oamenii la lucru, de copiii cu vitele, ca o sălbătăciune. Adâncurile din ea o frigeau, puterile-i slăbeau şi adeseori cădea leşinată. Când se trezea, pornea din nou. Nu-şi dădea sama: a luat-o într-o direcţie oarecare, ori se învârtea pe loc, în aceleaşi porumbişti?

În sara zilei a treia a căzut, sleită de orice putere, într-o porumbişte. Un răstimp lumea se învârtise cu ea, apoi simţise cum începe să se cufunde. Părea că scoboară în adâncul pământului, într-o prăpastie neagră, fără fund. Atunci simţise o putere ca în clipa când era să se înece, care o aruncă la gura prăpastiei.

Deasupra capului ei atârna un ştiulete de porumb în lapte, cu boabele abia înfiripate.

Întinse braţul, îl rupse cu sălbătăcie, îl desfăcu şi începu să mânânce cu lăcomie, ca o fiară. Laptele boabelor îi curgea din colţurile gurii, se prelingea pe bărbie. Când isprăvi, rupse alt ştiulete, apoi altul. Ochii

împăienjeniți i se aprinseră. Din când în când scotea, în neștire, un geamăt.

Sătulă, se lăsă la pământ și adormi ca un buștean.

Cel dântâi gând ce-i veni în minte dimineața fu ospătarea aceea de sara. Rupse iar un tuleu de porumb. Întâi se-nvolbură în subconștientul său, apoi i se limpezi gândul:

– Nu pot muri nici de foame! Sunt blăstămată! Cine m-a blăstămat?

Și numai după ce i se limpezi acest gând, Rusalina putu să-și plângă și să-și bocească părinții.

Ziua întreagă nu s-a mișcat din porumbiște. Plângea smulgându-și părul, zgâriindu-și obrajii și pieptul până leșina. Apoi, deșteptându-se, începea din nou.

Nu era pui de om în apropiere. Cerul se boltea deasupra senin și neclintit. Porumbul foșnea domol sub adierile fierbinți, iar bocetele ei creșteau în văzduh, învălurându-se și mistuindu-se în înălțimi, peste câmpuri.

În dimineața următoare, porni la drum. Simțea ca o leșie amară în tot trupul. Gândul, simțirea mai tare decât ea, că trebuie să trăiască, o făcu să nu-i mai pese de lume, de oameni, de legile lor. Ajunsă într-un sat, cerși de la cea dintâi casă o bucată de pâne. Și apoi alta, azi, mâne, poimâne... Își rupse o parte dintr-o fustă și învălui în ea salba de la grumaji și cerceii din urechi. Prea o împiedecau în noua ei viață. Toată lumea de la care cerea de pomană o întreba de unde a furat salba și cerceii.

Trecu prin sate, prin orașe, dormea unde apuca; simțea parcă o plăcere să fie înfruntată, batjocorită, alungată. Toate acestea o făceau să uite cine este. Îi plăcea să nu mai facă nimeni nici o deosebire între ea și

alte copile de ţigan de sama ei. Dormea de-a valma cu ele prin bordeie. Simţea sila oarbă de-a cădea tot mai adânc.

Într-un oraş mai mare ajunse în tovărăşia unor hoţi şi hoaţe de buzunare. Învăţă uşor meseria, ba ajunse curând între conducătoarele de echipă.

Dar într-o zi fu prinsă, cu altele, pe peronul gării, chiar când şterpeleau o pungă, şi fu dusă la poliţie. Ea nu putu da nici numele ei, nici al părinţilor. Dar spuse numele satului Vlădeni. Şi fu trimisă la urma ei.

Între visare şi trezvie, toate acestea îi trecură Rusalinei, în dimineaţa aceea, prin minte. Rămase încă multă vreme deşteaptă cu ochii închişi.

Gazda credea că doarme şi se purta uşor prin casă – să n-o trezească. Uneori ieşea în uşă şi vorbea încet cu cineva de-afară. Era bărbatul, stăpânul.

– Sărmana copilă! Nu se mai trezeşte. A fost ostenită de moarte.

– Cine ştie ce blăstăm! Cum i-or fi murit părinţii amândoi? Cine ştie? În corturi multe se-ntâmplă altfel decât în sat...

– Ce va face ea singură în lume? N-a fost învăţată, ca noi, să sape, să secere.

– Va învăţa! Năcazul şi lipsa te-nvaţă la toate, răspunse bărbatul. Şi apoi, creşte şi ea. Acuşi va fi fată-mare.

Rusalina, cu ochii închişi, trăgea cu urechea.

– Ce va face cu covăcia? întrebă femeia.

– Dac-ar fi de măritat fata, s-ar găsi şi cine să lucreze în covăcie. Nu ştii că tuturor ficiorilor li se scurgeau ochii după ea? Va încuia-o şi va păstra-o până la măritiş. E o bună zestre! Tatăl său a cumpărat scule nouă şi scumpe.

– De, îi va purta Dumnezeu şi ei de grijă.

– Dumnezeu şi oamenii! Noi i-am dat un adăpost. Dacă vrea, poate rămânea la noi. Va lucra şi ea, îşi va agonisi pânea cea de toate zilele, ca orice om şi orice vietate. Dar iată că se gândesc şi alţii la ea, nu numai noi. Uită-te, lângă bordeiul ei s-au şi adunat câteva braţe de lemne.

Ţiganca privi. Chiar atunci, un puradel desculţ, numai în cămăşuţă, ducea şi el un brăţişor de găteje.

– Ei, oameni suntem şi noi! Ne vom ajuta ca să ne ajute şi tatăl din cer!

Rusalina asculta cu ochii închişi, din nou între vis şi trezvie. Despre ea vorbeau gazdele sale? Despre covăcia tatălui său, despre bordeiul lor? Acolo au adus oamenii braţe de lemne?

În sufletul ei se frământa, încă nedesluşită, o viaţă nouă. Se bucura că a scăpat din banda aceea de hoaţe de buzunare! Se bucura că nu mai hoinăreşte, că nu mai cerşeşte, că a ajuns între oameni cunoscuţi.

De cum a întrat în bordeiul şi făuriştea rămase de la părinţi, de cum văzu haine şi lucruri care au fost ale lor, simţi cum i se îndreaptă trupul şi i se ridică semeţ capul, deşi era ruptă de osteneală. Contactul cu rămăşiţele vieţii de altădată părea că o pătrunde cu o putere curăţitoare, şi pentru întâia oară simţi cât de jos căzuse de când pornise de la coliba lui Nichifor.

Vorbele pe care le adulmeca acum păreau că-i vin în ajutor să se spele de ceva necurat pe dinlăuntru, în suflet, şi să înceapă o viaţă nouă. Ce-ar spune părinţii ei dacă ar trăi şi ar şti cât de jos căzuse? Da, avea dreptate glasul bărbătesc de afară! Va lucra şi va trăi! Va învăţa să sape, să secere... Dar nu va mai cerşi! Şi nu va mai fura! Nu! S-a isprăvit!

La gândul şi hotărârea ăsta, ea sări sprintenă de pe vatră, se spălă, se îmbrăcă, mulţumi gazdelor şi porni spre bordeiul ei.

Gazdele nu-i putură zice nimic, nu o putură opri. Nu cutezară să-i spună să rămână în casa lor cât va voi. Nu mai era Rusalina de la sosire. Era aceea care a dispărut într-o noapte cu părinţii ei. Mai înaltă însă, mai frumoasă şi mai mândră în mers, în ţinuta capului.

– Uite-o, soro! N-o mai cunoşti! zise bărbatul.

– A fost ostenită rău, săraca. Cine ştie de câte zile bate drumurile!

Rusalina întră în bordei. În legăturica aceea, afară de salbă şi cercei, avea şi câţiva bani. Luă o oală, o traistă dintr-un unghet şi porni în sat. Ştia unde e prăvălia şi de unde putea cumpăra şi pâne, şi lapte, şi slănină. Se întoarse încărcată cu de toate. Două zile nu mai ieşi din bordei.

În noaptea aceea, cu plecarea la repezeală după sosirea ştafetei de la Miloş, lăsaseră aici încă multe lucruri. Desaga era plină. Erau haine de-ale mamei sale şi ale ei, pânză, ştofe. Erau şi două pieptărele negre, înflorate cu flori roşii, ungureşti. Mai află o pereche de cizmuliţe de-ale ei.

Hainele cu care venise erau zdrenţe. Rochiile ce le află în desagi erau subţiri, pentru vară. Dintr-o rochie mai groasă de-a mamei sale, îşi croi una pentru ea. Nu croise încă niciodată, dar în copilărie, iarna, şi până în primăvară, nu slăbea niciodată din ochi pe mamă-sa când croia şi cosea. Ea era meşteră mare, cu renume în toată tabăra, moştenind meşteşugul de la bătrâna, iar aceasta de la înaintaşele sale.

În cele două zile făcu rânduială în bordei, copleşită de amintirea părinţilor. Uneori parcă-i simţea lângă ea, întorcea capul şi privea înfiorată.

Îşi aduse aminte, umblând cu lucrurile rămase de la părinţi, că într-o noapte nu putuse dormi şi că-l văzuse pe tatăl său îngenuncheat, părând că sapă la piciorul patului. Va fi săpat mai multă vreme, pe ea o prinsese somnul, şi întâmplarea aceea îi ieşise cu desăvârşire din amintire până acum. Singură, după întâmplările prin care a trecut în vremea din urmă, deşi abia împlinise patrusprezece ani, judecata ei nu mai era nici de copilă, nici de fetişcană, ci de om mare. Mai ales după ce înţelese că trebuie să trăiască şi că va trebui să trăiască muncind, iar nu din cerşit ori din furat, ea băgă de samă la orice lucru, cumpănind întrucât i-ar putea fi de folos. Cumpănea mereu şi chibzuia.

Aducându-şi aminte de noaptea aceea când văzuse pe Ţancu săpând la piciorul patului, Rusalina începu să chibzuiască şi îşi zise că, de bună samă, a ascuns ceva acolo, ferindu-se şi de Salomia.

Cercetă cu de-amănuntul locul, dar nu putu descoperi nimic. Pământul era neted, bătucit, în aceeaşi linie cu restul padimentului. Luă o secure din covăcie şi începu să taie pământul lângă piciorul patului.

Va fi săpat până la o adâncime de o jumătate de metru, când fierul izbi în ceva tare. Începu să răscolească pământul şi, în scurtă vreme, putu scoate o cutie pătrată de aramă, închisă cu capac. O deschise cu mare grijă, şi, la lumina ce pătrundea prin geamul mic al bordeiului, văzu că înlăuntru erau bani de argint şi bani de aur, galbeni. Mai erau şi câteva brăţări vechi, inele, cercei, lucruri pe care nu le-a văzut niciodată între podoabele mamei sale.

Nu vor fi bani rămaşi din cei falsificaţi de Ţanco cel bătrân? Ea nu putea şti, după cum nu ştia care din ce ţară sunt. Vedea că-s de felurite forme şi au chipuri de împăraţi felurite.

La început, îi fu teamă, dar mai târziu, un simţământ de siguranţă puse stăpânire pe ea. Nu ştia cântări preţul comoarei ce aflase, nici nu era cutia prea mare, dar instinctiv simţi că-i mai curajoasă, mai tare decât înainte. Ba şi simţământul de mândrie, care nu se mai apropiase de mult de ea, o făcu acum să se ţină mai drept, cu capul sus.

Luă un ban de argint dintre aceia care ştia că umblă în ţară. Ceilalţi fură vărsaţi în cutioara de aramă şi puşi la loc în gaura aceea de la piciorul patului.

Când, după două zile, ieşi din bordei, era îmbrăcată ca o jupâniţă. Ţiganii se mirară şi se întristară: ceva nu-i mai lăsa să se apropie de ea nestingheriţi, ca în dimineaţa când s-a întors în ţigănie. Se pusese iar distanţa dintre ea şi ei ca o punte nevăzută. Chiar şi gazdele ei de la sosire nu mai îndrăzneau să o întrebe ce a făcut în cele două zile.

Se înşelară însă cu toţii. Rusalina începu să meargă din bordei în bordei, să vorbească cu toţi, să râdă cu copiii. Niciodată nu o văzuseră atât de senină şi veselă.

Faraonii rămaseră încântaţi. Iar însufleţirea lor creştea din zi în zi. Rusalina era mereu printre copii, se juca cu ei şi adeseori le cumpăra şi le împărţea bomboane.

Nu respingea nici o vorbă bună, nici un sprijin. Toată iarna, feciorii şi bărbaţii tineri îi aduseră sarcini de lemne din pădure. Se făcură grămezi mari în jurul bordeiului.

Rusalina mânca adeseori prin bordeiele faraonilor, chemată când de-o ţigancă şi când de-un moşneag.

Era spălată şi pieptănată de strălucea şi umplea de lumină sufletul oamenilor. Părea că le întră soarele în bordei. Deşi nu mai simţeau distanţa dintre ei şi ea, faraonii o respectau şi ţineau şi mai mult la ea.

Când începu să coasă rochiţe înflorate la copile, ba şi rochii nouă ţigăncilor tinere care îi aduceau ştofa, Rusalina ajunse un fel de idol al ţiganilor de din jos din Vlădeni.

Se mirară când, primăvara, începu să umble la lucru la români, ca şi celelalte ţigănci.

– Aşadar, se face o apă şi-un pământ cu noi!

– Trăbă să muncească şi ea, în rând cu lumea, ca să trăiască.

Ţigăncilor, unora mai tinere şi mai frumoase, le părea bine. Dar tuturor bărbaţilor le părea rău: pentru ce se cobora în rândul tuturora? Nu mai avea bani? Nu mai avea din ce trăi? Pentru ce nu le spune lor? Ar împărţi cu ea câştigul zilnic! Prea era gingaşă şi frumoasă să lucreze cu ziua de cap în rând cu celelalte ţigănci! Bărbaţilor li se părea că sunt oarecum micşoraţi, coborâţi în vrednicia lor ei înşişi! Dacă Dumnezeu le-a trimis o floare rară ca Rusalina, nu erau vrednici ei, o laie întreagă, să muncească şi pentru ea? Ea era o floare care trebuia să rămână în fereastră! Să se joace cu copiii – da! Să coasă câte-o hăinuţă – meargă! Dar să sape şi să secere, cu ei în rând, asta nu s-ar cuveni! Şi dacă totuşi face aşa, numai ei, bărbaţii, sunt de vină! Li se părea că ţigănimea lor din capul din jos al satului şi-a pierdut din preţ. Alta era când Rusalina şi părinţii ei nu se amestecau cu nimeni din bordeie şi abia vorbeau cu ei! Alta era chiar când Ţancu se apucase de covăcie şi lucrau toţi trei ca nebunii! Ieşeau lucruri frumoase din mâna lor, şi oricine vedea că sunt oameni

deosebiți! Nu ca acum, când Rusalina lucra în rând cu țigăncile lor! Nu i-ar mai lipsi decât să înceapă și a cerși, pentru a se împrăștia tot farmecul și tot misterul pe care neamul ei l-a adus în țigănia lor!

Astfel de frământuri treceau prin sufletul bărbaților tineri, al feciorilor.

N-o mai înțelegeau pe străină!

Dar Rusalina însăși nu se mai înțelegea pe ea. O nouă viață se zămislea în sufletul ei, cu izbucniri neprevăzute. Nu avea nevoie să muncească: mai avea bani destui! Lucra cu hărnicie, învățând la repezeală orice lucru, de groază să nu cadă iar în prăpastia din care abia s-a ridicat? Să nu se apuce iar de cerșit și de furat? Muncea pentru a scăpa de gânduri și a-i trece vremea? O cuprinsese o furie de lucru, o descărcare nervoasă, ca în capul verii când lua și ea ciocanul în făurițe, bătând cu furie fierul înroșit? A cuprins-o o sete nouă de viață ori urmărea un scop anumit? Se întreba uneori și ea, și nu se putea lămuri. Atâta știa, atâta simțea, că munca îi face bine, o însănătoșează și o întărește zi de zi și parcă-i varsă în minte o judecată tot mai limpede. Simțea că traiul de-a valma cu ceilalți o apropie mai tare de sufletul lor și simțea că are nevoie de această apropiere, de această prietenie și ortăcie, pentru mai târziu.

VI

Munca în soare, în libertate, departe de aerul închis, de pământ, al bordeiului, mâncarea cu poftă, poveștile, râsetele lucrătorilor făcură într-un an din Rusalina aproape o fată mare. Erau acum destui feciori de țigani,

ba şi de români, care se opreau din lucru şi rămâneau cu ochii la trupul zvelt şi mlădios ca o coardă, cum se aşternea lucrului.

Rusalina lucra cu patimă, cu tot sufletul, nu vedea pe nimeni, nu auzea nimic. Adeseori se trezea cântând cântece străvechi ţigăneşti din tabără. Când, în răstâmpuri, secera ei înceta să vâjâie prin holdă şi fulgera ca de argint atârnată pe umărul fetei, iar ea se înălţa dreaptă ca o cruce şi din firele aurii făcea o legătură pentru un nou snop, multe răsuflări se opreau în piepturile tinerilor. Şi adeseori secerau într-acelaşi lan şi ţigani şi români.

Obrajii ei erau acum de un palid-ruginiu; ochii mari, aprinşi, şi buzele pline; braţele goale până din sus de cot; pieptul împungea uşor prin ie – era o frumuseţe de care în curând vorbeau şi satele vecine. De s-ar fi rătăcit între mii şi mii, oricine ar fi arătat-o cu degetul: „Asta-i Rusalina!"

Când secera în lanuri pe lângă drum, se opreau drumeţii în loc, şi domni şi ţărani, numai pentru a o vedea. Câte un nădrăgar mai obraznic – călător călare, cu căruţa, ori cu puşca în spate – încerca să între în vorbă cu ea. Auzea ori nu, Rusalina nici nu ridica ochii, secera ei fulgera înainte în lanul de grâu, şi omul trebuia să-şi vadă de drum bombănind.

Deşi ţiganilor nu le plăcea cufundarea aceasta în gloată a Rusalinei, câţiva feciori dintre fruntaşi i se aţineau de mult pe urme, luându-şi îndrăzneala chiar din acest amestec al ei cu toată lumea.

Într-o sară aduceau cununa la un român, gazdă mare. Seceraseră din zori patruzeci şi cinci de bărbaţi, femei, fete, feciori, mai mulţi ţigani decât români.

Se-ntorceau veseli cu toţii, în frunte cu cununa de spice împletite în cruci. Cântau cântecul cununii:

Stăpâne, stăpâne,
Gată cina bine,
Că cununa vine.
Şi nu te-ntristare
Că la spic e mare...

În hărmălaia care se năştea de câte ori, de pe la portiţe, ţâşneau femei, bărbaţi, copii, cu doniţe pline de apă şi o aruncau peste cel ce aducea cununa, un fecior de ţigan fruntaş se tot strecură în apropierea Rusalinei, până când, la întrarea pe poartă în curtea gazdei, reuşi să-şi ducă braţul pe după mijlocul fetei.

Rusalina se opri ca arsă, şi numaidecât două palme aspre şi pline răsunară pe obrajii feciorului.

Lumea începu să râdă, să chiuie şi să strige:

– Bravo, Rusalino!

Întâmplarea asta lumină dintr-o dată pe Rusalina: dacă feciorul ăsta a cutezat s-o îmbrăţişeze, însamnă că oamenii nu o mai preţuiau ca mai demult. Prea se făcuse o apă şi un pământ cu ei! Iată la ce nu se gândise ea niciodată!

– Bravo, Rusalino!

– Bine i-a făcut!

– Ce obrăznicie!

Erau mai cu samă bărbaţi tineri, feciorii care strigau aşa. Femeile, fetele nu prea înţelegeau cum s-a mâniat Rusalina pentru atâta lucru.

Dar ea rămase nemişcată, dreaptă ca o statuie, în locul în care pălmuise pe fecior. Secerătorii treceau înainte, îşi căutau loc pe laviţele întinse de-o parte şi de alta a meselor din curte, înaintea blidelor, goale încă.

Ea rămase singură în poarta deschisă, ca un prapor. Începu să se împartă rachiul, şi muncitorii o chemară la masă. O chemă şi gazda. Dar ea părea că nu aude şi nu vede nimic.

Deodată se învârti în călcâi şi porni. Zadarnic o chemară stăpânii. Nici mâncare, nici plată nu-i trebuiau. Dispăru pe uliţă la vale, la o cotitură.

Lucrătorii mâncau şi se mirau. Bărbaţii s-au bucurat de purtarea Rusalinei, şi vaza ei crescu dintr-o dată în ochii lor. Distanţa dintre ei şi ea se puse iarăşi, deşi nu în strălucirea de altădată. Dar nu înţelegeau o supărare pentru care cineva să lase cina şi plata.

Vorbiră mult, în timpul cinei, de fată, de părinţii ei, de moartea lor. După ce băutura li se sui la cap – gazda, bucuros de cunună, nu cruţa rachiul – câţiva se şi încăierară pentru palmele date de Rusalina.

Dar fata întră în bordei bolnavă de întristare.

Se simţi din nou singură, fără nici un ajutor de nicăiri. Se frământă să pătrundă până în adâncul impulsurilor ce o conduseseră de un an, dar sufletul ei era gol. Nu putu citi nimic în el.

În sara aceea nu cină nimic, nu-i trebui mâncare nici în ziua următoare. Nu ieşi din bordei, deşi trebuia să meargă la secere la un alt român, căruia îi făgăduise.

Şezu frântă pe laviţă multă vreme, cu coatele pe genunche, cu capul răzimat în palme. Părea, în semiîntunerecul bordeiului, un mic sfinx palid.

Se gândea la viaţa ei, cu gânduri de om mare. Ce mai aştepta de la viaţă? Nu era mai bine să se fi înecat atunci în Dunăre? După trecere de multă vreme, Rusalina se apropie iar de lucrurile rămase de la părinţi, le atinse pe fiecare, le mângâie. Cu fiecare atingere chipurile lor înviau mai calde în sufletul ei.

– Săracii! suspină ea. Săracii! Cum le-a fost scris să sfârşească!

Târziu, când împătură cea din urmă haină şi o puse la loc, îi veni repede, ca un vânt îngheţat, gândul: „Şi, poate, numai din pricina mea! N-au voit să ajung nora lui Dinu!" Rămase înlemnită la gândul ăsta. Niciodată nu-i venise în minte până acum!

O durere amară îi umplu întreaga fiinţă, ca o baltă de venin, şi multă vreme nu mai putu face nici o mişcare.

Apoi simţi o dorinţă arzătoare să dezgroape cutia aceea de aramă. Nu mai umblase la ea de când o descoperise. Nu mai avusese trebuinţă de bani. Câştiga cu lucrul cât îi trebuia. Se ghemui lângă piciorul patului şi începu să sape. Deodată, săpând, o năpădiră sudori reci: avu senzaţia că sapă la mormântul părinţilor şi se opri încremenită.

Mormântul lor! Dar au ei un mormânt? Diavolul acela nu-i va fi aruncat în Dunăre, mâncare peştilor?

Rusalina se cutremură, dar, dusă de-o forţă oarbă, continuă să sape. Scoase cutia, o deschise, vărsă cuprinsul ei pe pat şi rămase cu ochii la el. Pentru ce ascunsese tatăl său această mică comoară în noaptea aceea? A pus-o deoparte presimţind duşmănia viitorului? Se gândea de atunci la primejdia ce va veni? Voia – în caz de moarte a lui – să rămână ceva femeii şi fetei? Voia să le descopere taina numai cu limbă de moarte, fiindcă avea alte planuri cu banii aceia dacă rămânea în viaţă?

Nu-şi mai putea lua ochii de la bani. Îi păru că încep să se atingă încet unii de alţii şi să dea glasuri subţiri...

Ce? Începea ea să înnebunească ori înţelegea glasurile acelea metalice? Nu! Banii erau nemişcaţi şi muţi, dar glasurile porneau din ea. Părea că începe să

înţeleagă taina ascunderii lor. Părea că reprezentau u testament al tatălui său, şi nu numai al lui, ci a neamului întreg, al viţei lui Ţanco! Viţă străveche, di care numai ea mai era în viaţă! Comoara aceea părea pecetă lăsată în lume, o pecetă a neamului. O sim arzându-i pe inimă!

Deodată i se năzăriră chipurile prăbuşite, însângerat ale părinţilor, la uşa cortului lor, şi ea ţipă de spaim Ele o priviră o clipă, mustrătoare, apoi dispărură pri ungherul bordeiului, în pământ.

Rusalina sări ca o coardă de pe pat, de lâng comoară şi răcni:

– Da! Acum înţăleg! Am să vă răzbun!

Şi dintr-odată începu să i se limpezească toată viaţ ci de-un an încoace; frământarea nedesluşită a vieţ celei noui ce o simţea în ea urmărea o singură ţintă răzbunarea! Să se întărească şi să se pregătească pentr răzbunare! Să-şi întărească trupul prin muncă, să-şi afl şi să-şi câştige tovarăşi prieteni, laia lângă care er bordeiul ei; să nu fie singură, să aibă ajutor în răzbu narea ce trebuia să vină!

Acum simţea limpede că noua viaţă ce se plămăde în sufletul ei, setea ei nouă de-a trăi porneau din dorinţ asta de răzbunare ce mijise în adâncurile fiinţei, încă poate, de când o scăpase de la înec.

Da! Acum pricepea! Viaţa ei avea încă un rost î lume!

Peceta lăsată de comoară îi ardea pe inimă, umplea de căldură şi ea se simţea puternică şi hotărât ca un zeu!

Scormoni în comoara vărsată pe pat, îşi alese u rând de mărgele roşii, pe care le legă la grumaji, luă părache de cercei vechi cu piatra verde şi-i puse î

urechi, luă un ban de argint, apoi vărsă comoara în cutia de aramă şi o astupă la locul ei, bătucind pământul.

Se îmbrăcă într-o rochie de mătase verde, îşi puse un şorţ înflorat, pieptul şi-l strânse într-un pieptărel roşu cu şnururi verzi.

Era o zi de duminică. Toată laia era acasă. Era senin şi cald. Dancii se trânteau prin bătătură; bărbaţi şi femei, stârciţi pe podmoale lângă bordeie, colbăiau din pipele mici, roşii, de pământ ars. Fetele şi feciorii, îmbrăcaţi de sărbătoare, se hârjoneau în grupuri sau părechi.

Când ieşi Rusalina din bordei, toate privirile se îndreptară asupra ei.

Rămaseră înmărmuriţi. Era ea? Era alta? Niciodată nu o văzuseră aşa de frumoasă, aşa de împodobită! Părea o arătare, o fată de crai, rătăcită în partea locului.

Se apropia cu paşi mărunţi, dar hotărâţi. Era mai înaltă, mai crescută, mai împlinită de cum li se păruse lor văzând-o la lucru, îmbrăcată în rochie de rând.

– Doamne sfinte! Vine aici! ziceau bărbaţii.

– Oare ea să fie?

– Ea este!

– Oare nu ne-a înşălat diavolul? Cea care a lucrat în rând cu noi a fost Rusalina?

La apropierea fetei se petrecu un lucru ciudat. Fără să-şi dea sama, instinctiv, bărbaţii şi femeile care şedeau pe podmoale se ridicară şi-i dădură bineţe ca unei stăpâne.

Se desprindea din fiinţa ei, din ţinuta ei ceva măreţ şi poruncitor, aşa cum simţiseră ei, în câteva rânduri, la apropierea lui Ţancu. Fata parcă şi sămăna acum cu tatăl său, deşi ei ştiau că era leită mamă-sa.

– Iată ce este, oameni buni şi vecinilor! Azi duminică. M-am gândit că eu nu am ospătat cu voi în sara aceea când am adus cununa. Să meargă cineva să aducă trei vedre de rachiu. Vreau să închin cu voi. Vreau să fac un legământ cu voi. Dar vreau să închinăm şi pentru despărţire. Eu trăbă să plec pentru o vreme. Nu ştiu cât voi lipsi. Copil orfan, am şi eu drumurile mele de năcaz.

Faraonii rămaseră cu gura căscată. Era Rusalina? Glasul nu era al lui Ţancu? Şi despre ce legământ vorbea? Şi unde voia să meargă?

Abia după al treilea cuvânt al Rusalinei se urniră doi bătrâni să pornească după rachiu.

Fu o duminică neuitată!

Fata a închinat cu toţi, pe rând. Răsări în ţigănie al doilea soare. Petrecania ţinu până pe la ojină[1]. Mulţi se ameţiră şi se înflăcărară. Se jurau c-ar face moarte de om pentru Rusalina.

Atunci fata se ridică în mijlocul lor. Glasul ei arginţiu avea acum un ton închis, vibrător.

– Oameni buni, zise ea; eu sunt o fată orfană. N-am în lume pe nimeni, numai pe Dumnezeu. Vă legaţi voi ca într-o primejdie să-mi ajutaţi, să mă apăraţi ca pe una dintr-ale voastre?

Faraonii începură să urle, ridicând braţele spre cer:

– Jurăm!

– Jurăm cu toţii!

Îşi smulseră braţele şi le aruncară spre cer şi femeile:

– Jurăm şi noi!

---

[1] Jumătatea timpului dintre amiază şi asfinţit.

Părea că s-a aprins tabăra întreagă. Era o înflăcărare în ochi, pe feţe, în gesturi, ca într-un delir. Unii plângeau.

– Vă mulţămesc, oameni buni! De-acum ştiu că nu mai sunt singură. Să ştiţi un lucru: deşi sunt din neam de corturari, am acelaşi sânge ca şi voi. Să fim fraţi şi surori, în bine şi în rău!

Nu mai încăpea nici o îndoială: era glasul lui Ţancu! Oamenii, femeile săriră înnebuniţi în picioare şi începură să se îmbrăţişeze, plângând. Câţiva câni începură să urle.

Rusalina se învârti într-un călcâi, ca acolo în poartă după ce pălmuise pe feciorul acela, şi-şi luă drumul spre bordei. Când se mai dezmeticiră faraonii din însufleţirea ce le luase minţile, fata nu mai era nicăiri.

În bordei rămase multă vreme pe gânduri: la cine să meargă mai întâi: la Mina fierarul sau la Miloş, negustorul acela de porci? Ştiri despre tabără nu putea avea decât de la ei.

După gândire şi chibzuire îndelungată, se hotărî pentru Miloş: ochii ei căzură asupra locului unde era îngropată cutia, şi deodată-i veni gândul că de banii aceia poate va avea lipsă şi că numai Miloş o poate deslui care sunt umblători în ţară, iar pe cei străini tot numai Miloş îi putea schimba.

Îşi luă podoabele de la grumaji şi de la urechi, se dezbrăcă de hainele de sărbătoare, luă altele de purtat, dezgropă cutia, puse pământul la loc şi-l bătuci. Aruncă într-o trăistuţă de piele, care îi mai rămăsese, lucrurile de drum, cutia de aramă şi, după ce se însără, încuie uşa bordeiului şi a covăciei şi dispăru în noapte...

Cât ce apucă pe drumul dintre lanurile de porumb, fu cuprinsă ca de-o ameţeală: era slobodă, era iarăşi hoinară. Părea că lumea întreagă este a ei... Unde o duceau

paşii? La staţie? Pentru ce la staţie? Să meargă, să nu se mai oprească! Înainte, tot înainte! Cerul era senin şi înstelat; porumbul foşnea domol din frunzele de-un verde-închis, drumul se aşternea neted. Câte-o pasăre întârziată fâlfâia în văzduh. Licurici se aprindeau şi se stingeau pe marginea drumului în iarbă, greieri ţârâiau în marginea şanţurilor de lângă calc.

Inspira cu nesaţ aerul nou, aerul pribegiei şi al rătăcirilor prin lume, sorbit atâtea generaţii de neamul său! Îşi aducea aminte de anii copilăriei, când subt coviltirul căruţei, sau, uneori, mai mărişoară, pe jos, înapoia carului larg, petrecea nopţile în drumurile nesfârşite. Îi părea că se întoarce acasă, şi mai mult înota decât mergea în singurătatea şi libertatea nopţii.

În după-amiaza zilei de marţi sosi la Miloş.

Negustorul de porci nu o recunoscu numaidecât. Fata crescuse, se făcuse mai frumoasă. Dar când înţălese cine-i, Miloş bătu din palme, cu mirare mare:

– Cum? V-aţi şi întors? Nu mă aşteptam la asta, zise el stânjenit, nemulţumit. Cred că aţi făcut rău. Cred că v-aţi înapoiat prea devreme!

Rusalina şezu pe laviţă, puse trăistuţa lângă ea. I se muiaseră deodată picioarele: înţelese că Miloş nu ştia nimic de ultimele întâmplări.

– Unde e Ţancu, sau mai bine Cicoş? întrebă gazda.

– Am venit singură.

Omul o privi înfricat:

– Ce s-a întâmplat?

Fata oftă şi-şi îngropă obrazul în palme:

– Ce s-a întâmplat, s-a petrecut de mult, nu acum. Dumneata se vede că n-ai auzit nimic.

– Dar ce s-a întâmplat, pentru Dumnezeu? Spune odată! Când?

– Îndată după ce-am plecat atunci toţi trei de la dumneata, cu unchiul Daina.

Ea fu silită să povestească, în vreme ce Miloş o întrerupea cu întrebări tot mai furioase şi se purta prin casă ca un turbat.

Rusalina istorisi tot, până la fuga şi aruncarea ei în Dunăre. Urmă un răstâmp de linişte grea. Miloş împietri privind pe geam. Apoi deodată se auzi un hohot de râs:

– Ha! Ha-ha! Ha-ha-ha!

Un râs spart şi crud. Părea că hohoteşte diavolul însuşi.

– Hei, copila mea! oftă el apoi. Soarta-i ca moartea! Se vede că nu o putem întoarce din drumul ei. Am încercat şi eu şi am crezut că am biruit-o. Şi iat-o că s-a înfipt şi mai tare pe picioarele-i de piatră.

Şi el izbucni din nou în hohotul acela sângeros. Se încrâncenă carnea pe Rusalina.

– Hei, copila mea! Dac-am putea sugruma lângă leagăn ursitoarele rele! Acuma eşti singura rămăşiţă din neamul lui Ţanco şi al Cernoieştilor. Da, nu vei şti! Maică-ta era Cernovici, din neamul Cernoieştilor. Din vremuri bătrâne, voivozii se perindau, după cum aveau feciori sau fete, din aceste două neamuri: Ţanco şi Cernovici. Acum tu eşti cea din urmă rămăşiţă. Eu n-am nevastă, n-am copil şi-s trecut de şaptezeci de ani.

– Dumneata?

– Da, eu nu mai pot fi numărat între urmaşi. Sunt ciot uscat.

– Cum între urmaşi? întrebă Rusalina mirată.

– Vezi bine, tu nu vei şti. Nu ai fost ajunsă la vârsta să cunoşti tainele neamului. Află dar că eu am fost văr cu maică-ta. Sunt şi eu un Cernovici. Cu moşii tăi am

ţinut multe legături... chiar cu tatăl tău... Dar eu acuma sunt un ciot uscat!

Rusalinei i se frânse capul în piept, îi năvăliră lacrămi în ochi şi-i era ruşine. Aşadar, mai avea pe cineva în lume, avea o rudenie apropiată! Pentru aceea o adusese inima aici şi nu plecase întâi la fierarul Mina, pe care de altfel nici nu-l cunoştea.

Omul se apropie de ea şi-i puse mâna pe cap:

– Nu ştiai?

Rusalina clătină domol din cap.

– Soarta mi s-a pus de mult de-a curmezişul! Acela pe care mi l-a scos mai pe urmă în cale trăbă să fie însuşi diavolul. De omul care-i primejdios prin vitejia lui te mai poţi apăra. De cel tare numai prin viclenie şi laşitate nu te poţi apăra aproape niciodată. Dinu-i diavolul gol...

– Dumneata n-ai auzit nimic din ce s-a întâmplat? E cu putinţă? N-au ieşit zvonuri? Nu s-a auzit nimic?

– Nimic, copila moşului! Dacă a lucrat diavolul, a ştiut cum să lucreze să nu s-audă nimic! Dacă zvonurile nu erau în mâna lui Dinu, era cu neputinţă să nu aflu. Dar el şi-a luat toate măsurile.

El oftă, şezu pe laviţă lângă fată, şi zise:

– Nici Daina n-a avut ce face! Dacă ar fi fugit şi ar fi dat de veste, Dinu ar fi pârât întreaga tabără că pe cel judecat la moarte l-au ales voivodă. Ar fi ajuns în spânzurători. Diavolul acela ştia că-i are în mână.

– Şi ce crezi dumneata? Unde vor fi acum?

– Au trecut, de bună samă, încă în aceeşi zi, în ţara sârbească, şi pe ai noştri i-au aruncat peştilor, să stingă orice urmă.

– Da! M-am gândit şi eu. Dar nu crezi că de-atunci s-au putut întoarce?

– Să se întoarcă? Nici peste zece, poate nici peste douăzeci de ani nu-i mai aduce diavolul acela în țară! E ticălos și laș, nu cutează. Se teme să nu se fi aflat totuși ceva! Se teme, mai ales, fiindcă știe că tu ai scăpat, că ai rămas mărturie și... răzbunare! O, ticălosul! Pe mâna lui să ajungă moștenirea noastră!

Tăcu un răstâmp, frământat și mușcat de durere.

– Să se întoarcă! Te-aș duce eu în cortul lui, în cortul lui Ilie, fiului său! Păstrez o otravă care nu iartă. Un fir în păharele lor de ospăț – și s-ar fi isprăvit cu ei... căci te-ar fi cununat cu ficiorul lui! Dar nu se mai întoarce, diavolul! Se și teme, și mai vrea să-și întărească stăpânia printre străini, unde nu-l cunoaște nimeni. Îi va purta prin Sârbia, prin Bulgaria, prin Grecia, prin Ungaria. Când va mai veni la noi, eu voi fi de mult oale și ulcele, iar tu vei fi bătrână. Ce n-ar fi dat să te poată păstra pe tine vie! Azi ai fi nevasta lui Ilie. Pentru că trăbă să știi, copila mea, că voivodatul lui nu se poate întări până ce sângele neamului său nu se va amesteca cu sângele nostru. E proorocit așa din bătrâni, și diavolul cunoaște proorocia... Poate să vină vrodată el, sau ficiorul, ori poate și nepotul să caute după tine ori după copilul tău. Să vină singur! Dar despre el nu aș crede, că e prea laș și ticălos! Poate ficiorul ori poate nepotul. Dar să știi, copila mea, de la mine un lucru: neamul lui, urmașii lui nu se vor odihni până nu vor încerca să-și amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, fiind duși într-alte țări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale!

– Fetele mele? se miră Rusalina.

– Nu ești măritată, dar nu vei rămâne așa. Moșul meu s-a răzlețit de tabără între primejdii mari. Nu mai trăbă să le știi și tu. Nu mai e nevoie. Cu el a venit și

tatăl meu, cu logodnica lui: mama mea. Eu, neaflându-mi pereche potrivită, nu m-am însurat. Dar ştiu ce însămnează să trăieşti o viaţă singur! Nu! Tu te vei mărita! Am şi eu avere, cui să o las?

Vorbiră până târziu noaptea. Uitară de cină.

VII

Cum i se vor fi frământat gândurile lui Miloş peste noapte, cum nu, dimineaţa el zise Rusalinei:

– Tu rămâi aici, eu plec la drum. Poate nu mă întorc două-trei săptămâni. Plec cu negoţul meu: cumpăr şi vând.

Fata-l privi întins, apoi cuvântă:

– Ia-mă şi pe mine cu dumneata!

Omul o privi mirat:

– De ce folos mi-ai putea fi? Nu te pricepi la negustoria asta!

Văzu în ochii aspri ai bătrânului împotrivirea şi nu mai stărui.

Nici nu era chiar sigură de ceea ce bănuia.

– Dacă nu mă pricep, ia şi banii mei şi pune-i în negoţul dumitale. Ori cel puţin să mi-i schimbi în bani care umblă aici.

– Ce bani, tu fată?

Ea scoase cutia de aramă din trăistuţă, o deschise şi o vărsă pe masă înaintea lui Miloş. Alese cerceii, inelele, brăţările şi zise:

– Banii ăştia.

Bătrânul îi cântări dintr-o ochire:

– Nu eşti săracă, zise el. Dar e adevărat, banii sunt din mai multe ţări prin care a colindat neamul nostru.

– Aş vrea să am bani care umblă la noi, zise fata. Mereu îmi spune inima că odată voi avea mare lipsă de ei.

Miloş puse deoparte pe cei de aur şi pe cei de argint care umblau în ţară.

– Voi încerca să-i schimb pe ceştialalţi, zise el, începând să-i numere. Cu negoţul meu de porci, am legături cu negustori din ţările vecine. Cred că-i voi putea schimba. Hm! Dar sunt şi taleri din Grecia şi Turcia. Cu ei va fi mai greu.

Când fu gata de plecare, Rusalina se rugă din nou:

– Ia-mă şi pe mine cu dumneata!

– Ţi-e frică să rămâi singură? N-are pentru ce să-ţi fie frică. Toată lumea va şti că eşti o nepoată de-a mea. O să mă îngrijesc eu să afle.

Se feri de privirile rugătoare ale fetei, bănuind parcă la ce se gândea ea, şi ieşi în curte. Porni la drum cu traista de piele, ţintuită în copcii de argint, după grumaji.

Trei săptămâni rămase Rusalina singură. Îi părură trei veacuri.

La întoarcere, Miloş aducea vreo douăzeci de porci, pe care îi cumpărase, însă, abia înainte cu două zile, la un târg mare. Până atunci, după cum bănuise Rusalina, iscodise ce s-a ales de tabăra aceea de ţigani corturari. Îşi pierduse zile întregi întrebând şi ştiricind[1]. Trecuse apoi în ţara sârbească, pe unde mai trecuse clandestin şi altădată, deşi avea paşaport pentru negustoria lui de porci. Trecuse, tot aşa, în Ungaria, şi de-acolo din nou în Sârbia. Pătrunsese acum până adânc în ţară. Aflase o caravană mai mică din cinci corturi, care îi putuse da

[1] Iscodind.

unele lămuriri. După spusele corturarilor, caravana după care căuta, ar fi fost trecut de mult în Bulgaria, ori poate în Grecia. Diavolul acela de Dinu apucase în şa şi-i călărea acum după voia sa. Bănuise Miloş!

Rusalina nici nu se uită la turma de porci ce întra în ogradă, ci se repezi la bătrân, îl prinse de piept şi-l întrebă, uitându-i-se ţintă în ochi:

– Ai aflat ceva?

Miloş înţelese că fata bănuise ţinta adevărată a călătoriei lui.

– Nimic, fata mea! Ca şi nimic!

– Totuşi ai aflat ceva!

După ce-i povesti cum a ştiricit, cum a umblat prin ţări străine, încheie cu presupunerea că poate au trecut în Grecia ori în Bulgaria.

– Aşa bănuiau, în Sârbia, unii dintr-o tabără mică, după sămnele date de mine. Dar nu erau siguri. N-am rămas sigur nici eu. Dacă eram încredinţat, aş fi mers mai departe.

Fata oftă.

– Ce rău că nu m-ai ascultat şi nu m-ai luat şi pe mine cu dumneata! Acum aş fi pe urmele lor!

– Ce vorbeşti copilării, fata moşului? Unde nu izbutesc eu vei izbuti tu? Şi, apoi, singură, ce-ai fi făcut? Lucrurile trebuiesc pregătite, fata mea.

Miloş pleca şi venea cu căruţa. Ducea şi aducea porci. O parte din banii daţi de Rusalina îi schimbase încă în primul drum, pe alţii îi schimbă acum.

– Poate nu-i rău să-ţi pun o parte din bani în negoţul ăsta. Se câştigă destul de bine.

Rusalina rămânea mai mult singură. Bătrânul era mai mult dus.

De câte ori se întorcea Miloş, îşi afla casa tot mai curată, în tot mai bună rânduială, dar pe Rusalina tot mai tristă şi îngândurată. Într-o zi fata-i zise:

– Dă-mi otrava aceea şi lasă-mă să plec! Nu mă mai rabdă pământul!

– Văd cu bine că nu te mai rabdă, deşi tăria cea mai mare a omului în viaţă e răbdarea, când nu poate face altceva. Şi tu nu poţi!

– Voi putea!

– Nu ştii, copila mea, ce spui. Alta-i a voi şi alta-i a putea!

– Dacă e viu, îl voi afla şi-n fundul iadului.

Miloş se întrista greu de câte ori Rusalina se apropia de el cu cererea asta. Dar treceau săptămânile, treceau lunile, şi ea nu-l mai slăbea. Ajunsese numai umbra Rusalinei de mai nainte.

Înţelese că dacă ar mai opri-o, ar duce-o în mormânt. Dar ce se va alege de ea plecând în lume? Chiar dacă ar afla tabăra, cum va lupta ea, o fată nepriceputâ, cu vicleniа şi răutatea unui diavol? Totuşi, nu o mai putea opri.

– Văd, iarăşi, că în calea sorţii nu te poţi pune. Te trange şi pe tine soarta ta, Rusalino, zise Miloş la o nouă stăruinţă a fetei. Nimic nu te mai poate opri?

– Nimic!

Bătrânul oftă din adâncuri şi, supărat de moarte, zise:

– Bine! Fie voia ta!

Rusalina începu să-şi adune lucrurile. Îşi luă şi banii.

– Dă-mi otrava de care ai vorbit!

– Nu-mi prea vine să ţi-o dau. În loc de otravă poţi folosi şi un pumnal ori un pistol. Mă tem că, neaflând ce cauţi, să nu înghiţi tu veninul.

– Nu mă voi otrăvi!

– Juri?

– Jur! Mi-e scârbă de moarte de când era să mă înec. Şi apoi, dacă nu voi afla acum ce caut, poate să aflu mai târziu, peste un an, ori poate peste o sută!

– Săracă fată, nu mai ştii ce vorbeşti! Parcă viaţa ar fi nemuritoare ca setea de răzbunare!

Nu avu încotro: îi dete şi otrava, închisă într-o mărgea de lemn.

– Ascultă, Rusalino, începu Miloş, văzând-o gata de plecare. Cine poate şti cât vei lipsi tu şi câte zile mai am eu de trăit. Sunt trecut de şaptezeci de ani. S-ar putea ca la întoarcere pe mine să mă afli plecat pentru totdeauna.

Fata tresări şi se uită, mirată, la bătrân.

– Cu mine se va duce în mormânt cea din urmă rudenie a ta, din afara taberei. Acolo mai ai pe Daina şi pe alţii. Dacă la înapoierea ta vei afla uşa asta încuiată, ori pe alţii locuind în casă, tu să nu mai zăboveşti pe-aici. Vei pleca la Lugoj şi vei întreba de făurişteа lui Mina. I-a rămas numele aşa, dar bătrânul a murit. Nu mai vedea în vremea din urmă. A încheiat nouăzeci de ani. În locul lui, în făurişte, de mulţi ani, lucrează feciorul său, Ionaş, şi nepotul, Marco. A împlinit şi Marco douăzeci şi doi de ani.

Rusalina asculta nerăbdătoare. Pentru ce-i înşira întreg neamul lui Mina?

– Când voi simţi că mi se scurtează aţa, vând tot ce am, adaug la banii gata şi-i duc la făurişte şi-i dau în sama lui Ionaş. Între ei vor fi şi banii tăi, cei băgaţi în negoţul cu porci, şi câştigul lor. Dar şi tot ce am eu îţi va rămânea ţie.

Miloş tăcu un răstimp, privind întins în pământ.

– Drept spunându-ţi, îmi vine greu să mă despart de tine. Şi pentru că mă tem de viaţa ta, şi pentru că m-am obişnuit cu tine – aveam şi eu un sprijin la bătrâneţe – şi pentru că e greu să mori singur şi părăsit. Dar de ce-i hotărât omului nu se poate feri, fie împărat, fie ţigan.

Rusalinei începu să i se moaie inima.

– Dar o să vin curând, şi o să te aflu în viaţă! Dumneata eşti încă sănătos şi voinic!

– Să dea Dumnezeu să mai trăiesc, să te mai văd! Dar zestrea ta, când n-oi mai fi, o afli la fierăria lui Mina. Sunt oameni cinstiţi: nu se vor atinge de nimic. Îi cunoştea şi voivoda cel bătrân, Ţanco. Nu am încredere decât în neamul ăsta, pentru că şi strămoşii lui au trăit odată în corturi şi au vânturat lumea. Tu nu-i cunoşti. Nu i-ai văzut. Sunt oameni voinici şi frumoşi.

Tăcu iar, oftă din greu, privi în pământ îndelungat. Apoi deodată se apropie de fată, îi puse mâna pe umăr şi-i zise:

– Dacă-ţi va plăcea de Marco acela, mărită-te cu el. Asta am mai avut de spus!

Apoi o îmbrăţişă şi o sărută. Lacrămi se iviră între genele-i sure.

VIII

Se scurseseră trei ani, şi nici o veste de la pribeagă. În ţigănia de la Vlădeni lumea începuse s-o uite. Faraonii o aşteptaseră cu săptămânile, cu lunile. Ţigănia rămăsese mai pustie şi mai săracă fără ea. Bărbaţii parcă-şi pierduseră din vlagă şi din dragostea de viaţă. Se purtau mai tăcuţi şi mai umiliţi. Începuseră iar sfezile şi bătăile în ţigănia de din jos.

Bordeiul şi covăcia începeau să se ruineze. Ploua prin acoperiş. Faraonii le mai dreseră un an-doi, dar de la o vreme nu le mai avură grija.

Mai vorbiră un răstimp despre străină. Cine ştie ce griji ori întâmplări o ţin departe! Poate s-a întors la matca ei, unde va fi aceea! Poate, cu părinţi cu tot, au fost nişte fugari. Poate s-au ascuns aici, urmăriţi pentru cine ştie ce păcate! Din neam bun şi mare era! Avea lucruri preţioase, avea bani! Şi o vădea frumuseţea ei, nemaiîntâlnită în partea locului! Asta o întăreau şi românii din Vlădeni. Şi lor le părea rău că fata nu se mai întorsese.

Pe la sfârşitul anului al patrulea de la plecarea Rusalinei din Vlădeni, într-o după-amiază, se opri înaintea bordeiului lui Ţancu o căruţă trasă de un cal. Căruţaşul, un evreu cu barba sură, cu nasul ascuţit şi încoroiat, ajută să se coboare din căruţă unei femei bolnave. Jos, pe pământ, străina abia se ţinea pe picioare.

Veniră, de mirare, câţiva bătrâni, câteva hărănci care nu mai puteau munci la câmp, şi se apropiară de căruţă. Căruţaşul era grăbit. Adună din căruţă câteva lucruri: o pătură, un şal, o traistă de piele ţintată cu argint, şi le puse pe podmol, lângă bordei, unde şedea şi femeia. El cercetă lacătul, dar lacătul era încuiat. Străina, la vorba lui, duse cu mare silă mâna în sân, scoase o năfrămuţă, o dezlegă şi-i dădu o cheiţă.

– Veniţi şi descuiaţi voi; duceţi lucrurile în casă şi ajutaţi-i şi femeii să între. Zice că-i de-aici din Vlădeni; spune că bordeiul ăsta e al ei. A plecat din staţie pe jos, dar a căzut pe drum, şi pe mine m-a hotărât primăria s-o aduc la casa ei.

Străina mai dezlegă o dată năfrămuţa, scoase un ban de argint şi-l puse în palma căruţaşului.

– Eşti bolnavă şi săracă. Nu e de lipsă să-mi plăteşti. Îmi va plăti primăria, care m-a trimis în slujbă.

Dar femeia, mereu mută, nu mai voi să ia banul înapoi. Căruţaşul porni, şi cei din jur încă nu cutezau nici să descuie bordeiul, nici să se atingă de lucrurile străinei.

– Nu mă mai cunoaşteţi, oameni buni? zise întru târziu, cu glasul stins, femeia, ridicând puţin pleoapele.

După glas, după ochi, faraonii o cunoscură.

– Sfântă Maică Precestă! E străina noastră, e Rusalina! zise o bătrână crucindu-se.

– Doamne fereşte şi apără! Să n-o mai cunoşti!

Nu se putea şti dacă femeia era la începutul unei boli rele, sau la sfârşitul uneia îndelungate. Obrajii erau căzuţi înlăuntru, făcând gropi; nasul se lungise, buzele erau crăpate şi uscate ca de arsuri mari. Braţele – numai osul, şi pielea zbârcită pe ele. Părul încâlcit ieşea de sub năframa veche.

Subt privirile iscoditoare ale oamenilor, care căutau asemănări cu frumuseţea ei de altădată, pentru a se încredinţa că nu se înşelau, Rusalina se simţi umilită şi înfrântă.

– Eu sunt, oameni buni, eu, Rusalina, fata lui Ţancu! Am fost bolnavă greu, vreme îndelungată. Era să mor.

– Săraca fată!

– Uite ce-a mai rămas din ea!

– Boală primejdioasă a canonit-o!

Descuiară uşa bordeiului, îi duseră înlăuntru lucrurile, o ajutară de subsuori şi pe ea.

Dar în bordei era un aer de mormânt, şi Rusalina începu să se înăbuşe. O scoaseră iarăşi pe podmol, deschiseră fereastra bordeiului, lăsară uşa deschisă.

Prin acoperişul spart pe alocuri plouase în bordei; smocuri de iarbă creşteau ofilite ici şi colo.

– Poate ar şi bine să vii la noi două-trei zile până vom pune în rând bordeiul. Ce vreai! De patru ani stă închis, şi nimenea nu se mai gândea că te-ai mai putea întoarce.

– Nici eu nu mai nădăjduiam. Am bolit multă vreme. Era să mor.

În trei zile faraonii îi reparară bordeiul, îl curăţiră, îl lipiră, îl văruiră pe dinlăuntru, îmbulzindu-se cu toţii să dea o mână de ajutor.

O ţigancă bătrână, văduvă, fu aleasă de obşte să se mute în bordei cu Rusalina, să o îngrijească, să-i facă demâncarea. Rusalina se întrema încet, cu mare greutate. Luni întregi a stat mai mult în pat.

Uneori, noaptea, îi revenea febra care o mistuise şi vorbea într-aiurea. Vorbea, uneori, în limbi străine, neînţelese, încât haranca se crucea.

Pomenea de Ţancu, de Miloş, de mamă-sa, de Daina şi de diavolul. Pe diavolul acesta spunea că are să-l otrăvească. Faraonii o înconjurau cu toată dragostea şi îngrijorarea. Iarna, i-au cărat lemne din pădure. Nu făceau larmă în jurul bordeiului, ba se lăsară iarăşi de certuri şi de bătăi. Toată iarna au vorbit despre ea. Unde fusese atât amar de vreme? Ce taină a dus-o departe? Care era diavolul pe care voia să-l otrăvească, după cum spunea îngrijitoarea? Cine era Dinu? Cine era Miloş, despre care vorbea în aiurările ei? Ce boală a putut da peste ea încât se întrămează atât de încet?

Spre primăvară Rusalina se putu coborî singură din pat şi ieşi la soare, pe podmol. Rămânea cu ziua de cap în adierile calde, inspira cu lăcomie mirosul ierbii crude ce răsărea în jurul bordeiului sau era adus de mai

departe, pe aripele vântului. Se bucura ca un copil de ciripitul vrăbiilor în streaşina bordeiului sau grămădite pe-o tufă îmbobocită. I se părea că e iarăşi copilă mică: miresmele de-acum ale pământului şi ale primăverii păreau că sunt acelea de atunci.

Privea, pierdută, ceasuri întregi, în văzduhul senin, urmărind zborul rândunicilor ce se înapoiau la cuiburi. Începu să umble în jurul bordeiului; apoi mai departe.

Mânca din zi în zi cu mai mare plăcere, dup-o vreme chiar cu un fel de lăcomie.

În câteva săptămâni se înzdrăveni binişor. I se părea că, încet-încet, leapădă de pe ea o piele uscată şi zbârcită ca a şarpelui, şi se îmbracă în piele nouă.

Învia şi revenea în puteri, simţind o bucurie nouă de viaţă. Încet-încet începu să samene cu Rusalina de altădată.

Să samene? se întrebau faraonii. Dar se făcea mai frumoasă ca aceea de atunci! Acum era trecută de nouăsprezece ani. Era înaltă ca tată-său. Şi încă abia începuse să-şi vină în fire!

Se bucura de nimica toată. Se juca din nou cu puradeii din ţigănie, şi uneori se uita la ei prelung, ca şi când i-ar fi văzut pentru întâia oară.

Cu cât se întrema, cu atât trecutul se întuneca. I se părea că toate s-au petrecut într-alt veac, ori că a uitat. Boala aceea îndelungată şi grea parcă a pus o punte de netrecut între cc a fost şi ziua de azi. Chiar silindu-se să se gândească la ce a fost, nu mai putea stărui asupra întâmplărilor. Şi ele o lăsau rece, ca şi când nu ea ar fi trecut prin ele. Părea că un văl al împăcării şi al uitării se lasă tot mai des peste sufletu-i care se avânta iarăşi către viaţă.

Se gândea uneori cu capul deplin limpede şi-şi zicea că a încercat tot ce i-a fost în putinţă să-şi ducă la îndeplinire ţinta vieţii sale. A îndurat chinuri şi osteneli nesfârşite prin cele ţări străine să-l descopere pe diavolul acela. A dormit pe câmpuri, în ploi şi-n vânt; a flămânzit, urmărind o urmă sau alta; a fost prinsă şi închisă, bătută de multe ori pentru vagabondaj; s-a luptat cu unghiile împotriva ticăloşilor care se apropiau de ea cu gânduri necurate; a degerat iernile de frig subt poduri, prin ganguri pustii, în oraşe; i-au sfâşiat hainele câni ciobăneşti; a auzit urletul lupilor...

Toate au fost zadarnice! N-a putut afla nimic de urma acelei caravane, nu s-a putut apropia de ucigaşul părinţilor săi. Miloş avusese dreptate! Dacă n-a putut descoperi el nici o urmă, cum va putea o fată?!

De câte ori nu i-a venit să-şi calce jurământul făcut bătrânului şi să înghită otrava din mărgeaua aceea de lemn pe care o ţinea mereu în sân, legată în năfrămuţă! De ce nu l-a călcat? De ce nu a descoperit nici o urmă? Iarăşi bătrânul Miloş a avut dreptate: împotriva sorţii nimeni nu se poate pune! Conştiinţa ei începu să se uşureze şi să se liniştească în preajma închiderii, din nou, într-o temniţă de prin ţara grecească sau nici nu mai ştie în ce ţară – unde a luat boala aceea grea.

Se gândea acum cu capul limpede şi înţelegea că nu mai are ce căuta, nu mai are ce aştepta! Soarta ei era pecetluită: nu putea ajunge să-şi răzbune părinţii!...

Trecutul se pierdea tot mai mult în neguri, iar odată cu sănătatea şi puterea trupească, simţea un dor de viaţă neîncercat de ea încă până acum. Poate că asta i-e soarta: să trăiască, să se bucure de viaţă!

Gândul, pornirea asta, i se limpezi de tot într-o dup-amiază senină de pe la sfârşitul lui mai.

Aduna buruieni de pe marginea drumului pentru un purceluş pe care ţiganca îngrijitoare îl cumpărase încă din iarnă. Sucul pişcător al verdeţii, cum rupea ştir, lobodă şi troscoţel, îi pătrundea prin nări în toată fiinţa ca o aromă îmbătătoare. O boare călduţă adia dinspre un lan de grâu din apropiere. Culegea, harnică, buruieni în poală şi cânta, abia auzit, un cântec vechi din corturi. O înfiora propriul ei glas şi simţea cum îi arde inima, cum îi ard obrajii.

Pe drum venea încet un car cu boi. Pe ceaglău şedea un fecior de român şi cânta cu glasul scăzut, îndemnând, din când în când, vitele. Rusalina asculta cântecul, care-i pătrundea fiinţa ca o mângâiere. Se opri din cules, îşi îndreptă trupul ca un prapor şi privi îndelung după car, după fecior, până-l pierdu din vedere. Un oftat îi scăpă din piept. Cu poala plină porni spre casă şi vărsă buruienile în coteţ. Apoi întră în bordei, căută în desagă, scoase o oglindă, ieşi cu ea afară şi începu să se privească.

Ochii mari, negri, îi străluceau, obrajii, de-un palid-închis, se împurpurară. Se uită cu patimă la cea din oglindă:

– Sunt frumoasă! zise ea tare. Şi o bucurie caldă i se revărsă în întreaga fiinţă.

Săptămâni de-a rândul se simţi zăpăcită de puternicul dor de viaţă ce-i biciuia sângele. Uneori avea izbucniri de copil zburdalnic şi răsfăţat: alerga, cânta, îmbrăţişa pe bătrâne, lua în braţe pe copilaşii ce se jucau printre bordeie, îi azvârlea sus, deasupra capului, îi prindea şi-i săruta cu răsunet pe obraji. Alteori petrecea nopţile cu lună pe podmol, subt streaşina bordeiului, cântând c-un glas domol cântece străvechi, învăţate în

tabără. Uneori, mai rar, cădea în tăceri grele, din care nimeni nu o putea scoate.

Adeseori rămânea cu ochii duşi după tinerii ce treceau pe drum, pe lângă bordei.

Înşelaţi de noua ei purtare, de zburdălnicia ei, de privirile-i lungi, stăruitoare, câţiva feciori încercară să se apropie de ea. Dar îndată ce se apropiau prea mult şi încercau să treacă de glumă, Rusalina se învârtea într-un călcâi şi pleca. Păţiră aşa şi feciori de ţigan şi de român.

Rusalinei îi părea uneori că are de făcut un lucru de mare însemnătate, dar nu-şi putea aduce aminte ce anume. Valul de viaţă nouă o împingea să zburde, să lucreze, să între iar în rând cu faraonii la sapă, la secere. Ba, uneori, descuia fierăria, aprindea cărbunii, punea în foc, în gura focului, bucăţi de fier rămase de la tatăl său şi începea să bată ritmic cu ciocanul şi să cânte.

Dar tot mai des se oprea din zburdare sau din lucru, îşi ducea vârful degetelor la frunte, ca şi când ar fi vrut să-şi aducă aminte de ceva şi nu putea.

Până când, într-o sară cu lună, cum şedea pe podmol şi cânta încet, gândul i se lumină:

– Trăbă să merg la Ionaş, la fierăria lui Mina bătrânul!

Boala aceea grea şi îndelungată, care aruncase văl greu peste trecut, dorul de viaţă nouă ce fremăta în fiinţa ei, cufundaseră în uitare şi pe Miloş şi pe Ionaş cu feciorul lui, Marco, şi ceea ce-i lăsase, ca o poruncă, Miloş, la despărţire: să meargă la fierăria aceea din Lugoj. Acolo-şi va afla zestrea şi-l va mai afla şi pe Marco acela...

După o clipă de mirare, Rusalina îşi zise: „Da, aşa este! Dar pentru ce m-a luat gândul pe dinainte? După

porunca lui Miloş, trăbă să merg întâi la el, şi numai dacă va fi murit păn-acuma să plec mai departe!" Cum a putut să nu-şi mai aducă aminte nici de Midoş atâta vreme? Mai trăieşte? Murise? Va afla casa încuiată ori alţi locuitori în ea?

Limpezindu-i-se gândul ce o pironea de multe ori pe loc voind să ţâşnească la lumină, Rusalina ştiu că nu mai poate rămânea în Vlădeni. Simţea acum că noua viaţă ce clocotea în ea trebuia s-o ducă la casa lui Miloş, la fierăria lui Ionaş. Poate era drumul sorţii despre care Miloş i-a spus că nu i te poţi împotrivi.

Dar îi părea rău să-şi lase bordeiul, să părăsească ţigănia. De când trecutul căzuse în uitare şi ea pornise pe drumul unei vieţi noua, către viitor, îndrăgise şi sălaşul ei sărac, şi ţigănia, cum îndrăgise şi cerul, şi câmpurile, şi lanurile din jur. Îşi simţea fiinţa legată de locurile acestea, ca şi când aici s-ar fi născut.

Nu era sigură, totuşi, dacă se va mai întoarce aici. Faraonii o petrecură până departe. Erau trişti şi tăcuţi. Pentru ce pornea din nou? Nu s-a întors din drumul celalalt ca din ghearele morţii? Ce taină sau ce blăstăm o duce mereu dintre ei? Acum era fată mare, bună de măritat. Dacă nu-i plăcea de nici un fecior din ţigănia de din jos, nu era ţigănia din sus, cu meşterii satului? Nu erau acolo feciori frumoşi şi meşteri harnici? Ea avea gata covăcia rămasă de la tatăl ei. Care fecior faur nu s-ar fi mutat bucuros în bordeiul ei şi în făurişteа cea părăsită?

Faraonii se frământară cu gândurile tot drumul cât o petrecură pe Rusalina. Apoi se întoarseră, părându-le din nou ţigănia lor mai săracă şi mai pustie.

IX

Casa lui Miloş nu era încuiată. Rusalina văzu însă schimbările din curte şi se temu că nu-l mai află pe bătrân. Îi ieşi înainte un copilaş cu părul bălan.

– Cine locuieşte în casa asta, băieţaş?

– Noi, cine să şadă?

– Aveţi pe cineva acasă?

– Avem, pe mama.

Ieşi în curte o femeie voinică, tânără încă. Rusalina dădu bună-ziua.

– Mulţămim dumitale, răspunse femeia, privind-o mirată. Nu mai văzuse o ţigancă aşa de frumoasă. Cauţi pe cineva? întrebă ea.

– De-acum, nu mai caut! Asta a fost casa lui Miloş, negustorul de porci.

– A lui a fost. De la el am cumpărat-o, zise femeia.

– Pe el îl căutam, dar acum văd că-l caut în zadar. A murit de mult?

– De vreo trei ani.

– A bolit mult?

– N-a zăcut în pat. S-a uscat aşa, pe picioare. Parcă nici n-a murit de boală, ci de supărare... Nu cumva tu eşti nepoata lui?

– Eu sunt.

– Cât te-a aşteptat bătrânul! După cum vezi, ai venit prea târziu.

– Da... Prea târziu!

– Dar ştii unde trăbă să mergi acum? Ne-a lăsat şi nouă, cu limbă de moarte, să-ţi spunem.

– Da, la Lugoj, la fierăria lui Mina.

– Aşa ne-a spus şi nouă. Apoi, după ce o privi din nou pe fată, adause: Dumnezeu să-l ierte pe bătrân. A

fost un om de omenie, nu-l puteai deosebi dintre români. Şi ce bucurie mare ar fi avut să te vadă aşa mare şi frumoasă! El se temea mereu, cât a mai trăit de când l-ai părăsit, că ai păţit vreo nenorocire, că poate nu te mai întorci.

– Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească! N-am putut veni mai degrabă.

– De! după cum ni-e scris la fiecare! oftă femeia, văzând că Rusalina îşi zbiceşte o lacrămă.

Fata mulţumi, îşi luă rămas bun şi porni. Din drum se mai uită o dată la casă, la curte.

Cât ce ieşi din sat, sufletul i se însenină din nou. Părea că supărarea i-a luat-o vântul ce-o bătea în faţă. lanurile întinse de grâu ce se legănau de-o parte şi de alta a drumului, zborul rândunicilor ce tăiau linii ca suveici negre prin văzduhul senin. Înainta uşoară pe drum şi începu să murmure un cântec. Dormi într-un sat, apoi într-altul. Oamenii îi spuneau că drumu-i lung şi că, dacă are bani, mai bine ar fi să meargă la o staţie să ia trenul. Şi trenul trebuia schimbat, mai de multe ori, până la Lugoj.

Dat Rusalina nu ascultă. Îi plăcea să meargă pe jos, singură, prin locurile acestea necunoscute, toate nouă şi pline de farmec pentru bucuria de viaţă ce-o simţea în suflet. Îi părea că se revarsă şi ea în lumina şi aroma văzduhului.

Nici nu-şi mai putea da sama de câtă vreme era pe drum când, într-o sară, ajungând într-un orăşel, întră într-o crâşmă mărginaşă să caute sălaş peste noapte.

În curte erau câteva căruţe, iar înlăuntru, la mese, lume amestecată mânca şi închina din pahare. Părea că fusese în ziua aceea târg în oraş şi, la hanul acesta,

vânzători şi cumpărători se mai cinsteau încă pentru târgurile încheiate.

– Hai noroc! Ai cumpărat o pereche de cai pentru care îmi vei mulţămi cât vei trăi!

– Nu-s scumpi! Să nu-ţi pară rău.

Rusalina se aşează într-un ungheţ, pe-o laviţă, înaintea unei mese murdare, de brad. Începu să-şi poarte privirea pe la oameni, când, deodată, ochii ei se opriră asupra unui fecior tânăr, cu mustaţa neagră abia ajunsă la răsucit, cu părul lung, pieptănat pe spate, negru ca pana corbului, cu ochi de păcură. Era mai mult alb decât palid la obraz. Din mânecile largi şi albe ale cămeşii ieşeau braţe vânjoase. Şedea, drept, după masă, cu un român în faţă. Nu se ajungeau la târg din zece zloţi. Nu se ştia care vinde şi care cumpără. Rusalina auzea numai frânturi de vorbe. Ea nu-şi mai putea lua ochii de la fecior.

Deodată, cei doi bătură palmele şi se ridicară. Ieşiră în curte. Tânărul era înalt, vânjos, cu trupul subţire.

Fără să-şi dea sama ce face, Rusalina zvâcni de pe laviţă şi se opri în prag. În curte, românul dezlegase de la o căruţă un cal sur şi-l aducea la alta.

– Mai uită-te o dată la el! L-ai cumpărat pe nimica, zise el către tânăr. Să n-ai nici o grijă! Tatăl tău te va lăuda pentru târgul ăsta.

Feciorul zâmbi, netezi, mângâie calul pe grumaji. Îl legă la spatele unei căruţe la care era înhămat un alt cal sur, cam de aceeaşi mărime.

– E o pereche minunată! În tot târgul n-ai fi aflat unul mai potrivit!

Tânărul scoase din şerpar bani şi începu să numere în palma celuilalt. Bătură din nou palmele şi întrară în crâşmă să bea aldămaşul.

Rusalina abia avu vreme să se ferească din prag: înlemnise acolo, cu ochii la străin.

Cei doi o văzură cum sare la o parte. Românul zâmbi:

– Să ştii că ai noroc! Uite ce drac de fată a fost mărturie la târgul nostru.

Feciorul se îmbujoră la faţă şi-şi feri ochii de privirile arzătoare şi mirate ale Rusalinei.

Ea se duse din nou în colţul ei. Uitase şi de mâncare şi de sălaş. Crâşmarul o întrebă de câteva ori ce doreşte, dar ea nu-l auzi.

Călătorii începură să plece. Se însăra. Românul, după ce dădu peste cap ultimul păhărel de rachiu, se ridică şi el. Era grăbit.

– Hai noroc! zise el strângând mâna feciorului.

În curând nu mai rămăseseră în birt decât Rusalina, feciorul şi un ţigan bătrân c-o ceteră subsuoară. Nu găsise între oamenii aceştia grăbiţi pe nici unul care să-i ceară un cântec; zadarnic a trecut de la o masă la alta adiind uşor cu arcuşul pe coarde.

Tânărul îl văzu supărat la o masă. Lăsă crâşmarului să-i dea o porţie de rachiu. Se însăra şi ar fi plecat şi el. Dar fata aceea din colţ nu-l mai slăbea din ochi.

Tânărul era vesel. Făcuse un târg bun. Se pricepea la cai. Băuse şi rachiu binişor şi-şi mai ceru o sticluţă. Ceteraşul se apropie de el şi începu un cântec.

Tânărul se nelinişti. Simţi cum încep să-i umble furnici prin trup, şi de privirile străinei, şi de cântec. Dar nu! Nu putea să s-apuce de petrecanie! Se cunoştea şi ştia că, dacă începe, nu prea se ştia când isprăveşte. Îşi încleştă dinţii ca pentru a se stăpâni, chemă pe crâşmar, plăti şi ieşi în curte, aruncând o căutătură fetei.

Rusalina se ivi în prag. Feciorul era gata să dea bici calului.

– Ascultă, bădică, nu mă iai şi pe mine? întrebă Rusalina din prag, cu o voce cântătoare, care năvăli în sufletul tânărului ca un val de căldură.

– Ba te iau bucuros! Unde te duci?

– Vin de departe şi-s ostenită. Am făcut drumul pe jos.

– Dar mergi pe-o cale cu mine?

– Pe-o cale cu tine! răspunse fata.

Tânărul îi făcu semn să se urce şi atinse calul cu pleasna.

Ieşiră în grabă din orăşel, şi norii de praf ce se ridicau de sub roţile căruţei se mai răriră. Nu peste mult ajunseră pe drum abia zvântat de ploaie. Aerul era curat, răcoros. Cobora însărarea.

Din când în când surul de la spatele căruţei necheza, şi Rusalina ţipa de spaimă: gândurile ei erau toate la tânărul de pe capră.

– Este loc lângă tine? întrebă ea, după un nou nechezat al calului.

– Este! Dar ce? Ţi-e frică să nu te muşte?

– Nu mi-e frică!

Şi ea se cuibări, sprintenă, pe scândura de lemn, lângă fecior. Peste câmp răsuna trapul cailor. Luna răsărea deasupra unei păduri ca o seceră de argint.

Rusalina se aduna, se lipea încet de trupul bărbatului. Îi duse un braţ după mijloc.

– Îmi place de tine! zise ea cu vocea plină de cântec.

Tânărul începu să ardă. Îi venea ameţeală la cap. Cine să fie fata asta? Nu cumva diavolul s-a schimbat în cea mai frumoasă femeie ce a văzut el în viaţă?

Întoarse ochii spre ea. Îl privea înfrigurată.

– Sunt frumoasă! N-o să-ţi pară rău... şopti ea, şi-şi răzimă capul de umărul lui. Apoi, văzând că el nu răspunde, îl zmânci de braţ: Ori, poate, eşti însurat?

– Nu sunt însurat, zise feciorul.

Acum îşi petrecu şi el braţul în jurul mijlocului fetei.

– Şi mie-mi placi. Eşti frumoasă, poate eşti chiar prea frumoasă.

Rusalina oftă:

– Dacă nu eşti însurat, vino să plecăm în lume amândoi.

– În lume?

– Dacă vreai, trage căruţa din drum pe luncă, uite acolo, între lanuri. Durmim la noapte aici, apoi dimineaţă pornim mai departe.

Tânărul zâmbi:

– Cum să plecăm în lume, cu căruţa şi cu caii tatii? Mai bine te duc acasă la noi!

– Du-mă! zise fata, răzimându-se iarăşi de umărul lui.

– Dar spuneai că ai acelaşi drum cu mine! Am trecut prin două sate şi nu te-ai coborât.

– Nici nu mă cobor. Vin cu tine. Mi-eşti drag. N-o să te mai las!

– Asta-i bună! râse feciorul. Duc tatii acasă nu numai un cal sur din târg, ci şi o noră!

Apoi, după un răstâmp de gândire, întrebă:

– Dar cine eşti tu? De unde vii?

– Vin de departe. Sunt ursita ta.

– Numai să nu fii diavolul, să-ţi baţi joc de mine.

– Pentru ce aş fi diavolul?

– Eşti prea frumoasă să fii om.

– Şi pentru ce să-mi bat joc de tine?

– Diavolițele totdeauna își bat joc de oameni.

– Fii pe pace! Sunt botezată și sunt curată!

Feciorul începu să respire greu. Căldura din trupul ei, farmecul din ochii ei îl făceau să vadă înhămați doi cai în loc de unul.

– De însurat, m-aș însura cu bucuros, zise el cu un oftat. Mi-a venit vremea. Dar tata mă tot amână, mă tot împiedecă. Zice că trăbă să mai aștept.

– Să aștepți? De ce?

– Nu știu, nu vrea să-mi spună.

– De-acum n-o să mai aștepți. Îi duci căruța și caii acasă, și noi plecăm în lume amândoi.

– Nu zic ba! Dar nici nu știu cum te cheamă!

– Îți spun eu mai târziu! Nici eu nu știu cum te cheamă. Și nici nu vreau să știu. Ne vom pune noi nume după ce vom pleca în lume să nu ne mai știe nimeni!

Căzuse de mult întunerecul. În depărtare se vedeau luminile unui oraș. Merseră multă vreme în tăcere. Trapul larg al surului înhămat și al celui legat de căruță răsuna cadențat în noapte. Cei doi, pe scândura ce slujea de zid[1], stăteau alipiți, cu câte-un braț pe după mijlocul celuilalt.

Feciorul se trezise de tot din ușoara amețeală a rachiului băut în crâșmă. Dar nu se putea trezi din noua amețeală ce-l cuprinsese de când Rusalina se așezase lângă el.

Uneori i se părea că visează, și atunci strângea mai bine brațul în jurul mijlocului subțire... Dar cum era cu putință? De unde răsărise mândrețea asta de fată, și cum s-a legat de el? Era cu putință să fie viitoarea lui

[1] Scaun.

nevastă? Una la care nu se gândise, una pe care nu o văzuse niciodată?... Şi cum s-a hotărât aşa de repede, gata să plece cu ea în lume? Şi-aduse aminte de alte două-trei fete cu care s-ar fi însurat, dacă nu i-ar fi pus piedecă tată-său. Hei! acum nu s-ar mai însura cu ele! Ce mai erau ele pe lângă străina asta care-i întră în viaţă ca o volbură aprinsă, ca o vâlvătaie? Putea să nu se hotărască dintr-odată? Ar merge cu ea până la capătul lumii.

Căruţa întra în oraş. Case mici, cu ferestrele luminate, străjuiau drumul.

– Unde suntem? întrebă fata. Să poposim aici, la o crâşmă, peste noapte.

– Ba acum nu ne mai oprim până la casa noastră.

– Dar ce oraş e ăsta? Cum îl cheamă?

– Ăsta e Lugojul, şi aici locuim şi noi!

Fata tresări. Îşi trase mâna din jurul mijlocului feciorului.

– Opreşte. Trăbă să întoarcem, zise ea înfiorându-se.

– Parcă ţi-e frică. Cunoşti oraşul? Ai mai fost aici? Te temi de ceva?

– Nu! Îl cunosc după nume. Aveam o treabă aici, dar de când te-am văzut pe tine nu mai am aici nimic de lucru. Haida să plecăm înapoi!

Feciorul opri calul, apoi îl struni din nou la drum.

– Trăbă să duc căruţa şi caii acasă. Nu-ţi fie frică! N-ai de ce să te temi. Nu-s eu cu tine?

– Dacă e Lugojul, mi-e frică să nu mă întâlnesc cu un om.

– Ce om?

– Acela cu care aveam o socoteală.

– Poate vrun drăguţ de mai demult?

Rusalina îi arse o palmă.

– Prostule! Eu n-am avut încă drăguți. Văd că trăbă să-ți spun! Trebuia să mă-ntâlnesc aici cu un meșter fierar căruia un unchi al meu, care a murit, i-a lăsat ceva în păstrare pentru mine.

Tânărul se neliniști.

– Ce tot îndrugi? N-ai mai fost pe-aici, și unchiul tău te trimite la un om necunoscut?!

– Unchiul l-a cunoscut bine pe bătrânul, pe unul Mina. În locul lui, acum, e feciorul său meșter în făuriște, unu Ionaș.

– Ce tot spui tu, fată?! Cine ți-a vorbit de numele astea?

– Unchiul meu!

– Și cine a fost unchiul tău? o întrebă, fierbând de neliniște, tânărul.

– Un negustor de porci, unul Miloș.

Feciorul trase scurt de hățuri și calul se opri. Omul se întoarse cu fața spre Rusalina.

– Miloș acela a fost unchiul tău?

Fata citi mirarea adâncă din ochii lui.

– Da, unchi!

– Păi... eu l-am cunoscut pe Miloș acela. Venea uneori pe la noi când trăia bătrânul Mina, moșul meu.

Rusalina își pierdu răsuflarea. Abia întrebă:

– Mina ți-a fost moș?! Se poate?!

– Păi, cum să nu se poată, dacă-i așa?! Pentru ce te sperii așa?

– Nu mă speriu, ci-mi vine să mă înec. Atunci tatăl tău e Ionaș?

– Da, mi-e tată.

– Dacă-i așa, apoi pe tine te cheamă... te cheamă Marco!

Omul se luă, mirat, de cap.

– Marco, ori Marcu, mă cheamă! strigă el aproape înspăimântat. Am bănuit eu că tu trăbă să fii dracul gol! O ghiavoliță! De unde știi toate acestea?

Glasul de răspuns îi lipsi Rusalinei multă vreme. Apoi îi aduse iar brațul pe după mijloc și șopti:

– Ce minune! Să mă întâlnesc eu chiar cu ficiorul lui Ionaș, cu Marco! La Lugoj îmi era drumul, la Ionaș. Și mi-ai răsărit tu în drum ca un soare! Iată că dreptate mare avusese unchiul Miloș când mi-a spus că în calea sorții lui nu se poate pune nimeni.

Tânărul o privea încă zăpăcit. Inima-i bătea să-i spargă pieptul.

– Despre ce soartă vorbești?

– Despre a mea și a ta. Când am plecat de la el, Miloș mi-a spus că, dacă la întoarcere, el va fi mort, să vin la Lugoj, la ficiorul pretinului său Mina, la fierarul Ionaș, căruia îi va da ceva în păstrare pentru mine; și că, dacă-mi va plăcea, să mă mărit cu ficiorul lui, cu Marco. Întâlnirea noastră nu însămnează soartă?

Marco, de când trăsese scurt de hățuri și oprise calul, își uitase să-l mai pornească. În jurul căruței, oprită în mijlocul drumului, începură să se adune oameni curioși. Calul, după ce se hodini, porni singur la drum spre casă, spre grajd. Nu mai era departe făurișteа lui Mina.

– Iată împlinită dorința bătrânului Miloș, zise el întru târziu. Dar tu trebuie să fii fata lui Țancu, dacă Miloș ți-e rudenie.

– Sunt fata lui!

– Și cum te cheamă?

– Nu știi? N-ai auzit pe tatăl tău niciodată pomenindu-mi numele?

– Nu! Pe Ţancu l-am cunoscut. A fost de câteva ori pe la noi. Dar numele tău nu l-a pomenit nici el, nici tata, nici Miloş. Şi totuşi tu a trebuit să fii piedeca pentru care tata m-a amânat mereu cu însurătoarea. Pe tine te aştepta, de bună samă. Va fi fost înţăles cu Miloş. Cum te cheamă?

– Rusalina!

– Nu! N-am auzit de numele ăsta în casa noastră. Era pomenită uneori o femeie cu numele Salomia.

– A fost mama!

– Şi unde-ţi sunt părinţii?

– Au murit!

– Amândoi?

– Amândoi!

Marco tăcu. Braţul Rusalinei îşi slăbi pe-o clipă strânsoarea în jurul mijlocului lui, apoi se încordă şi mai tare.

– A murit şi Miloş. Nu mai am acum pe nimeni, numai pe tine, Marcule! Mă iei de nevastă?

– Te iau!

– Şi dacă s-ar împotrivi tatăl tău?

– Şi! Dar cum crezi că s-ar putea împotrivi? O floare ca tine nu se culege decât poate o dată la o sută de ani. Va fi şi soarta, cum zici tu. Dar dacă asta e soarta, s-o tot deie Dumnezeu omului.

Calul se opri înaintea unei porţi pe-o uliţă întortocheată, într-o suburbie a oraşului. Era slab luminată. Un felinar cu petrol aburea mai mult decât lumina, la o cotitură.

Marco sări şi deschise poarta. Din casă ieşi un bărbat voinic, cu capul gol, cu cămaşa smolită. Geamul dinspre curte era luminat. Rusalina se coborî în partea întunecată.

Ceea ce văzu Ionaş mai întâi fu calul legat la spatele căruţei. Veni lângă el, îl cercetă cu de-amănuntul, i se uită în gură la lumina ce venea din geam, îi ridică pe rând fiecare copită, părea că vrea să cetească în ea. Îl trase apoi de urechi, îl netezi şi zise:

– Ai nimerit cal bun şi tânăr. Scump?

Marco îi spuse preţul.

– Potrivit! Nu-i prea scump! Ai făcut un târg bun. Da'... de ce-ai întârziat atâta?

Abia acum zări fierarul femeia de partea cealaltă a căruţei.

– Bună-sara! zise Rusalina.

– Bună-sara! Dar asta cine-o mai fi?

– E mărturie de la târg, zise Marco vesel. A fost de faţă când am numărat banii în palma vânzătorului.

– Ei, comedie! Ce mărturie?

– E o fată străină, tată. Am întâlnit-o pe drum, am luat-o în căruţă, că era ostenită, şi acum se roagă să-i dăm sălaş de noapte.

Bătrânul nu o putea vedea în umbră. Se uită mustrător la fecior.

– Sălaş, cum să nu dăm la o călătoare! Vii de departe, fată?

– De departe!

Când întră în lumina din casă, odată cu Marco, Ionaş nu-şi putu ascunde uimirea: ce pereche ar mai fi!

Pe Rusalina o înconjurară îndată mama lui Marco, două surori mari, trei fraţi mai mici. Toţi rămaseră cu ochii duşi la frumuseţea ei.

Rusalina răspundea zâmbind la întrebările ce plouau asupra ei. Ochii ei râdeau, plini de lumină şi de foc.

Când se făcu o clipă linişte, Marco zise:

– Tată, fata asta are ceva dat în păstrarea dumitale. Nu mi-a spus ce şi nici nu ţi-a dat ea nimic, ci altcineva.

Ionaş tresări, se uită mai bine la fată. Unele linii ale feţei sămănau cu ale lui Ţancu.

– Doar nu vei fi Rusalina, tu fată? zise el dându-se un pas înapoi, ca pentru a o vedea mai bine.

– Eu sunt! răspunse fata cu bucurie. Şi am ascultat de cuvântul unchiului Miloş: m-am logodit cu ficiorul tău, cu Marco. Aşa mi-a lăsat Miloş la despărţire.

Dintr-un salt fu lângă fecior, îl îmbrăţişă pe după grumaji şi-l sărută puternic pe gură.

O clipă rămaseră zăpăciţi toţi cei din casă. Numai Ionaş zicea mereu:

– Cum se poate una ca asta? Unde v-aţi cunoscut? Unde v-aţi întâlnit?

Tinerii fură siliţi să povestească întâmplările acelei zile.

– Asta nu-i mai întâmplare. Asta-i voia lui Dumnezeu! zise bătrânul.

– Asta-i soarta! răspunse Rusalina.

– De când te-am aşteptat să vii! Te-a aşteptat şi săracul Miloş! El mi-a spus dorinţa lui că, dacă-ţi va plăcea Marco, să te măriţi cu el. De aceea l-am mai amânat cu însurătoarea. Acum nu ne mai rămâne decât să-ţi dăm zestrea şi să facem nunta.

Urmă o săptămână de pregătiri înfrigurate pentru nuntă. Rusalina voia să se cunune încă a doua zi. Dar bătrânul se împotrivi.

– Trăbă să urmez întru toate porunca lui Miloş. El mi-a lăsat cu limbă de moarte că, dacă vă căsătoriţi, să fac o nuntă cum se cuvine neamului din care ai ieşit. Mi-a spus şi ce sumă să cheltuiesc în cele trei zile de

nuntă. El zicea că e nevoie de-o încununare cum se cuvine unei fete de voivodă.

Vestea se lăţi printre ţiganii din oraş şi din satele vecine ca o flacără ascunsă subt vreascuri.

La ospăţ se adunară vreo patruzeci de bărbaţi şi femei. Trei zile a fost masa întinsă, a curs băutura. Trei zile Rusalina străluci ca soarele la masă, la joc, în ochii însufleţiţi ai nuntaşilor.

Şi lui Ionaş i se păru, de la o vreme, că nunta asta de trei zile nu mai este întru cinstirea neamului, ci pentru slăvirea frumuseţii nurorii sale. Ce noroc a avut feciorul său!

În săptămâna în care se făcură pregătirile de nuntă, vorbiră şi despre viitoarea făurişte a lui Marco. Părinţii erau de părere să-şi facă una în capătul celalalt al oraşului, la întrarea drumului de ţară. Rusalina ţinea morţiş să se ducă în Vlădeni, unde ea avea o făurişte cu toate uneltele. Ionaş nu cunoştea satul, nici Marco. Bătrânul îi arătă fetei că, într-un sat, un fierar priceput ca Marco nu va prea avea de lucru. El e nu numai faur, ci şi mecanic. La oraş trebuie să se aşeze.

Dar Rusalina nu se învoi. Toată fericirea ce o simţise la trezirea vieţii celei noua, de după boală, o trăgea spre bordeiul ei şi împrejurimile lui. Nu era pe lume colţ mai frumos ca acela! Aerul, cerul, pământul, vântul şi toate minunile firii nu erau nicăiri copleşitoare de viaţă şi de fericire ca acolo. Şi, apoi, voia să lucreze şi ea în făurişteа lui Ţancu, alături de bărbat.

Când văzură că nu i se pot împotrivi, hotărâră după voia ei. Cine i-ar fi putut sta împotrivă? Ea era neamul, ea era bogăţia, ea era frumuseţea!

Mai rămaseră la părinţi o săptămână după cununie. Ionaş lăsă preotului să facă o slujbă cu parastase, după

obiceiul creştinesc, pentru toţi cei morţi din neamul Rusalinei, din neamul lui Ţancu şi al Salomiei. Luară cu toţii parte la slujbă, şi aşa, făcându-şi datoria şi pentru cei morţi, se puse o piatră grea pe trecut.

– Morţii cu morţii, viii cu viii, asta-i legea vieţii şi a lumii, zise Ionaş, închinând el mai întâi de sufletul celor duşi, la pomana de după slujbă.

Rusalina nu se putu coborî în trecut cât s-a slujit parastasul şi s-au făcut pomenirile. Numele părinţilor, ale neamurilor răsunau aşa de străine în inima ei! Nu mai înţelegea nimic din moarte: bucuria vieţii, bucuria iubirii o inundase. I se părea că din sufletul ei cresc rădăcini nouă şi se împlântă în seninătate şi în lumină.

X

Trecură ani după ani în scurgerea vremii, şi toate cele trecute căzură în uitare. La marginea ţigăniei de din jos din Vlădeni era aşezată, de multă vreme, o gospodărie cu o făurişte ca la oraş. Marco şi Rusalina, mutându-se aici, după voia ei, cumpărară un loc de la un român, chiar lângă drum. Zidiră o casă de piatră acoperită cu ţiglă, grajd, şoproane, o fierărie nouă. Marco voia să ridice toate acestea în mijlocul satului, unde ar fi aflat un loc mai strâmt spre cumpărare. Dar Rusalina nu se învoi. Zadarnic stărui el că aici nu e la îndemâna oamenilor, că e prea departe. Ea nu se putea despărţi de locul în care s-a trezit la fericire.

Se dovedi în curând că depărtarea nu era o piedecă. Marco era meşter mare, şi se pricepea la multe. Nu mai

răzbeau cu lucrul, deşi Rusalina lucra adeseori în făurişte, în rând cu bărbatul.

Începu să-i vină de lucru şi din satele vecine, ba, uneori, primea comenzi şi de la oraşul din apropiere. Ţinea o căruţă cu doi cai, aducea cărbuni şi material de fier de la oraş. Nici pomeneală să meargă cineva de la fierăria lui, cu sacul negru în spate, în pădure, să facă din trupini cărbuni, cum era obiceiul meşterilor din ţigănia din sus[1].

Ţineau şi gospodărie ca oricare român din sat.

Rusalina se făcu o femeie voinică, păstrându-şi întreagă frumuseţea din tinereţe. Era însă acum frumuseţea asta mai aspră, mai bărbătească. Era mereu cu cântecul pe buze. Mai ales de când, la trei ani după cununie, i se născuse o fetiţă. O botezaseră şi îi puseseră numele Florica.

Înălţându-se din an în an, faraonii îşi aduceau aminte de copila Rusalina, când mai întâi a venit în sat cu părinţii ei. La vârsta de patrusprezece ani, Florica era leită mamă-sa. Mulţi dintre ţiganii şi ţigăncile care o ştiau pe Rusalina de la vârsta asta credeau uneori că li se năluceşte, că o văd tot pe Rusalina. Alţii din vremea aceea căzuseră în mormânt. Lumea se împrospăta mereu. Alţi tineri cu ochi de foc rămâneau acum cu ochii la Florica.

Cu cât creştea copila, patima mamei sale o învăluia cu tot mai mare putere. O strângea la piept şi plângea. De la o vreme ar fi dorit să nu mai crească, să nu ajungă fată mare. Pentru a fi veşnic lângă ea, ori pentru că se ridica uneori în sufletul ei un presimţ înnourat? De

---

[1] Faurii de la sate îşi făceau ei cărbunii de lemn, din trupinele arborilor tăiaţi în pădure.

unde venea, din ce adâncuri întunecate, presimțul acela? Rusalina nu-și putea da sama. Da cu cât creștea fata, cu atât se trezea mai des cu el cum își ridică capul și șuieră înghețat, ca un cap de șarpe. Hei, nu putea fi decât grija ei că fata creștea, că se va mărita și nu va mai fi întreagă a ei, își zicea Rusalina. Și fericirea ei alunga mereu, pe pustii locuri, imboldul veninos ce încerca uneori să-i tulbure viața. Ea întrase într-o lume și într-o viață nouă, deschisă înaintea ei după boala aceea grea și îndelungată. De multe lucruri din trecut nu-și mai putea aduce aminte. Altele îi erau indiferente, străine.

Niciodată, de la boală, Rusalina nu se mai gândise, nu mai stiricise de caravanele de corturari care cutreierau țara și lumea, și care treceau mereu și prin partea locului. Nici când faraonii din vecini vorbeau despre ei și despre întâmplări de ale lor, nu-i asculta sau nu-i auzea. Pentru ea, întreg trecutul era mort pentru totdeauna.

Astfel nu înțelese nimic când, într-o vară, începu să se vorbească, vreo două săptămâni, în țigănie, că un străin, un corturar tânăr, se arată de multe ori în fapt de sară în jurul gospodăriei lui Marco. Uneori se arăta singur, pe jos sau călare, alteori erau trei-patru. Totdeauna se apropiau cu grijă, ca niște spioni. Apoi, deodată, nu mai veniră.

Rusalina auzi vorbindu-se, dar nu se opri asupra veștilor, nu le înțelese. Auzise ceva și Marco, și el fu o vreme mai îngândurat. Ce căutau străinii aceia în jurul gospodăriei lui? Mai auzi că o mare caravană de corturari a trecut zilele acelea prin apropiere; mare, de vreo douăzeci de corturi, cum nu s-a mai văzut de mult prin partea locului. Dar după ce străinii aceia nu se mai arătară, se liniști și el.

Într-o sară de pe la sfârşitul lui iulie, Rusalina şi Florica erau singure acasă. Marco, cu două calfe, se duseseră cu căruţa la oraş să aducă fier nou, şine lungi şi cărbuni. Porniseră pe la ojină şi se puteau întoarce până la căderea nopţii: orăşelul acela nu era departe.

Dar în sara aceea noaptea căzu mai devreme. Încă de la apusul soarelui începură să izvorască norii grei de la apus şi să se rostogolească grăbiţi, ca nişte balauri, îngreunând în curând cerul întreg. Fulgere, rare la început, apoi tot mai dese, despicau, vinete, întunerecul. Începu să huruie în depărtări şi durduitul. Fusese ziua întreagă năduf cumplit. Faraonii, cât ce începură fulgerele, se ridicară de pe podmoale, cu pipele roşii, de pământ ars, între dinţi, făcându-şi cruci largi, şi intrară în bordeie. Simţeau că vine furtuna. Câinii, jerpeliţi, se ghemuiră în culcuşurile lor.

Rusalina şi Florica aşteptau în casă. Masa era pusă, cina era gata. Aşteptau pe Marco şi pe calfe. Pentru ce întârziau atâta? O să-i apuce povoiul pe drum!

Florica – avea acum şaptesprezece ani – începu să se neliniştească.

Fulgerele erau tot mai dese, durduiturile tot mai apropiate.

– Pentru ce nu mai vin? întrebă fata, tare îngrijorată.

– Trăbă să sosească îndată, răspunse Rusalina cu glas schimbat, simţind neliniştea Floricăi.

Ea se stăpânea: neliniştea ei era şi mai mare. De când porniseră fulgerele şi tunetele, Rusalina începuse să se neliniştească. Ceva, ca o amintire, tot încerca să-i despice mintea, şi nu putea. Parcă o vreme ca asta a mai văzut ea o dată, îşi zicea. Dar tot ea se întărea, ca în faţa unei ameninţări: cum să nu mai vadă? Nu o dată, de câte ori!

În curte se auziră întâi picuri grei şi rari izbind, ca nişte alice, pământul. În curând, un ropot se descărcă şi pe acoperişul de ţiglă. Rusalina simţi iarăşi că o amintire vrea să-i ţâşnească în minte. Presimţul acela rău, care uneori încerca să-i şuiere în adâncuri ca un cap de şarpe, de când îi crescuse fata, o înjunghie acum ca un pumnal. Şi amintirea birui! Da, a mai apucat ea o vreme tare ca asta! A fost în noaptea în care Dinu a vrut să o răpească pentru feciorul lui, pentru Ilie!

Îngheţă de spaimă şi abia putu merge până la fereastră să privească în noapte, să-şi încordeze urechea: nu cumva se auzea căruţa lui Marco?

Dar un fulger îi luă vederile. Trăsnetul căzu undeva în apropiere. Neliniştea fetei crescu şi mai tare:

– Pentru ce nu mai vin?

Rusalina răspunse, silindu-se să pară liniştită:

– Acum, până nu înceată puţin potopul, nu pot veni. Se vor fi adăpostit undeva de ploaie.

Ea luă blidele şi le puse pe masă. Dar blidele tremurară şi se izbiră unele de altele în mâna ei. Vărsă şi din fiertura din oală, când o aduse la masă.

– Să cinăm, Florico! Poate vor mai întârzia.

Ea gândea să potolească astfel neliniştea fetei. Dar glasul ei era schimbat, şi fata încremeni cu lingura la gură. Se uită speriată la mamă-sa: nu mai cunoştea faţa Rusalinei.

Afară ploaia cădea cu găleata. Tunetele şi trăsnetele surpau cerul. Rusalina se sculă şi ieşi în tindă să pună zăvorul. Dar în clipa aceea uşa se deschise cu putere, răsturnând-o la pământ, şi întrară trei bărbaţi. Rusalina ţâşni în picioare: crezu că-i Marco şi cele două calfe. Pe-o clipă, spaima o părăsi. Din întunerecul din tindă întră în casă cu vorbe de înfruntare:

– Mult aţi mai întârziat! zise ea, necunoscând în clipa cea dintâi, în lumina lampei, cum erau cu spatele către ea, pe cei trei străini.

– Mult! zise cel mai tânăr dintre ei, întorcându-se toţi trei cu faţa spre Rusalina. Fata încremenise pe scaun, după masă. Rusalina răcni ca înjunghiată:

– Ce căutaţi aici? Cine sunteţi voi?

Trupul ei se îndreptă ca un prapor; ochii-i fulgerau: linii aspre, întunecate ca nişte dungi de fier, îi brăzdau faţa.

– Oricât ai răcni, nu s-aude, răcneşte mai tare cerul, zise tânărul, un ţigan voinic şi frumos, cu privirile tari, de oţel. Nici Marco şi calfele n-or să te audă.

– I-aţi ucis? răcni din nou Rusalina.

– Nu! S-au oprit de ploaie subt un şopron, în curtea unui român dintr-un sat vecin. Dar nici nu-i nevoie să te înspăimânţi. Noi n-am venit cu gânduri rele!

Rusalina, dintr-o săritură fu lângă masă. Dar cei doi îi smulseră cuţitul din mână.

– Ce căutaţi aici? zbieră femeia, schimbată acum în furie. Ea simţise, de când îi văzuse, ce căutau.

– Am venit în peţite, Rusalino. Cer pe Florica de nevastă. Ăştia doi sunt peţitorii mei şi martorii mei.

Ochii Rusalinei îi ieşiră din cap.

– Eşti... eşti din neamul lui... dar nu putu spune numele.

– Da, sunt din neamul voivodei, din neamul lui Dinu. Sunt nepotul lui, feciorul lui Ilie, Costa.

Pe-o clipă se păru că Rusalina îşi vine în fire. Dar şi-a revenit numai câtă vreme auzi, limpede, vorbele lui Miloş, pe care i le spusese cândva, la despărţire. Părea că bătrânul e aici lângă ea şi-i vorbeşte: „Poate să vină, odată, el, sau ficiorul său, ori poate şi nepotul, să caute

după tine ori după copilul tău... Să știi de la mine acum un lucru: neamul lui, urmașii lui nu se vor odihni până nu vor mai încerca să-și amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, duși într-alte țări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale."

Cel mai tânăr dintre ei, Costa, nepotul lui Dinu, crezând că Rusalina se liniștește, adăugă:

– Eu voi fi viitorul voivodă. Eu voi moșteni pe tata. Neamul nostru e tare acum în tabără. Îți cer fata, os din neam de voivozi, tot pentru un voivod. E o cerere cu cinste.

Dar cuvintele bătrânului Miloș încetară să răsune clare în urechile Rusalinei. Și ea se aruncă, orbită de furie, ca o fiară, în grumajii lui Costa.

– Niciodată! Niciodată! zbieră ea răgușit.

Costa, ajutat de cei doi, abia putu să-i scoată ghearele din grumaji. Sângele începu să-i curgă pe haină.

– Legați-o! porunci, gâfâind, înăbușindu-se, căpetenia cea tânără.

În vremea asta nimeni nu băgă de samă pe Florica. Ea era pe laviță, după masă, în unghețul casei, unde încremenise când intrară cei trei. Când începuse furia mamei sale, ea voise să țipe. Dar țipătul se opri în grumaji, o sufocase, și ea căzuse pe spate în unghețul dintre pereți, leșinată.

– E mai bine așa! zise Costa, apropiindu-se de ea.

Feri la o parte masa, se aplecă, luă fata cumpănită pe amândouă brațele, cu capul atârnând, cu părul despletit, și porni spre ieșire. Din grumajii încolțiți sângele îi curgea șiroaie pe piept și se prelingea și pe ia albă, pe sânii Floricăi.

Pe Rusalina o legară de mâni și de picioare și o aruncară jos, lângă cuptor.

– Scoate-mi cuțitul din cizmă și dă-mi-l în dinți! porunci Costa.

Cu fierul alb lucind între dinți, cu fata pe brațe, el mai făcu un pas spre ieșire. Dar Rusalina, adunându-și puteri peste fire, se ridică pe o clipă în picioare și se prăvăli asupra fetei. O clipă fu de ajuns să vadă cuțitul clipind între dinții corturarului și sângele de pe ia fetei sale. Omul, cu povara în brațe, se feri la vreme, și Rusalina se prăbuși, urlând, pe față. Bolborosea:

– Ucigașule! Ucigașilor! Neam de ucigași!

Apoi începu să urle așa de cumplit, încât, prin ploaie și tunete, se auziră răcnetele ei în toată țigănia.

– Puneți-i un căluș în gură și haidați repede, zise Costa, ieșind cu Florica, pe brațe, în noapte.

În câteva minute, cei trei dispărură. Pe câmp, ascunși în porumbiște, îi așteptau trei cai priponiți.

În câteva minute năvăliră și faraonii, răscoliți cu toții de prin bordeie, ca de foc, spre casa și fierăria lui Marco.

Pe Rusalina o aflară zvârcolindu-se, cu fața în jos, pe podea. Ochii-i erau ieșiți din orbite, înnebuniți de spaimă. Fața i se înnegrise cum e țundra[1]. Îi scoaseră repede călușul din gură, îi dezlegară mâinile și picioarele. Abia slobozită, ea se repezi într-un părete, voind să alerge în curte:

– Repede, oameni buni! Au junghiat-o pe Florica, au furat-o!

Glasul ei nu mai avea nimic omenesc. Era ca răgnetul unei sălbăticiuni nemaiîntâlnite.

Unii din cei de față își aduseră deodată aminte că ei au jurat odată să-i sară cu toții în ajutor, când va ajunge

[1] Zeghea, sumanul.

în primejdie. Zbierătul Rusalinei le îngheță sângele în vine, totuși, în clipa următoare, începură să alerge în noapte, prin ploaia care se mai rărise. Ar fi alergat și fără jurământul de demult. Durerea Rusalinei făcu viteji și pe cei mai fricoși. Apoi, era rușinea lor să omoare cineva ori să fure de lângă ei pe Florica, la care se uitau ca la un soare, cum se uitau altădată la Rusalina. În grabă, dădură de urmele cailor în porumbiște, peste țelini. Pământul era muiat de ploaie, și urmele copitelor se cunoșteau bine. N-au fost decât trei! Iar ei erau câteva zeci de bărbați și de feciori.

Rusalina, urlând mereu, scăpă din mâinile țigăncilor și iar se izbi într-un părete, vrând să alerge în noapte.

– Ușa! Unde-i ușa? începu să țipe. Iată sângele! A junghiat-o! Unde-i ușa?

Țigăncile se priveau înspăimântate. Rusalina începu să pipăie cu mâinile pereții, ca orbii, să afle ușa. Se uitară pe jos, pretutindenea prin casă, dar nu văzură nici un picur de sânge.

Cât a curs din grumajii sfâșiați ai lui Costa, se oprise în hainele lui și pe ia fetei. Jos, pe fața casei, pe masă, pe laviță, nu se vedea nici un strop.

Zvârcolindu-se mereu în brațele femeilor care o țineau, Rusalina scăpa uneori, se izbea cu capul de pereți să iasă afară. Într-un rând nimeri ușa, se năpusti în noapte și în ploaie, urlând. Femeile țipară și se avântară după ea. Rusalina lunecă, ori se împiedecă în curte, și căzu în tină.

– Uitați-vă aici! Sânge! Sânge cald... gemu ea, pipăind cu mâinile tina caldă după ploaia de vară.

Câteva țigănci se plecară, priviră, pipăiră: nu era decât tină moale și bălți.

O duseră pe sus în casă. Ea începu să strige:

– Cine-a stâns lampa? Aprindeți lampa.

– A orbit... oftă o harancă.

Și se cutremurară toate. De aceea se izbea de pereți și vedea sânge!

– Aprindeți lampa! E roșu, e roșu pe jos. E sângele ei! Au prins pe diavolul?

– Îl vor prinde, de bună samă. Toți bărbații și ficiorii sunt pe urmele lor.

Rusalina se lăsă pe vine, așa cum făcea în copilărie, în ușa cortului. Stătu un răstimp nemișcată, apoi se îndoi și atinse cu fruntea podeaua. O atinse de trei ori. Apoi își ridică fruntea, privi la dreapta și la stânga cu ochii închiși, șoptind: – Soarta!

Dar în clipa următoare, sări drept în picioare, începu să urle din nou, să-și sfâșie obrazul, să-și smulgă părul.

– E roșu tot pe jos! E sângele ei! E sângele neamului nostru!

Țigăncile trebuiră să-i lege mâinile: își împlânta ghearele și în ochi.

În vremea asta, ploaia trecu. Marco și cele două calfe aflară, încă la întrarea în sat, ce s-a petrecut. Lăsară căruța în drum și porniră alergând în direcția în care spuneau oamenii că au fugit și țiganii, descoperind urmele celor trei cai.

Goana, căutarea, pe jos și călare, ținură trei zile. În ziua a treia aflară că urmele copitelor ieșeau într-un drum pietruit pe unde nu plouase. Nu se mai cunoșteau. Nu se mai putea ști încotro au apucat cei trei fugari. Unii dintre faraoni se întoarseră, întristați de moarte, la bordeie. Alții nu se înapoiară vreme de două săptămâni. Pătrunseseră până în adâncul țării. Dar fugarii pieriseră ca și când i-ar fi înghițit pământul. Căutară și

după tabere de corturari. Îşi aduseră aminte că s-a vorbit de o tabără mare ce ar fi trecut prin apropiere mai demult. Îşi amintiră şi de străinii care au dat târcoale, vreme de două săptămâni, gospodăriei lui Marco. Erau încredinţaţi că au trebuit să fie corturari cei care au răpit-o pe Florica. Dar nu întâlniră decât caravane sărace, de patru-cinci corturi.

Se întoarse, după vreo lună, îmbătrânit de deznădejde şi de durere, şi Marco. Rusalina nu-l mai cunoscu.

El cercetă pretutindenea, dar nu descoperi nicăiri urme de sânge.

– N-au fost nici în noaptea aceea, ziceau ţigăncile, plânse şi îmbătrânite. Numai Rusalinei i s-a părut. Ea vede şi azi numai roşu, numai sânge...

XI

Trecură anii, îngropând în uitare şi fericirile şi nenorocirile muritorilor. Tăvălugul vremii se rostogolea nepăsător peste toate. Lumea se primenea mereu; bătrânii apuneau în morminte, iubirile tinereţii înfloreau, zbuciumul celor mari după bucata de pâne nu contenea nici o clipă, jocul copiilor neştiutori râdea în soare.

Prin Vlădeni şi prin satele din jur, pe-o rază de vreo treizeci-patruzeci de kilometri, pe hotarele lor, printre semănături, se vedea, când ici, când colo, o femeie înaltă, uscată ca o scândură, încovoiată de spate ca o cârjă, cu obrazul negru, supt, plin de dungi mari, tari ca la cizmă, cu părul sur ieşind prin năframa ruptă, cu o desagă în spate, cu un băţ luciu în mână. Păşea încet, pipăind mereu cu băţul. Nu vedea bine, sau căuta ceva?

Copiii, când o vedeau de departe, o luau la fugă, lăsându-şi vitele pe câmp, fără pază. Câinii o lătrau cu învierşunare, prin curţi, când întra la vreun creştin. Femeile, când o vedeau, îşi ascundeau copiii în casă, ori, la repezeală, le acopereau faţa cu şorţul. Cele însărcinate se învârteau într-un călcâi şi închideau uşa după ele.

Prin sate întra numai când o răzbea foamea sau, iarna, frigul. Umbla mai mult pe hotare, tot pipăind cu bâtul luciu din mână.

Îi mersese vestea în vreo douăzeci de sate că deoache ori pe cine îi cade uitătura, prelungă, ascuţită, tare ca de oţel. Ochii i se cufundaseră adânc în cap şi, între ei, nasul se lungise, se ascuţise şi se încovoiase, ca la o pasăre de pradă ciocul.

Întreaga ei înfăţişare sămăna cu a unei vulturoaice bătrâne. Nu era creştin, bărbat sau femeie, care să i se uite în faţă şi să nu se cutremure. Din întreaga ei înfăţişare simţea oricine că sunt suferinţe pământeşti care distrug şi îmbătrânesc pe om înainte de vreme. Şi oamenii se înfiorau de peceta acelor suferinţe, când se uitau la femeie. Intra rar prin curţi dup-o îmbucătură. Câinii o lătrau cu furie, smucindu-se în lanţ; cei slobozi se aruncau, până la o zvârlită de ea, dar mai aproape nu.

– Soro, lele, soro! Dă ceva pentru sufletul moartei!

Aşa era salutul şi cerşitul ei pretutindenea.

Femeile n-o lăsau niciodată cu mâna goală. Dar ea mai mult aduna în dăsagă decât mânca. Şi, după ce ieşea pe câmp, şedea în locuri pe unde se ţineau multe vrăbii. Scotea din dăsagă mămăliga, pânea sau brânza, mesteca puţin, drept mâncare, apoi sfărâma rămăşiţa şi arunca pasărilor.

– De sufletul moartei! şoptea femeia.

Vrăbiile se învăţaseră cu ea. Abia se aşeza în locurile ştiute şi-şi lua desaga din spinare, că şi zburau din tufişuri, din streaşini, în jurul ei.

Uneori, câte-o femeie îi zicea:

– Vezi tot mai rău, lele Rusalino; de ce nu stai acasă? Mormântul acela pe care-l cauţi dumneata cine ştie unde-i!

– Să fie la marginea lumii, şi tot îl voi afla, nu cu ochii, că ei mă ajută tot mai rău, dar cu băţul ăsta! Băţul e fermecat, şi când voi nimeri cu el pământul subt care doarme Florica, el va tremura în mâna mea şi voi şti. Mă voi culca acolo şi vom dormi împreună.

Răspunsul ei era veşnic acelaşi. Îl cunoşteau toate satele. La început crau şi femei şi bărbaţi care învinuiau pe bărbat că nu-i poartă grija, că nu o ţine acasă. Dar mai târziu nu-l mai învinui nimeni!

Încercase el în toate chipurile! Dar Rusalina, de când nu mai vedea roşu, de când nu mai vedea sânge, nu mai putea fi ţinută acasă. Era încredinţată că acum Florica se odihneşte subt pământ, de aceea nu mai vedea ea roşu. Soarta se-mplinise! Acum nu mai rămânea decât să afle mormântul, să se culce lângă el, să moară şi ea acolo.

Rămase cu vederea slăbită de tot. Fură răstâmpuri în care nu vedea nimic. Dar când nu mai văzu roşu, ea trebui să plece. Împotrivirea lui Marco o aducea în furiile nebunici şi trebuia să o ţină mereu legată. I se rupea sufletul, nu mai putea răbda. Atunci o dezlega şi-i dădea drumul.

Într-un rând o duse într-un sanatoriu de alienaţi. Şi-ar fi dat întreaga avere nu s-o vadă sănătoasă, ci numai liniştită. Să ştie că are şi ea pace într-un loc.

Dar după două luni fu chemat să o ducă acasă. Şi acolo trebuiau să o ţină mereu legată ori să-i dea drumul.

– Nu-i nici un leac, spuseră doctorii. I-a întrat în cap gândul ăsta, să afle mormântul, şi nimeni nu i-l mai poate scoate.

Rusalina era abia trecută de patruzeci de ani, dar părea de şaptezeci. Părul îi albise încă în noaptez aceea de groază.

Patru ani rătăci în raza aceea de treizeci-patruzeci de kilometri. Ea nu-şi dădea sama că bate aceleaşi hotare, aceleaşi sate. Uneori spunea femeilor care o miluiau că nu mai are mult şi ajunge la capătul lumii. Şi că, dacă într-alt loc nu-i, acolo va afla de bună samă mormântul Floricăi.

Dar într-o zi de pe la sfârşitul iernii, i se pierdu urma. Oamenii nu băgară de samă, cum era mereu într-alt loc, în alte sate, pe alte hotare. Nu auzi nimic nici Marco de dispariţia ei.

În primăvară, când începură vânturile calde şi se topea zăpada, un român, venind cu carul de la pădure, zări ceva negru într-un troian de zăpadă care se topea. Opri carul în drum, se apropie şi văzu cu groază că-i un trup omenesc, îmbrăcat în zdrenţe, cu faţa la pământ.

Era într-un sat vecin cu Vlădenii. Ieşi lume multă şi recunoscură pe ţiganca aceea, sperietoarea copiilor, pe Rusalina.

– A apucat-o viscolul az-iarnă, măi oameni buni, şi au astupat-o troienele.

Fusese o iarnă aspră, cu multă zăpadă, cu viscole mari.

– Cine ştie! zise o femeie. Poate a descoperit, cu băţul ei, trupul fetei subt pământ şi s-a culcat şi ea aici. Nu v-aduceţi aminte că tot aşa spunea?

Fu înştiinţat bărbatul, Marco, în satul vecin, în Vlădeni. Fierarul, îmbătrânit şi el, uscat, cu faţa ca arsă, cu ochii căzuţi în cap, îi făcu o înmormântare cum nu s-a mai pomenit în tot jurul acela, cu şapte preoţi, cu un car mortuar adus de la oraş şi o pomană pentru trei sute de înşi.

Ce nu putuse cheltui din zestrea Rusalinei, bani, şi cercei, şi inele, şi salbă, le ascunse în sicriul nevestei, înainte de a-l scoate oamenii din casă.

Săraca! Mai era aceasta Rusalina lui? Ascunse lucrurile subt vălurile albe, scumpe, şi acoperi, cu foaia de pânză, faţa descompusă a femeii.

Când ridicară patru inşi sicriul pe umeri, Marco izbucni în plâns. Încă nu-l văzuse nimeni plângând, nici înaintea nenorocirii, nici mai târziu. Dar acum plângea, şi lacrămile nu-i încetară cât ţinu înmormântarea, pentru că-i veniră în minte întâlnirea lui cu Rusalina şi drumul acela, noaptea, până la Lugoj, cu fata lângă el.

Ce de frumuseţe şi fericire macină viaţa fără să-i pese! Gândul ăsta amar îl plângea bărbatul.

Apoi îşi aduse aminte şi de Florica. Nu voia să se gândească la ea. De câte ori se gândea, punea mâna pe plăselele cuţitului din şerpar să se junghie. Pentru ce ar mai trăi şi fără fată?

Dar nu voia să moară. Poate va afla odată ceva despre Florica. Nu voia să mai ştie decât un lucru: că trăia!

Când începu pomana, îşi şterse lacrămile şi începu să împartă băutura la cei zece feciori care trebuiau să-i omenească pe ceilalţi. Nu încăpură în curte mesele

pentru câtă lume era. Bătură scânduri nouă pe pociumbi[1] şi dincolo de gard, pe pajiştea din faţă.

Cei şapte preoţi, coriştii de la oraş, gospodarii satului, faraonii cu mic cu mare, toţi şezură pe laviţe de scânduri nouă, înaintea blidelor din care aburea fiertura, în faţă cu colaci şi colăcei de grâu curat. Se ridica în văzduh mireasma pânii proaspete, a fierturilor, dilatând nările puradeilor şi ale hărăncilor.

Preoţii făcură o rugăciune, şi ospătarea începu cu închinarea din pahărele şi din sticle.

– Dumnezeu s-o ierte!

– S-o ierte Dumnezeu!

Un răstimp, nu se auziră decât închinările acestea şi zgomotul lingurilor în blide.

Dup-amiaza era călduţă. Prin apropiere nu se mai vedeau nici dungi sau pete de zăpadă. Era feţie[2] bună aici, iar vântul de la miazăzi aducea mereu răsuflet călduţ.

Văzduhul era senin, albastru, curat ca lacrăma. Avea rezonanţe de clopot de argint. Larma vorbelor ce începură a se înfiripa pe la mese se înălţa fără pierderi până sus, departe.

Oamenii se ospătau în tihnă. Mâncare şi băutură erau din belşug. Când ajunseră numai la băut, unii începură să se înduioşeze. Amintirile din copilăria şi fetia Rusalinei începură să răsară şi să crească şi-ntr-un suflet şi în altul. Mulţi ochi de femei şi de bărbaţi se înlăcrămară.

– Ca ea n-o să mai răsară alta nici într-o sută de ani.

---

[1] Pari.

[2] Loc sorit.

– A răsărit fata ei, Florica. Dar cine ştie ce s-a ales de ea!

– Hei! Florica-i sămăna la trup, la faţă. Dar nu mai era în ea duhul Rusalinei! Rusalina, cu sufletul, era şi bărbat. Era făcută pentru a porunci. Florica era mai blândă la fire. Sămăna cu tatăl său, cu Marco!

– Ce soartă a mai avut şi bietul om!

– Nu-i nimic de făcut! Ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus!

– N-o pot uita pe Rusalina din ziua aceea când ne-a ospătat pe toţi. Cum era îmbrăcată cu podoabele ei, cum îşi ţinea trupul şi capul, cum păşea de hotărât, era o adevărată împărătească!

– Hei! Era atunci un soare pe cer şi altul lângă bordeiele noastre, jos pe pământ!

Amintirile erau numai din zilele bune. Nimeni nu vorbi de anii nenorocirii sale, când rătăcea să afle mormântul Floricăi. Tot înnodând amintirile luminoase, părerea de rău după trecut înduioşă tot mai tare inimile, muiate şi de băutura pomenii.

Câteva ţigănci care şedeau una lângă alta înfiripară un bocet, şi vaierul lui se ridică îndată deasupra meselor. În nici un glas omenesc vaierul durerii nu-i mai plin şi mai profund, mai cald, mai viu, ca în cel ţigănesc.

Bocetul îl cântară la început vreo cinci ţigănci, dar el porni tot mai multe glasuri femeieşti, şi nu peste mult toate ţigăncile cântau.

Ochii oamenilor se umplură de lacrămi. Oftări şi suspinări se amestecau cu melodia caldă şi adâncă a bocetului. Ce text era îmbrăcat, ţesut, în acest cântec de grea melancolie? Cuvintele erau ţigăneşti, părea un text arhaic, pentru că uneori ţigăncile priveau în ochii celor

mai bătrâne pentru viersul următor, ori se corectau în cuvinte una pe cealaltă.

Marco, de când începuse să împartă băutura, n-a mai avut o lacrămă. N-a mâncat, n-a băut, ci a vegheat mereu ca toată lumea să fie mulţumită. De când începuse să se ridice vaierul bocetului deasupra meselor, el îşi muşca buzele şi strângea din dinţi, să nu plângă.

Începu să-i picure în auz şi în inimă glasul Rusalinei, clar, plin, cald şi cu rezonanţe adânci. Îşi aminti că pe el l-a robit de la început, în curtea birtului, în drumul acela de noapte, pe-o formă frumuseţea ei ca şi cântecul vocii sale.

Nu voia să-i mai vadă cineva lacrămile. Întra mereu în casă, să le zbicească.

Dar bocetul rupse şi stăpânirea altora, şi multă lume, luată şi de băutură, începu să plângă, întâi încet, apoi în hohote. Nu se mai putu stăpâni nici Marco.

Apoi, deodată, începură şi bocete româneşti. Bătrâne, cu capul învălit în ştergare albe, ca-ntr-un fel de cunună, începură să se mişte ritmic, la dreapta şi la stânga, cum şedeau pe laviţe, pornind, pe melodii străvechi, bocete care jelesc femeia măritată şi pe bărbatul rămas văduv.

Parcă simţeau că aici era o împrejurare deosebită, la care nu se potrivesc în toate viersurile cunoscute, şi unele făceau improvizaţii anume pentru Marco şi Rusalina, strecurându-le printre cele cunoscute.

Începu să coboare însărarea. Lumea se ridica de la mese, cu colacul subsuoară, cu colăceii în mână, mulţămind şi zicând:

– Dumnezeu s-o ierte şi s-o hodinească!

Iar Marco, în portiţă, răspundea fiecăruia:

– S-o hodinească Dumnezeu!

În razele din urmă ale soarelui luminau arginții mâțișorii din răchițile din apropiere. Mireasmă de verdeață, de suc tânăr, adia și din pământ și din crengile răchiților. Viața nouă stătea gata să țâșnească, nepăsătoare de durerile omenești, atotputernică și nemuritoare. Mireasma primăverii, ce umplea văzduhul, îi striga biruința...

*

S-au prăbușit ani după ani în neființa ce stă la spatele clipei și-nghite, ca într-o veșnicie, toate. Durerile și bucuriile au înviat și s-au ofilit în tot alte rânduri de oameni, care au crezut că sunt nouă, numai ale lor.

Satul Vlădeni a mai crescut. Uliță nouă s-au croit la marginea lui. Numai pământul și dealurile și șesurile sunt aceleași. Chiar și țigănia de la capătul din jos al satului s-a mai schimbat. Nu mai sunt atâtea bordeie ca mai demult, și faraonii-s mai săraci, cu porci mai puțini la îngrășat, cu godaci mai rari care scurmă pe lângă bordeie, cu câni mai jerpeliți.

Doar umbrele măgurilor mari de la apus coboară și acum, ca niște văluri fine, peste sat și peste țigănie. Răcoarea învietoare și miresmată a însărării e tot aceeași de altădată!

Peste zi, în toiul verii, aceeași liniște plutește peste sat, sfâșiată uneori de vreun cucurigat de cocoș sau de lătratul răgușit și somnuros al unui câne.

Aproape de țigănia de din jos cresc și acum lanuri de porumb. Printre ele, drumuri folosite numai de câteva ori pe an sunt înecate în buruieni grase. Dacă întrebi pe

cineva pentru ce nu le pasc vitele, că-i păcat să le lase să îmbătrânească, omul îți răspunde:

– Dar cine să le pască? Nu vezi dumneata că în margine e țigănia? Țiganii, ce să ducă la păscut? Poate cânii bătrâni care nu mai năpârlesc! Da' ei, săracii, nu pasc iarbă, nici buruieni!

– Dar țin și ei câte-un godac, câte-un purcel!

– Țin, și pe vreme de lucru guiță toată ziua în coteţele lor șubrede. Nu-i rabdă satul la păscut, printre cucuruze, pentru că puradeii fură tuleii de fript, ba și înainte de-a ajunge în lapte.

– Îi tot învinuiți dumneavoastră că fură.

– Ba fură, vai de capul lor, zice omul. Când se apropie jitarul, să vezi cum le sfârâie tălpile dancilor prin porumbiște. Fură, că așa se mai îndulcesc și ei, prăpădiții. Așa i-a lăsat Dumnezeu pe ei, neam sărac și de ocară, de când s-a izvodit lumea. Apoi, cucuruz de fript cine nu fură?

Țiganii din Vlădeni, din țigănia de din jos, s-au mai împuținat și au mai sărăcit. Cei din țigănia de din sus se țin încă bine. De mult n-a mai rămas nici urmă de făurișteа lui Marco și a gospodăriei lui. După moartea Rusalinei, și-a luat lumea-n cap, și nimeni n-a mai auzit vreo veste despre el.

Țiganii meșteșugari din capul satului din sus au iarăși de lucru. Cei din jos lucrează și acum la români, de primăvara până cade iarna. Iarna iau de la români bucate împrumut pentru lucrul de vară, cum fac de când s-au pomenit în partea locului. Sunt muncitori harnici și pricepuți, mai ales la sapă și la seceră. Peste iarnă cerșesc un număr mai mare de hărănci ca mai demult.

În sările de vară, în ţigănia de din jos se pot vedea aceleaşi scene ca şi-odinioară. Latră cânii flămânzi, furioşi, încolţându-se încăierați în grupuri. Faraonii, desculţi, în cămăşi, cu capul gol, sar cu gura mare şi cu parii să-i despartă. Peste zi, după rânduiala satului, cânii sunt legaţi. Numai sara şi peste noapte îi slobozesc. Cum sunt înrăiţi de foame, faraonii abia-i pot împrăştia. Purceii, cât ce simt că s-au întors stăpânii de la lucru, încep să guiţe cu deznădejde. Rar se aude şi câte-un grohăit mai gros. Şi de-aici şi de-acolo se ivesc, la uşa bordeielor, ţigănci lucind ciubăraşe cu lături. Puradeii se ţin după ele, în cămăşuţe murdare şi spintecate, uneori abia câteva fâşii. Sunt nespălaţi, cu trupşoarele pârjolite, dar luminând din ochii negri, mari, aprinşi de bucurie. Rămân cu mamele lor înaintea trocilor din care flămânzii lumii sorb şi înfulică să se înece. În ţigănie se răspândeşte mireasma cunoscută de fiecare sară şi de fiecare dimineaţă: de buruieni opărite cu tărâţe.

Cânii aşteaptă ciubăraşele goale şi încep să le lingă cu lăcomie. Câte o femeie mai lasă o lingură-două de lături şi pentru ei. Şi, tot ca mai demult, bărbaţi sătui, întorşi de la cinele stăpânilor la care au lucrat, ies sara pe podmol, subt streaşina bordeielor, cu pipa în gură. Din când în când, bărbaţii întind pipele flăcăilor, ba chiar şi copiilor mai răsăriţi, care zgăură[1] lângă ei cu ochii ţintă la drăciile afumate, să tragă şi ei un fum. Printre bărbaţi colbăiesc şi câteva hărănci bătrâne.

[1] Se zgâiesc.

Uneori, vreun flăcăuaş, sătul de aşteptare, smulge fulgerător pipa din gura bătrânului şi o ia la fugă printre bordeie. Sare omul păgubit, sar şi alţii să-l prindă pe hoţ. Se avântă şi câinii lătrând. Când îl prind, omul se răsteşte la el, ridică pumnul, dar nu izbeşte.

Dacă cineva intră între ei şi stă de vorbă despre întâmplările de demult, vede că amintirea Rusalinei trăieşte încă vie în ţigănie. Povestea ei a trecut din tată în fiu. Cu scurgerea vremii, unele întâmplări s-au uitat, şi în locul lor intră închipuirea, fapte care nu s-au petrecut niciodată. Sunt mai multe versiuni în legătură cu întâmplările de căpetenie din viaţa Rusalinei, toate încercând să o ridice în lumea supranaturală. După unii, pe Florica o răpise diavolul însuşi. Şi tot el a schimbat-o pe Rusalina în cerşetoarea aceea nebună. După alţii, cerşetoarea nici nu fusese Rusalina, ci o arătare de groază pe care a pus-o diavolul în locul ei, de ciudă că femeia, fugind în noaptea aceea cu mâinile şi picioarele legate, dusă prin văzduh de un duh bun, şi-a găsit fata şi, ocrotite amândouă de duhul cel bun, au trecut în altă ţară.

Unii spun că Rusalina, de copilă mică, a fost furată dintr-o casă boierească de către corturari şi că, târziu, părinţii i-au dat de urmă şi au pus oameni s-o fure dimpreună cu fată-sa.

Alţii ştiu că Ţancu a fost voivodul unei tabere mari şi că Rusalina cu Florica au ajuns iarăşi în tabără.

Mai vie decât întâmplările a rămas în pomenirea faraonilor din ţigănia din Vlădeni frumuseţea Rusalinei. O arată şi acum, în vorbe şi culori, aşa cum fusese în vremea fetiei şi ca nevastă.

Sunt și țigănci încredințate că Rusalina n-a fost femeie, ci o zână, și că ea ocrotește până azi țigănia lor. Și că în nopțile spre praznice mari, ea se și arată fetelor și flăcăilor care sunt îndrăgostiți de moarte și le varsă în inimi dragoste și mai mare.

Oricât au schimbat-o, cu vremea, legendele într-o ființă peste fire, nimeni nu se teme de pomenirea ei. A rămas, în credința faraonilor, ca o ocrotitoare a țigănici lor. O pomenesc cu drag și se simt mândri că odată a trăit în apropierea lor. Și dancii mărunței știu arăta unde a fost casa, făurișteа lui Marco, ba chiar și locul unde a fost bordeiul lui Țancu.

Numai mormântul Rusalinei nu-l mai știe nimeni, nu se mai cunoaște; ca toate mormintele din vechime.

Sibiu, 1941
1961

FIERARUL PETREA

Covăcia lui Petrea îşi înălţa coperişul de scânduri, lungi, afumate, cu pereţii lipiţi cu pământ, scufundaţi înlăuntru, unde se-ntâlnesc cele trei căi, în mijlocul satului, departe de bordeiele ţigăneşti, ce-şi scoteau din pământ capetele buhoase tocmai în valea unde-şi topeau femeile cânepa. Lângă covăcie, casa lui albea din pereţii văruiţi totdeauna proaspăt, iar coperişul ei, de şindrilă mărunţă, nu se-nnegrea de fum, căci un horn de piatră se-nălţa semeţ şi mândru. În curtea mică mai era loc pentru o tocilă cu piatră netedă, surie, şi pentru două ruzi orizontale, bătute pe pociumbi, între care întra boul sau calul ce trebuia potcovit. Încolo – pustiu, căci cele câteva găini golaşe, „de soi", cum spunea Petrea, stăteau mai mult pe drum decât acasă, mai ales când se-ncepea căratul grâului.

Petrea are o spuză de copii, o fată mărişoară, doi feciori ce-i ajută în covăcie, trei băieţi ce umblă în sat la şcoală. Pe cei mai mărunţi nu-i pomeneşte Petrea niciodată. Ce folos însă că nu-i aminteşte el, dacă nevastă-sa, Raveca, le deschide cât de des uşa, şi mărunţeii umplu podmolul de lângă casă?! Aceştia nu prea arată a fi dintr-alt neam decât puradeii ce se vâră în glodul din vale, colo, la capătul satului: cu părul vâlvoi,

nespălați, cu cămășuțele petece și cu piciorușele subțiri și negre, ce vădesc pe țigan. Când îi vede, Petrea se uită urât la ei și i-ar trimite în casă dacă nu s-ar teme de gura muierii.

Din coperișul covăciei, dis-de-dimineață, se desprinde, în pale, fumul alburiu; între cărbunii de pe vatră, foii se umflă lacomi și gâfâind, înviorând tot mai mult, cu sufletul lor înieptat, roata de jar, mărind-o mereu. Unul din feciori, Pintea, cel mai mic, se leagănă pe ruda foilor și trage, îmbucându-și obrajii negrii, mici, dintr-o țigară, s-o deie gata mai iute, să s-apuce de lucru. În vatra de jar, pe care pâlpâie limbi vineții de flacără, feciorul cel mai mare, Manea, ține bucata de fier, uitându-se, cu nepăsare, țintă, în foc, până ce de pe ruda de fier se desprinde o pulbere-argintie. Atunci prinde ruda cu cleștele, înscrie cu ea, pe-o clipă, un semicerc de foc, pân' la nicovală, înșfacă ciocanul și-ncepe să izbească, împroșcând cu scântei unghețele întunecoase ale covăciei. Mai zdravăn ca Pintea, spătos, cu mânecile sufulcate, cu mustața neagră răsucită-n sfârc, Manea fluieră de joc în ritmul ciocanului.

În curte, Petrea se tocmește cu oamenii ce-i aduc roți să le strângă cercurile, ori chiar să pună un raf nou, potcovește calul unui drumeț ce a plecat de dimineață, cine știe unde. Iar dacă n-are de lucru pe-afară, intră și el în covăcie, și-n curând trei ciocane s-aud bătând în tact, niciodată toate trei deodată, și-arareori două în același timp. Strigătul lor aspru sfâșie zarea de-argint a dimineții, zvonind până departe peste sat.

Când soarele se-nalță de două suluri pe cer, Petrea aruncă ilăul într-un colț și spune:

– Ficiorii tatei, ia să răsuflăm o dată şi să tragem o pipă de tabac. Că noi trei, de-om munci aşa toată ziua, putem îmbrăca tot satul în fier.

Ciocanele amuţesc şi, tăciuniţi, cei trei meşteri ies în curte, în lumina albă a zilei.

Petrea se uită cu coada ochiului la cei doi feciori şi zâmbeşte pe sub mustăţile negre. Ar jura pe câte-s în lume că mai aleş aceştia doi nu samănă deloc a ţigani, ci-s cine ştie ce calfe de fierar venite din depărtare, care s-au oprit pe câtăva vreme aici, la covăcia unde se-ntâlnesc cele trei drumuri.

De altfel, în casa lui Petrea nu s-aude vorbă ţigănească. Numai Raveca, de-o apucă vreo mânie mare, suduie în limba asta bogată. Atunci fierarul o măsoară cu nişte ochi de oţel, din creştet până-n tălpi, şi-o înjură, tot pe ţigăneşte.

Cu plozii care umblă la şcoală, Petrea se poartă foarte aspru. Cărţile trebuie să şi le ţie curate cumu-i lumina. În toată sara le cerceta, ţinându-le cu teamă în mânile lui aspre.

– Cartea-i sfântă, mă, ce ştiţi voi?! le spunea.

Şi, când se oprea la vreun punct de cerneală, prichindelul o şi tăia pe uşă afară, ca împuns de streche.

Când se gătau cărbunii, covăcia amuţea, ciocanele stăteau aruncate prin unghеţe, iar curtea se umplea de roate de car, de rotiţe de plug, de fierăraie.

Cărbunii erau năcazul cel mai mare al lui Petrea. Pădurea era departe, pe nişte dealuri oable, de nu puteai umbla cu carul pe ele. Petrea, cu cei doi feciori, îşi luau sacii tăciunaţi pe umăr, săcurile în mână şi – sus, la pădure, să taie întâi aşchii din trupinele de stejar, să le adune apoi în hălmuri şi să le deie foc. Când vremea era ceţoasă, fumul se ridica greoi, plutea peste pieptul

întunecat al pădurii Şi se-nvălmăşea cu ceaţa. Iar când văzdulhul era senin, copiii mânau vitele tot mai departe, de teamă că s-aprinde pădurea, ori că zmeii fierb acolo, în cazane, vitele răpite de la oameni.

Târziu, sara, se întorceau cu sacii plini de cărbuni, legaţi cu funia pe la mijloc, ca să-i poată duce mai bine în spate. Manea, feciorul cel mai mare, ducea totdeauna câte doi saci. Şi, pentru atâta zdroabă, trebuiau să lucreze toată fierăria de car şi de plug din curtea baronească, stăpână peste pădure.

Când ajungeau, zdrobiţi de oboseală, acasă, Petrea avea totdeauna mare chef de ceartă. Nevasta nu-i putea face nimic pe voie, iar copiii stăteau pitiţi pe lângă părecţi, ca umbrele. În clipe de astea, Petrea o rupea pe ţigăneşte, vorbea aşa de înfocat, de da să-şi spintece cămaşa la piept. Dar ziua următoare, în cântecul aspru al ciocanelor, Petrea îşi uita năcazul şi fierea de ieri, şi se arăta iarăşi om între oameni.

Viaţa lui Petrea a curs mai mult liniştită decât tulburc. Se ştia din moşi-strămoşi neam de fierar, aici, la covăcia din mijlocul satului, şi se credea cu mult mai aproape de români decât de ţigani. Nici nu-şi făcea vorbă cu faraonii zdrenţoşi din marginea satului, şi ţinea de biserica neunită, pentru că toţi aceia erau uniţi. Avea nânaşi români, tot atâţia câţi copii avea, şi nu-i zicea nimeni ţigan, decât vreun om năcăjit căruia Petrea îi ţinea plugul trei-patru zile până să i-l dreagă. Aşa, împăcat cu munca şi cu oamenii, a trăit el, până ce i-a crescut mare fată-sa, Lala.

De pe la vreo şapte ani, Lala începuse-a fi foarte neastâmpărată. Părea că nu-i soră cu Manea şi cu Pintea, şi fierarul, de câte ori vedea apucăturile ei, rămânea foarte gânditor şi clătina din cap a pagubă.

Lala n-ar fi ţinut o zi întreagă nespintecată rochiţa dată nouă dimineaţa, s-o fi tăiat, toată, bucăţele! Se zvârcolea în mânile Ravecei ori în ale lui Petrea până scăpa afară, apoi o lua razna prin sat şi nu se mai întorcea decât sara, după ce furase mere din vreo grădină şi se bătuse cu copiii de pe uliţi. Venea cu sânul plin de mere, se urca în păcel şi le înşiruia frumos. Iar dacă vreunul din fraţi cuteza să i le-atingă, zbiera ca din gura şarpelui. Cât ce zbiera, Raveca o bătea pentru că nu le dădea şi celorlalţi, iar Petrea, pentru că furase. După ce mânca bătăile amândouă, Lala se-aşeza jos, cu picioarele împletecite ţigăneşte subt ea, privea în pământ şi nu mai zicea nici o vorbă, dar nici n-ar mai fi luat un măr din cele furate, să fi fost aurite.

Petrea se uita câteodată îndelung la fată şi se minuna de ciudăţenia firii ei. Părea că-şi aduce aminte de ceva foarte-ndepărtat.

Carte n-a putut fierarul s-o facă să-nveţe. Lala pleca dimineaţa bucuroasă de-acasă, dar dascălul i-a spus, într-un rând, lui Petrea, că n-a văzut-o niciodată în şcoală.

Ceea ce-l amăra mai mult pe fierar era că Lala se ducea foarte des în ţigănimea din vale. Cine ştie cum ajunsese la bordeiele lor, că erau departe, dar după ce-a dat de puradeii care vara se scăldau toată ziua-n părău, alături cu purceii, iar iarna ţâşneau din bordeie şi se dădeau desculţi pe gheaţă, când voiau s-o găsească pe Lala, acolo trebuiau s-o caute. Dar Lala, cât ce zărea pe vreunul de-ai casei că vine după ea, îşi scăpăra picioruşele ca un drăculeţ, se pierdea printre bordeie şi totdeauna ajungea acasă înaintea celui ce pornise după ea. Îşi pierdea şurţa, năframa, fără ca să-i pese, aşa că Raveca nu-i mai da decât ie să se-mbrace.

După ce se mai ridicase, își bătea frățiorii mai mici, cât ce-o supărau cu câte ceva, de le curgeau petecele. Se-nțelege că ea încă-și lua porția, dar nu-i păsa, ci se mânia numai; și două-trei zile nu vorbea cu nimeni.

Acasă nu-i prea puteau lua folosul, după ce trecuse de cincisprezece ani, căci le izbea toate când ți-era lumea mai dragă și pornea pe uliță. Petrea se uita la Raveca, Raveca la Petrea, și cu cât se uitau mai mult, cu atâta se mâniau mai tare unul pe altul și o rupeau pe țigănește, sfădindu-se.

Dintre toți copiii, nici unul nu se-asemăna cu Lala. Când te uitai la ea, îi vedeai numai ochii, care stăpâneau parcă singuri lumea asta. Ageri, negri, cu priviri ce tăiau în toate părțile; ca niște fulgere de oțel. Înaltă, zveltă de să se ascundă orice domnișoară dinaintea ei, pășea nepăsătoare, mândră ca o domniță în zdrențe.

Da, în zdrențe, căci, de când se-nălțase, Petrea n-a mai vrut s-o îmbrace, crezând că, fată mare fiind, se va rușina să umble astfel și se va îndrepta.

Fata nu se purta însă altcum acasă, dar o vedeai când cu o năframă nouă, când cu o șurță nouă, știi, numai cât le-ai luat din prăvălie. O dată veni acasă, după ce vreo două zile n-o mai văzuse nimeni, încălțată cu ghete nalte, ca o domnișoară, cu o rochie nouă, neagră.

Petrea se uită mânios la ea, izbi ușa, întră în covăcie și se întoarse și mai cătrănit.

– Ian să-mi spui tu, drace, un' te-ai împodobit așa, că-ți sucesc gâtul ca la un pui de pasăre!

– Undeva, răspunse Lala, făr-a se uita la tată-său.

Petrea o prinse de brațe și-o zgudui, ținând-o cu fața-n lumina lămpii.

– Unde mi-ai umblat de două zile, drăcoaico, ha? Aşa? Mă faci tu pe mine de ocară? C-aduc barosul, şi numa una-ţi izbesc în numele tatălui!

Lala cerca să scape din încleştarea de fier a lui Petrea. Dar nici nu se putea frânge măcar. Sta înlemnită, dar ochii îi sclipeau negri, tari ca oţelul.

Petrea n-o mai întrebă nimic, ci-i spintecă rochia nouă, o luă, o cocoloşi, îi trase ghetele nouă-nouţe din picioare şi le-aruncă afară.

Fata privi duşmănos la tată-său, apoi, uitându-se-ntr-o fulgerare de ochi la toţi din casă, zise:

– Ci daţi-mi pace, măi, fire-aţi ai dracului! Ce-aveţi voi cu mine?

– Ce-avem cu tine, ha? strigă Petrea. Tu să umbli prin târguri, să furi ca o hoaţă, şi noi să n-avem nimic cu tine? Să ne faci de râs în sat, s-aduci gendarii în casa noastră?

Şi ridică pumnul s-o lovească.

Dar Lala nu aşteptă lovitura, ci, brusc, îşi repezi mânile-n obrajii lui, apoi, răsucindu-se pe-un călcâi, îşi făcu vânt pe uşă afară. Petrea rămase pe-o clipă uluit. Faţa-i ardea. Pe cămaşă-i căzură câteva picături de sânge. Gemând ca înjunghiat, se smulse din loc, prăvălindu-se după fată în curte. Lala era la portiţă. Dar, când să puie mâna pe ea, de lângă tocilă se dezlipi repede o umbră, şi Petrea se simţi ridicat în aer, apoi izbit de pământ.

Când s-a sculat, nu mai era nimeni în curte.

Din sara aceea, la covăcia unde se-ntâlnesc cele trei drumuri, munca începu să meargă prost, fără spor. Petrea învârtea de câteva ori barosul, apoi îl izbea mânios de pământ şi ieşea în curte, neştiind de ce să se-apuce. Îşi ridica, în răstimpuri, capul, ca şi când ar fi

vrut să adulmece depărtările, întra apoi în casă şi se sfădea ţigăneşte cu Raveca. Rămaşi singuri în covăcie, cei doi feciori mai dădeau o dată, de două ori, cu ciocanele, apoi deodată se opreau şi se priveau încruntaţi. Parcă nu era lucru curat. Se-nvrăjbiseră toţi, şi din când în când casa răsuna de larmă, de parc-ar fi luat foc.

Fata mai venea pe-acasă numai când simţea că bărbaţii sunt duşi după cărbuni. Întra repede şi povestea, foarte aprinsă, cu Raveca, tot pe ţigăneşte. Căci Lala, în colindările ei printre ţiganii din vale, învăţase bine limba lor strămoşească.

Când se întorceau fierarii, n-o mai aflau, dar Petrea simţea, de pe drum, c-a fost Lala. Se descărca asupra ţigăncii:

– Iar a fost drăcoaica pe-aici, tu! Spune-mi tu mie drept! Aşa-i c-a fost?

– N-a fost, bărbate!

Ochii lui Petrea licăreau ca ochii de lup şi se repezea cu pumnul ridicat la femeie.

– Minţeşti, împieliţato, minţeşti tu! Te-a pus mamonul să te-nţălegi cu ea. Să ştii că te lepăd din casa şi din neamul meu!

– Măi Petreo, nu fi tu nebun! Fata vrea să se mărite după ficiorul Ţancului. Iaca, vezi, se duce ea de la casa noastră, să nu ne mai amărască.

Lui Petrea – ca şi când i-ar fi pus catran. De aici încolo o dădea pe ţigăneşte şi înjura de câte-s în lume pe feciorul Ţancului.

– Adecă după hoţul acela, ce bate toate târgurile, care-i mai mult pe drumuri decât acasă, care a-nvăţat-o şi pe Lala să fure? Ah, fire-ar el al dracului de ţigan! El m-a izbit adecă de pământ, când era să pun mâna pe

Lala, în curte. Şi cu nemernicul acela şade fata mea acum de câteva săptămâni? Da' să ştiu bine c-o ung cu barosul în frunte, şi nu voi suferi să şadă cu ţiganul acela prăpădit, pe care-l arată cei de la şetre, în târguri, cu degetul! Să ştiu bine că-mi vor putrezi oasele în temniţă şi că voi ajunge talpa-iadului...

Feciorii stăteau încă în cumpănă: nu ştiau cu care să ţină, cu Petrea ori cu Raveca? Dar, încetul cu încetul, se amestecară şi ei în cearta zilnică, şi de unde, mai nainte, Petrea-i oprea să vorbească în limba lor, acum începură să vorbească fără sfială ţigăneşte, şi din ce în ce tot mai bine.

Petrea, ca un creştin adevărat, ceru sfat de la popa. Dar care nu i-a fost mirarea fierarului când popa i-a spus că între Lala şi feciorul Ţancului n-ar fi nici o piedecă să se căsătorească, ci numai să facă vestirile şi să-i cunune. N-a dat nimic pe cuvintele popii şi a plecat, plin de ciudă, la notar, să-i deie doi juraţi să-şi aducă fata acasă.

Juraţii merseră împreună cu Petrea în ţigănime, dar nu era acolo nici fata, nici feciorul Ţancului. Aceştia le spuseră că de vreo două zile s-au dus, nici ei nu ştiu unde.

Fierarul se-ntoarse acasă, şi-n ziua aceea n-a mai ieşit din covăcie. Mersul gândurilor lui părea că-l poţi citi după cum bate cu ciocanul, când apăsat, când des, când iarăşi rar, cu răstimpuri de socoteală. Din când în când se oprea, cu ochii duşi prin pereţele covăciei. Părea că vede, undeva, departe, ceea ce-i povestise tată-său despre Pintea cel bătrân, bunicu-său. Pintea acesta, îi spunea bătrânul, era un ţigan de să-l cunoşti dintr-o sută de neamuri. Iute la mânie, neastâmpărat şi cu nişte ochi de nu te puteai uita la ei. Se pomenise ca meşter fierar în satul acesta; dar odată se abătuse pe-acolo prin sat o laie de ţigani corturari, şi

Pintea – deşi era căsătorit şi avea copii – prinse o slăbiciune mare pentru o ţigancă dintre lăieţi. Şi-ntr-o noapte, în puterea întunerecului, pătrunse în cortul unde era ţiganca, junghie pe ţigan, bărbatul nevestei, ce a cercat să i se împotrivească, şi, cu prada în braţe, scăpă fugind de focurile de revolver ale lăieţilor ce se treziseră. Şi din clipa aceea nu i-a mai ştiut nimeni de urmă, niciodată.

Petrea se gândea la întâmplarea asta încă de când băgase de samă apucăturile Lalei. Mai târziu, după ce aceasta crescuse, fierarul băgase de samă, înfiorându-se, cât samănă fata aceasta cu strămoşul Pintea. Nu ştia el ce va urma, dar avea o presimţire urâtă de câte ori se uita la fata lui.

Când, în ziua aceea, sara, izbi pentru cea de pe urmă dată cu ciocanul în nicovală, gândul lui era hotărât într-un fel.

După ce, sfădindu-se, cinară, Petrea ieşi afară, deschise încet covăcia, îşi vârî sub clichină, lângă piept, barosul cel mai greu şi se strecură pe uliţele satului, ca o nălucă, spre ţigănie.

Pe dealul din apropierea colibelor era un stejar puternic, cu o coroană împărătească, de unde se putea vedea bine bordeiul în care sta feciorul Ţancului cu Lala. De stejarul acesta se lipea fierarul în toate sările şi veghea: doar îi va simţi odată pe amândoi acasă.

În liniştea sării târzii ce se lăsa peste sat, larma aprinsă din ţigănie trecea în răstimpuri, dusă de unde de vânt, ca nişte vaiere triste. Petrea ştia, însă, că, acolo jos, între bordeie, zgomotul era asurzitor. Câte trei-patru ţigănci se sfădesc din uşa colibelor, apoi, tot torăind din gură, se apropie tot mai tare deolaltă, până ce nu le mai desparte decât un pas. Şi ţi se pare că în toată clipa va sări una la cealaltă, să-şi scoată ochii, până ce vin

bărbaţii şi le împrăştie în toate părţile, ca să înceapă apoi ei, cu glasuri groase. Dar cearta lor nu ţine mult aşa, ci curând se depărtează, ameninţându-se vajnic cu pumnii, de li se clatină părul în cap. Târziu, sfada încetează; numai unde şi unde se mai aude boscorodind din uşa colibelor. Mai guiţă purcelaşii neînchişi, prin jurul bordeielor, până ce-şi fac rost de întră înăuntru, apoi liniştea se lasă deplină şi peste ţigănie.

Dar atunci începe să suspine de undeva vreo ceteră de flăcău, şi murmurul strunelor adie blând, cald, în văzduhul curat. Şi de după bordeie vezi ivindu-se umbre ce dispar iarăşi în întunerec.

Petrea a stat de multe ori la pândă şi, deşi nu era nici o urmă de fata lui acolo, o putere mare îl trăgea în toată sara să mai meargă o dată. Se iscase, se trezise în el ceva, încă de la cea dintâi pândă, ceva ce nu-i mai dădea pace. Acasă, ziua, mai mult tândălea, şi, dacă n-ar fi fost cei doi feciori să bată cu ciocanele fierul înroşit în roata de jar, n-ar fi avut ce mânca. Nu se mai certa acum cu nimenea, dar nici de vorbit nu vorbea. Cu cât se-adunau mai multe sările pe care le petrecea la pândă, lângă ţigănie, se făcea mai trist, şi-n ochi prinse a-i arde un foc tainic. În răstimpuri, rămânea ca înlemnit, privea în gol, privirile i se răceau, deveneau sticloase, apoi iar se-aprindea focul acela. Câteodată părea că-i vine aşa, să pornească în lume, adică, la drept vorbind, nu în lume, ci numai aşa, să meargă, şi ochii lui, în clipele acelea, cuprindeau depărtările ca şi când toate-ar fi fost ale lui.

Femeia era bună-bucuroasă c-a scăpat de ceartă în casă, şi nu-i mai păsa de el. Copiii să-i trăiască, Manoil şi Pintea, c-aceia ţin casa! De Lala nu mai vorbea nimeni, ca şi când n-ar fi fost niciodată fată la casa lor.

Şi aşa, nimeni nu-l mai lua în samă pe Petrea când, după cină, ieşea tăcut din casă, deschidea tainic covăcia şi-şi trecea sub clichină barosul.

Hotărârea lui, când pleca de-acasă, era nestrămutată, ca-n sara când i s-a târât mai întâi gândul ăsta prin minte: îi pândeşte, până-i prinde odată acasă, şi-atunci mâna i se va-ncleşta pe baros şi nu va mai şti de nimeni şi de nimic.

Dar, cu cât se apropia mai mult de ţigănie, sămânţa de foc învia în ochii lui întunecaţi. Ridica mai tare capul, s-adulmece. Iar, mai cu samă după ce larma glasurilor înceta, când viorile, adiind uşor, deodată întorceau cântecul, cu patimă, într-o arie vijelioasă, ca smuls dintr-o inimă ce nu mai poate răbda, ochii lui Petrea ardeau uscaţi, pieptu-i creştea ca-mpins de-un şuvoi lăuntric, şi-i venea să chiuie de bucurie, ori de ce nici el nu ştia, apoi s-o ia razna pe coastă la vale, să nu se mai oprească decât între bordeie.

După câteva săptămâni, în sfârşit, licări o lumină în bordeiul în care şedeau feciorul Ţancului şi Lala. Licări întâi ca un chibrit, apoi se-aprinseră trei lumini în şir. Petrea se zgudui, ca şi când i-ar fi izbit cineva, pe neaşteptate, un pumn în spate, şi mâna i se încleştă pe baros, strângându-l ca-ntr-un teasc de fier. Răsufla greu, ca un osândit la moarte. Ştia el ce are să facă: să plece cu barosul strâns, aşa de să nu i-l poată smulge din mână nici o putere din lume, drept spre bordeiul acela.

Dar iată că-n sara asta larma încetează mai degrabă, ori poate numai lui i se pare aşa, şi trei ceteraşi, cei mai buni din toată ţigănimea, se furişează printre case şi se aşează sub streaşina bordeiului unde stă Lala.

Cântece tremurate începură din toate trei ceterile deodată, aşa de tainic, aşa de curat şi pătrunzător, de Petrea, sus, lângă stejarul lui, îngălbeni şi începu să

tremure. Ar fi vrut să alerge, să scape odată de povara ce n-o mai putea purta, dar voia să vadă ce se va întâmpla acolo jos. Şi iată că din uşa bordeiului iese, ţinându-se de mână, Lala, înaltă, sulegetă – o umbră parcă, iese cu cineva. Petrea privea fără să clipească: ăsta să fie feciorul Ţancului? Un om voinic, cu mustaţa scurtă, groasă, ca un corneci de berbecuţ, drept ca un brad, cu un cap mai nalt decât Lala lui.

Tinerii se aşezară pe podmol, cu mânile petrecute pe după grumaji.

Cei trei ţigani cântară încă vreo cinci arii de jale, apoi prinseră a zice de joc. Dar sus, pe coastă, Petrea nu auzi că s-a schimbat cântecul. El asculta, ca deşteptat într-o lume aşa de frumoasă, aşa de bună şi de nepăsătoare, tot ariile de mai nainte. De la o vreme îi păreau aşa de cunoscute cântecele acelea, ca şi când le-ar fi ascultat toată viaţa lui, şi abia acum, de curând, s-ar fi fost despărţit de ele.

Întru târziu numai, oftând, băgă de samă schimbarea cântecului. Căci veniră câteva fete cu flăcăi lângă bordeiul unde şedeau cei doi tineri şi începură un joc fantastic, ce părea şi mai aţâţător la flacăra pâlpâitoare a celor trei lumini din casă.

Dar după ce notele vesele pătrunseră până la inima lui Petrea, acesta, ca luminat de-un gând mare, bătându-i inima să-i sară din piept, alergă ca un smintit pe coastă, la vale. Se izbi de bordeie, între jucători. Ceterile încetară, şi toţi rămaseră înlemniţi.

– Fata tatii, să-mi trăieşti, fata mea, şi să-ţi ajute Precesta! Şi să-mi trăieşti şi tu, ginere, copilul meu!

Apoi, apropiindu-se de ceteraşi:

– Ziceţi, măi, de să vă crape diblele!

1907

ANGHELUŞ

În ţigănimea afumată, plină de larmă, de la marginea satului, Angheluş e împărat. Când trece el printre bordeiele pitite în pământ, cu câte un singur ochi de fereastră murdar şi speriat, ţiganii i se feresc din drum, ţigăncile tinere îl săgetează din ochii de păcură, aprinşi, harancele clatină din cap cu admiraţie, iar dancii înhoalbă ochii mari, rămânând cu gurile căscate.

Şi Angheluş trece mândru printre toţi, cu trupul drept, ca un militar, cu pălărie moale, fină, pe cap, cu straie de catifea verzie, cu ghetele elastice, scumpe. Pe jileteа lui face semicerc un pui de şarpe de aur, iar pe degete-i scânteie inele grele, împodobite cu pietre scumpe.

Angheluş e de-aici, din sat. Bătrâna lui trăieşte şi acum, şi, câtu-i ziulica de lungă, stă pe podmol, sub streaşina bordeiului, şi colbăieşte din luleaua de cărămidă roşie. Ea singură, în toată ţigănimea, nu se miră de ce trăieşte şi azi în zdrenţe şi-n sărăcie. Angheluş i-ar fi putut face o casă domnească, ar fi putut s-o îmbrace în mătasă, ca pe-o baroniţă, dar n-a vrut nici el şi n-a vrut nici bătrâna. Angheluş avea de împărţit într-alte părţi, iar când aducea ş-acasă bogăţii, de prin şetre şi prăvălii, haranca se cutremura, îl privea cu spaimă şi zicea:

– Vai de mine, Angheluş, au să te prindă şi au să-ţi rupă oasele!...

Şi feciorul abia cuteza să descarce, pe-o noapte, la ei acasă, lucrurile furate, iar dimineaţa, când piereau scumpeturile, pierea şi Angheluş.

S-a întâmplat însă că, mai nainte, vreo trei ţigănci tinere, de-aici din ţigănime, au dus-o numai în petrecanii, şi veştmintele lor, la fiecare trei săptămâni, erau nouă-nouţe. Începuse să li se facă pieliţa fină, de un brunet trandafiriu, de traiul cel bun, iar ţiganii lor nici nu mai cutezau parcă să se apropie de ele, văzându-le curate ca nişte doamne. Ştiau cu toţii că aici lucrează mâna lui Angheluş, şi cele trei favorite spuneau în gura mare că bărbat vrednic ca Angheluş nu mai este.

Dar binele n-a ţinut mult. Angheluş le părăsi în grabă, ca să-şi aleagă altele, într-alte sate, cine ştie pe unde.

Şi se vede că de la o vreme a dat peste una pe care n-o mai putea sătura cu furăturile sale, căci se pornise prin toate orăşelele din jur o adevărată goană împotriva lui Angheluş. Spuneau neguţătorii de ştofe, spuneau aurarii, că se prăpădesc din pricina hoţului aceluia de Angheluş. Nu trecea o zi de mărturie, în tot jurul, ca să nu se fure un lanţ de aur, o pereche de cercei, inele scumpe, o ştofă de mătasă.

Şi păgubaşii, să-i fi împuşcat, nu puteau să puie mâna pe tâlhar. Nici nu băgau de samă paguba, până sara, când să-şi adune târgaşul. Atunci, de la cutare lipseşte ceea, de la cutare ceealaltă. Stăpânii se mâniau, se aprindea ceartă cu calfele, cu ucenicii, se cărau la pumni, răsunau pleznituri de palme. Zadarnic, nimenea nu ştia, nimenea nu văzuse pe hoţ. Şi când, pe urmă, după multe întrebări, după cercetări îndelungate, se da

de urma tâlharului, ieşea la iveală că într-o prăvălie s-a strecurat un domn cu pardesiu sur, într-alta unul cu o barbă neagră, într-a treia unul cu o ceteră subsuoară. Şi toţi aceştia erau unul: blăstămatul de Angheluş.

Se puse deci lumea la pândă, cu-o sete mare, să-l prindă, sau cel puţin să-i deie o sfântă de bătaie, soră cu moartea. Dar pe Angheluş, după furături mai mari, îl înghiţea întunerecul. Puteau să-l caute juraţii satelor, puteau să scormonească acasă la bătrână, până şi pe unde râma godacul... nimic nu puteau afla. Şi cum de-o vreme încoace fura tot mai des, noaptea îl ţinea mereu ascuns.

Se simţea de multe ori obosit şi îşi hotăra de multe ori, în gând, să nu-şi mai puie aşa des viaţa în primejdie. Dar când îşi aducea aminte de fata care-l trimitea în foc, Angheluş îşi iuţea paşii, ca să ajungă cât mai curând acolo departe, la pădurea de sălcii bătrâne, care ascundea apa liniştită a Mureşului.

Nu-i un an de când norocul l-a adus mai întâi în părţile acestea. Era primăvara, băteau vânturi călduţe, apa Mureşului venea mare, vuind, şi glasuri adânci şi aspre o străbăteau parcă. Şi Angheluş ajunsese la ţărmul negru al apelor în puterea nopţii, după o pescuire bogată. Trebuia nesmintit să treacă pieptul acesta de apă întunecat, care fierbea umflându-se ca de patimi mari.

– Hei! podarule! Să vie degrabă podarul! răcni Angheluş în faţa acestui duşman care i se pusese curmeziş în drum.

Dar vântul venea tot mai aspru din toate părţile, trezea glasuri amare din sălciişul bogat de pe ţărm. Angheluş săgetă cu ochii prin întunerec şi porni într-o parte, unde se zărea bordeiul podarului. Bătu la fereastră,

zgâlţâi la uşă, până ce un glas dinlăuntru răsună clar, ca un clopoţel de argint:

– Cine-i acolo?

– Străin ce vrea să treacă, răspunse Angheluş, cutremurat de glasul acela, nespus de dulce.

Atunci cineva dinlăuntru zise gros, ca dintr-o bute:

– Pe furtuna asta nu se poate! Vin apele mari şi-i primejdie!

– Ai de la mine un galbin, bădicule, un galbin împărătesc. Numa să nu întârzii.

Acum Angheluş desluşi mişcări grabnice înlăuntru şi glasul cel gros zise:

– Iute, Ravecă! Trăbă să ajuţi şi tu. Altfel, ne mâncă peştii până mâne.

Şi îndată uşa bordeiului se dădu în laturi. Un trup mare, ciolănos, ieşi întâi, aplecat de spinare, şi cercetă îndată după rude. Pe urma lui lunecă din bordei o fată înaltă, numai în ie, cu-o şorţă neagră, legată pe la mijloc. Cei doi podari nici nu băgară de samă pe străin, îşi luară uneltele şi porniră la podul care gemea în verigile de fier ce-l ţintuiau de ţărm. Apele îl izbeau în coaste, se frângeau, alunecau, huind pe sub dânsul.

– Dar unde dracu-i omul nostru? întrebă bărbatul, gata de plecare.

– Iac-aici, bădicule, se auzi un glas în noapte, şi pe pod se simţi cum cineva sări înlăuntru.

– Dumneata să ţii mijlocul, să nu te dai la margini, se auzi iarăşi glasul cel gros. Apoi, în ţigăneşte, Ravecei: Ai grijă, fata tatii. Ruda te poate zvârli în apă.

Angheluş se lumină deodată. Acum nu-i mai era frică de păgubaşii care poate-s pe urma lui. Podarul acesta e din sângele lui şi n-are să-l descopere.

Podul porni, troznind din încheieturi, iar valurile, urlând de mânie, îi făceau loc, încet-încet. Angheluş nu simţea nimic. Credea că-i tot la marginea râului, când, deodată, auzi glasul cel argintiu:

– Griji, tată, că acum dăm de matcă. O simt cum alunecă înaintea noastră.

Bărbatul nu răspunse, ci se simţi o opintire mare în coasta podului. Acum lui Angheluş i se păru că se învârte locului, când, deodată, fata se aşează aproape de dânsul. Totuşi mai bine putea s-o simtă decât s-o vadă. Şi simţea cum i se frânge, cum i se încovoaie, vâslind, trupul vânjos, simţea căldura ce aburea din trupul fetei, care-şi încorda acum toate puterile.

Angheluş făcu doi paşi spre dânsa, dar fata îi zise poruncitor:

– La mijloc, dumneata, că te duci dracului de nu!... Dar pe Angheluş îl cuprinse o putere neînvinsă. Îşi uită că-i fugar, îşi uită că-i pe apă şi se trezi în el omul cel vechi, iubitor de femei. Mai făcu un pas, o prinse pe Raveca în braţe şi o sărută tare pe gură.

Fata îi arse o palmă şi s-apucă din nou de vâslit, pe când bătrânul îi striga să lase încet, că s-apropie de ţărm.

Podul era legat acum, dar Angheluş nu voia să se coboare. Spre marea mirare a podarului, Angheluş îi zise în ţigăneşte:

– Tată, lasă-mă să dorm peste noapte la tine în bordei.

Podarul încremeni acum deodată. Să fie ăsta un ocnaş cu gânduri rele, ori să fie un nebun? Da... nebun trebuie să fie. L-a sculat pe-o groază de vreme ca asta, să-l treacă, ş-acum, hai, să-l culce la dânsul.

– Nu se poate, voinice, zise podarul.

Angheluş aprinse o lampă de buzunar, hoţească, scoase punga_ se aplecă pe podeaua de scândură şi vărsă tot aurul ce-l avea. Vor fi fost la douăzeci de galbeni.

– Ţi-am dat un galbin pentru trecere, dar ai tăi să fie toţi de mă duci înapoi şi mă laşi să mă odihnesc la tine în bordei.

La lumina gazului, aurul ardea acolo pe podele. Bătrânul începu să se scarpine în barbă, iar Raveca începu să tremure.

– Ia-i, tată, zise ea, şi adă-l acasă.

Podarul se hotărî în grabă; împărţi banii în două, pentru el şi pentru Raveca, dezlegă podul, şi înapoi ajunseră cu mult mai în grabă.

În bordei, bătrânul aprinse o lumină de său, şi nu ştia ce să zică, cum să înceapă. În urmă, pe când fata spiona, pe furiş, pe străin, şi mirarea ei creştea din ce în ce, podarul îl întrebă:

– Unde-ţi era drumul tău, voinice?

– În lume.

– Cum în lume?

– Trebuia să m-ascund. Furasem, uite, lucrurile astea – aici el scoase o traistă mică de piele şi deşertă pe masă o mulţime de aurituri –, le furasem, şi trebuia să nu mă prindă. Aici, la voi, cred că nu mă va afla nime.

Ochii fetei se aprinseră la vederea acelor minunăţii de aur, pieptul ei plin, tânăr, tare, se ridica rar, şi abia putu îngâna:

– Dă-mi şi mie ceva.

– Toate ţi le dau, zise Angheluş, dacă nu mă spuneţi nimănui.

– Dar cum să te spunem, zise podarul, când nici nu ştim cine eşti?...

– Voi nu ştiţi, da' vor veni, poate la noapte, poate mâne, să vă-ntrebe: „Unde-i hoţul Angheluş, 'măi podar? N-a trecut pe aici?..." Ce vei răspunde atunci?

– Dacă-i aşa treaba, dacă chiar tu eşti Angheluş, atunci o sută de ani n-or afla nimic din gura mea!

Şi bătrânul ieşi îndată să asculte, să cerceteze. Iar Raveca rămase ca de ceară în faţa voinicului din neamul lor, de care auzise atâtea bravuri, şi ochii ei nu mai căutau la auriturile de pe masă.

– Ţi-i frică de mine acum, fată, după ce mă ştii cine-s?...

Fata tăcu, şi Angheluş o întrebă din nou:

– Ţi-i frică, hai?

– Ba nu mi-i frică, răspunse ea, ridicând ochii plini de teamă spre dânsul. Nu mi-i frică, ci mi-i drag de tine.

Şi când podarul deschise uşa, îi află îmbrăţişaţi, sărutându-se.

– N-are să vie nimenea, zise el, făcându-se că n-a văzut nimic. Acum să adurmim lumina şi să ne culcăm.

Dar nu putea dormi nici unul. Podarul simţea cum se zvârcoleşte Angheluş, jos, lângă laviţa pe care dormea el, şi auzea cum oftează fata. El însuşi se gândea ce are să facă. Şi, de la o vreme, îl umplu o groază de moarte: au să vie acum, în noaptea asta, cercetători, au să-l afle pe Angheluş la el în bordei, şi mâne sară vor zăcea toţi trei în temniţă.

– Eu şi aşa nu mai pot durmi acum. Ia să mai văd ce-i pe-afară, zise el în urmă, şi se duse.

Din noaptea aceea Angheluş nici gând n-a mai avut de ducă. Uitase degrabă toate femeile pentru care furase până acum, şi nu-şi mai putea lua ochii de la Raveca.

Primăvara întreagă şi o parte din vară Angheluş n-a mai ieşit nicăiri, n-a mai făcut nimic. Se schimbase la port de nimenea nu l-ar mai fi cunoscut; pleca cu Raveca prin pădurea de sălcii de pe ţărm, pescuia în apa limpede a râului, şi, de două ori pe zi, Raveca îşi punea la gât, la mâni, în urechi, podoabe de aur, pe care le purta veşnic cu sine.

În răstimpul acèsta, într-o singură zi numai dispăru Angheluş, fără să spuie o vorbă legănată nici podarului, nici fetei. Şi nu veni decât noaptea târziu. Scoase de la subsuoară un teasc de lemn negru, îl desfăcu, şi când văzură podarul şi fata vioara, bătură în palme de bucurie.

– Ştii să cânţi, Angheluş? De ştii, cântă-ne, că te-ascultăm toată noaptea, zise podarul.

Şi Angheluş cântă, înăduşind corzile, cântă cu ochii închişi, ca pe altă lume. Iar bătrânul plânse noaptea aceea, şi Raveca îl iubi şi mai tare.

Lumea credea că Angheluş e mort, ori a trecut într-altă ţară. Dar după jumătatea verii, începură iar să se vaiete târgoveţii. Angheluş fura acum cu patimă, cu o plăcere nespusă, tot ce credea că-i şade bine Ravecăi.

Şi n-au trecut trei săptămâni, şi ţiganca avea o bogăţie întreagă de veştminte, de podoabe. În bordei nu se îmbrăca niciodată cu ele. În bordei, înaintea lumii ce trecea râul, era tot fata cea frumoasă a podarului. Dar cu cât se înmulţeau podoabele aduse de Angheluş, cu atâta creştea patima ei după podoabele astea. Şi sta de multe ori ziua întreagă prin pădurea de sălcii şi se împodobea. Şi tot lucrul scump ce i se lipea de trupul cald, vânjos, o ardea, îi aprindea sângele, şi ochii ei erau numai unde de lumină şi căldură. Ah, cât n-ar fi dat ea să poată ieşi aşa împodobită în lume, între oameni, să-i orbească...

Şi, cu trecerea toamnei, dragostea ei pentru Angheluş se schimbă parcă în dragostea pentru podoabele aduse de el. Îmbrăţişările ei erau mai puţine, sărutările mai scurte, vorbele mai zmâncite. O apăsa greu că, în gerul iernii, nu mai putea, cum făcea vara, să iasă în sălciiş, să-şi arunce zdrenţele de pe ea şi să moară de plăcerea atingerii mătăsii de trup şi a tuturor podoabelor. Şi dacă aceasta n-o mai putea face decât în zilele mai moi, creştea dorinţa ei după alte şi alte podoabe. Aşa că Angheluş puţin mai stătea acum pe-acasă, în bordeiul podarului.

Şi-i zicea câteodată:

– Iată, Ravecă, tu ai podoabe destule, lasă să mai mă odihnesc şi eu!

Ea atunci îşi întorcea obrazul de la el şi nu-i mai vorbea, nu se mai apropia de el până ce nu venea cu o nouă podoabă.

„Asta-i a dracului, îşi zicea Angheluş de la o vreme, asta are să mă mânce fript." Dar judeca astfel numai până ce punea mâna pe târgaş. Când pornea cu el spre bordei, inima lui se muia ca ceara, de-o căldură bună ce-i inunda tot trupul.

Îşi pierdusc însă mult, în timpul din urmă, din elasticitatea mişcărilor de pisică şi fura tot mai greu, tot mai cu teamă. Şi într-o noapte de făurar venea spre casă tare abătut. Abia scăpase, abia îşi pierduse urma dinaintea celor ce-l urmăreau. Auzise şoptindu-se prin târg că i-ar fi aflat culcuşul, c-ar şti mulţi unde se ascunde, şi mergea spre casă cu gândul hotărât că n-are să mai fure multă vreme. Va putea să înduplece la asta şi pe Raveca. Ea are podoabe destule, au şi bani, şi nu-l va împinge pe el la moarte.

Era o noapte destul de luminoasă, şi Angheluş zărea bordeiul podarului. Putea să meargă cât de încet şi cât de liniştit; cum e apa îngheţată, trec oamenii printr-alte părţi râul şi nu mai vin pe-aici, pe la pod.

Deodată, însă, iată că dintr-un tufiş de salcie se desfac două mogâldeţe negre. Dintr-altul, alte două, şi luna, ce dăduse într-un petec de senin, luci deodată din patru baionete. Ţiganul ghici îndată ce-i, şi, o clipă, îngheţă de spaimă. În a doua, însă, sângele i se încălzi, începu să fiarbă, şi o porni în goană nebună spre apă. Bordeiul era aproape, dar la bordei nici nu se gândi.

O detunătură, două, trei îl petrecură, dar nici un glonţ nu-l ajunse, şi Angheluş era gata să iasă la mal, când ceva pârâi subt picioarele lui, şi-ntr-o clipă apa verde, rece, îl trase subt podul de gheaţă.

1909

LA MOARTEA DĂNCIUCULUI

Aveam să-ngrop un copil, un copil de ţigan. Diacul veni decuvreme, să mai stăm de vorbă.

– De mai ţine bolişteа asta, părinte, a s-avem la morţi... ca ploaia! Mai ales băieţi. Ei, când încep să moară – în câte-o toamnă, în câte-o primăvară, se goleşte satul. Vezi că-s plăpânde vieţile lor, se scutură ca florile cireşului. Zic eu că nu-i păcat de capii, când mor. I se pare omului, în tinereţe, că viaţa e mândră. Da' mai apoi, când îţi închizi grumajii în jugul ei şi tragi întins până la moarte... Şi totuşi, să vezi dumneata, dintre oameni, ţiganii iubesc mai mult viaţa. Azi are să vie satul întreg la îngropare.

– La înmormântarea unui băiat?

– Da, ai să vezi. Nu vin însă pentru cel mort; vin pentru cei vii, pentru ţiganii care vor sta în jurul sicriului. Să-i vezi. Se tăvălesc pe jos, urlă, îşi smulg părul. Niciodată n-am putut face prohodul întreg, cumsecade, la ţigani. Şi oamenii vin ca la minune.

Eram popă nou în sat, şi de-aceea mă lămurea diacul. Cineva ciocăni în uşă şi, fără să mai aştepte răspunsul, îmi întră în casă un om înalt, vânjos, cu faţa deosebit de aspră şi de întunecată. Era frânt puţin de

spate. Fruntea încreţită se continua într-o chelie lucitoare. Nu-l cunoşteam încă şi de-abia-mi puteam da cu socoata să fie ţigan. Dar el zise:

– Suntem gata, părinte; au venit oamenii după prapori.

– E al dumitale băiatul?

– Nu. Nu-i al meu. E al fetei. Iată, poftim hârtia.

Şi-mi întinse biletul de la doctor.

Vorba-i era tot aşa aspră ca şi faţa. Îmi părea că-mi vorbeşte cu mânie.

Pe bilet cetesc numele copilului: Gheorghe Corides.

– E bine scris numele ăsta, Corides?

– Da. Aşa zice fata că l-a chemat pe tatăl copilului. E un grec. Fata a fost prin Ţară, în România, şi băiatul acolo s-a născut. Noi pe bărbat nu l-am cunoscut. În primăvară, fata ne-a venit acasă.

– A stat mult prin Ţară?

– Patru ani. Slujnică.

– Aşadar, un băiat nelegiuit. N-au fost cununaţi?

– N-au fost, zise cu ciudă omul, privindu-mă rece. Dar, adaose, te rog să vii. Aşteaptă oamenii. Şi te-aş mai ruga de ceva, părinte. Să faci bine să iei şi iertăciuni.

– La un copil de patru ani?

Nu răspunse îndată, ci privi cu durere în pământ.

– Fie şi de patru! zise în urmă. Şi să-l pomeneşti în iertăciuni şi pe tatăl copilului. De când a venit fata din Ţară, tatăl nu şi-a mai văzut copilul. Şi acum i-l astupă pământul.

Porni înaintea noastră, şi, în curând, eu şi diacul îl urmarăm.

În curtea mortului abia am răzbătut printre creştini. Avusese dreptate diacul, venise tot satul.

Începem prohodul copiilor mici. Fata – mama copilului – stătea lângă sicriaş, la cap. Stătea palidă, mută şi numa-n răstimpuri se cutremura. Ochii, sprâncenele aveau culoarea cărbunelui. Era foarte tânără încă.

În jurul mortului se înşirau mama fetei – o ţigancă îmbătrânită, cu părăiaşe lungăreţe pe faţă –, vreo cinci copii – feciori şi fete de-ale ei –, şi chiar la picioarele adormitului străjuia tatăl fetei, moşul mortului.

Slujba curgea în linişte. Nici o lacrămă nu se vedea în ochii rudeniilor, nu s-auzea nici un oftat. Numai mama copilului, din când în când, dădea să se înăbuşe. Da' moşul mortului, drept ca o santinelă, o urmărea mereu din ochii aspri, şi fata îşi îneca plânsul, cutremurându-se tot mai adânc.

Diacul sărea mereu câte-o cântare, se încurca. Gândul nu-i era aici. Se gândea: cum de nu încep bocetele? Şi acelaşi gând părea că urmăreşte şi pe românii din curte. Se auzeau şoapte şi, ca un murmur de neplăcere, începu să se ridice de pretutindenea.

La iertăciuni, bătrâna, două fete de-ale ei şi mama mortului se priviră deodată, ridicându-şi privirile din pământ. Ochii le erau uscaţi. Credeam: acum încep. O durere sălbatecă le schimonosea feţele. Da', de la picioarele mortului, privirea severă, ucigătoare, a ţiganului, le oprea plânsul.

Plecarăm din curte, şi nici un bocet nu s-auzea. Oamenii, femeile părăsiră pe rând convoiul, şi, când întrarăm în cimitir, numa rudeniile mai însoţeau sicriaşul.

Diacul era neliniştit. Auzise ceva pe drum şi nu ştia cum să-mi spuie.

Mormintele se îngrămădeau triste subt pajiştea arsă de brumă. De sus, din neguri, mâzgâia mereu o bură rece. Pe cărare, la o cotitură, diacul îmi şopti:

– N-am minţit. Asta e întâia înmormântare liniştită la ţigani. E lucru nou. Dar aici e mâna lui Pintea.

– A cărui Pintea?

– A moşului potcovarului. Mi-a spus un român, şi-l cred. Mi-a spus: „Pintea a făgăduit fiecăruia care va plânge o muche de baros în numele tatălui". Straşnic om! – Apoi, mai încet, adaose: Vezi că ţiganul ăsta vrea să se deie de român. Îl vezi cum se îmbracă, îl vezi venind regulat la biserică? Şi a poruncit ca, la casa lui, în vreme de moarte, să nu fie bocete ţigăneşti. Să nu i se cunoască spiţa.

Încă din curte, de la prohod, mă izbiseră privirile lui aspre, care se plimbau mereu pe feţele celor ce înconjurau sicriul. Acum, lângă groapa neagră şi umedă, îl privii mai stăruitor.

Avusese dreptate diacul. Palidă, pierită stătea mama copilului, ţiganca cea tânără, cu ochii plecaţi în tină. Părea că-şi adună puteri să-şi stăpânească şi tremurul nervos al trupului. Iar tatăl său, cu faţa împietrită de durere, o ţintuia c-o privire aspră.

Când bulgării cei dintâi sunară pe sicriaşul frumos văpsit, din fundul gropii, ţigăncii celei tinere i se rostogoliră ochii îngroziţi, se clătină şi căzu.

A fost o clipă de linişte, de spaimă poate, da' numa o clipă. În clipa următoare se repezi ţiganul – moşul –, îşi prinse fata în braţe, şi-n urletele care izbucniră din toate părţile, glasul potcovarului se auzea mai tare, mai înalt, mai plin de patimă.

Ca ciorile se strânseră cu toţii în jurul celei ce-şi pierduse conştiinţa. Şi, mai întâi, însuşi fierarul,

tată-său, îşi spintecă, deznădăjduit, cămaşa la piept. În pustietatea cimitirului, gemetele, bocetele lor învăluite se ridicau în înălţime, treceau departe, dându-ţi senzaţia că arde undeva, sau că o mare primejdie s-a lăsat peste oameni. Erau glasuri aspre, răguşite, erau cuvinte de foc, erau gesturi iuţi, spintecătoare, ciudate; braţele se înălţau, se azvârleau, cădeau repede, ca şi când ar fi vrut nu să se mângâie, ci să se sfâşie reciproc.

Bolnava se deşteptă, privi aiurită, apoi, deodată, c-o săritură de leoaică, fu la marginea gropii. În aceeaşi clipă vro zece mâni o prinseră de haină, de braţe şi de piept.

– Lăsaţi-mă! strigă cu ură, cu furie.

Se zvârcolea, da' nu putea să scape şi să sară în groapă.

– Lăsaţi-mă! strigă din nou.

Şi privirile ei tulburi căzură asupra bătrânului, care-o ţinea de braţe.

Fierarul îşi plecă fruntea şi o lăsă de braţe. Ea se uită la ceilalţi, care o ţineau încă.

– Cânilor! gemu adânc, când se simţi liberă.

Da', slobodă, părea că i-a trecut deodată toată ura. Durerea o lipi cu faţa de pământul proaspăt. Şi începu să se bocească. Un şuvoi cald trăbă să-i fi pornit de la inimă: ochii-i căpătau viaţă, obrajii morţi i se împurpurau. Nu pricepeam ce spune, nu pricepeam ce cântă. Dar am văzut că rudeniile se apropie, se strâng tot mai tare în jurul ei, chiar şi bătrânul îngenunchiază, şi glasurile lor se uniră cu al ei, foarte dureros şi foarte iute. În răstimpuri, bocetul se rupea deodată, cei îngenunchiaţi se priveau, se îmbrăţişau, se sărutau, şi apoi tânguirea începea din nou.

Diacul mă trase de mânecă:

– Să-i lăsăm în plata Domnului. Acuma, dac-au început, nu se vor opri curând.

Se însăra, şi, de sus, cernerea măruntă de bură era tot mai deasă. Ieşirăm din cimitir, şi, pe drum, departe, se auzea încă, în vuiet ostenit, bocetul cimitirului. În casă chiar, între pereţii camerei, bocetul acela mă urmărea mereu. Da', nu ştiu cum, părea că nu-l mai aud cu urechea, venind de departe; părea că e în mine, în fiinţa mea. Şi, din adâncurile sufletului, părea că se ridică o tristeţă, o durere care-mi întuneca toată simţirea, lăsându-mi clară o singură întrebare: De unde vine durerea asta nouă, neobişnuită, pe care-am văzut-o? De unde-i dragostea asta mare de viaţă şi de cei vii?

1910

LA SECERE

Soarele dogorăşte din înălţimi. Văzduhul albastru, plin de străluciri, e imens şi neclintit; munţi verzii, ca de sticlă, îl sprijină în zările fumurii, depărtate. Undele de căldură, răsfrânte de pământ, izbesc mereu în feţele secerătorilor. Frânţi de mijloc, în cămăşi, în ii înflorite, ei se frământă mereu, tot înaintând; secerile cântă necurmat, şuieră, fulgeră în lumina soarelui prin holda deasă ca peria. Prin lanurile de aur se taie drumuri largi, triunghiuri, se zimţesc mari rotogoale; ca din pământ, prin mirişti, se ridică, tot mai deşi, piticii groşi cu pălării ciudate, cum par din depărtare snopii. Înaintea secerătorilor, lanurile îşi încârligă spicele grele, răscoapte.

Căldura creşte pe fiece clipă. De pe coasta din faţă, unde seceră oamenii, şi până jos, în lunci, unde străluceşte, în drum de argint, valea satului, furnică în sus şi în jos băieţaşi, fetiţe, cu căni, cu urcioare în mină. Vasele smălţuite verde prind soarele din cer şi, cu văpăi de lumină scăzute, îl arată şi de ici, şi de colo. Pietricelele din urcioarele goale, zguduite în tact, picură din toate părţile, în fuga micilor oameni care se coboară de pe coastă spre râu. Alţii urcă din greu, plecaţi pe partea cu povara, cu mânuţele libere întinse-n cumpeni.

S-aude chiot, râs argintiu, plâns deznădăjduit. La vreun țipăt mai tare de-al copiilor, de sus, de pe coaste, dintr-un lan, un om ori o femeie, punându-și palma streașină deasupra ochilor, începe să strige:

– Moi mico, moi! Nu plânge, moi!!

Copiilor le vine plânsul din nimica toată; li-i frică să intre mai adânc în vale, și, chiar de la margine, nu prea pot umple urcioarele; îi îndeasă alții fără să vreie; umplu unii înaintea altora, în vreme ce apa bolborosește din zece locuri deodată; li-i prea greu vasul, alții îi întrec în mers, și, iarăși, unii nu se pot perinda cu destulă regularitate la dusul urcioarelor. Astfel, de pe coastă, și de ici și de colo, se aude mereu:

– Moi mico, moi! Nu plânge, moi!!

Și, când ajung cu vasele pline de apă, tot ei beau mai întâi, oftând de oboseală, de căldură. Le ard obrăjorii de parc-ar sta într-un cuptor.

Rar se-aude o frântură de cântec, de ici, de colo. Și, în toropeala ce umple văzduhul, cântecul n-are nici un răsunet parcă, și moare îndată. Soarele se-apropie de crucea amiezii; femei cu desagii plini în spate, cu corfe în mâni se zăresc tot mai des apropiindu-se de vreun grup de secerători. Vin din sat, cu fiertura. Unde și unde se ridică vreo cruce de snopi; la umbra ei se pun clăcașii cu bunătățile aduse de-acasă. Numai azi s-a început secera, și snopii nu sunt clădiți încă.

Printre copiii care furnică spre râu și înapoi, iată și un pui de țigan, numai cât genunchele, gol nap, cu urcioraşul în mânuță. Trupșorul lui – plin, gras ca un pește, dar negru tot; pielea-i sclipește în soare. Vine săltând pe cărăruşă, zdrângănindu-și pietricelele din urcioraș. Copiii oamenilor s-au luat după el, strigându-i mereu:

– Cioară-ciorică,
Fă-te rândunică,
Să nu-ţi fie frică.
Iate-o cioară
Pe ogoară!

Micul faraon îşi înfrânează paşii, în răstimpuri se opreşte, albeşte din dinţi. I-i frică. Dar copiii nu cutează să se atingă de el, unde-l văd aşa de negru şi de despuiat. Danciul porneşte din nou, cu ceata după el. Îşi umple urcioraşul, zâmbind mereu de cum bolboroseşte apa. Apoi şade pe ţărm, îşi pune vasul lângă sine şi începe să se joace în unde.

Copiii se mai uită un răstimp la el, apoi îl părăsesc. Danciul, cât ce se vede singur, îşi duce o pălmuţă la gură şi, când o coboară, în palmă îi luminează două băncuţe de argint. Le-a furat din şerparul tat-său, şi-acum, după ce le admiră un lung răstimp, cu ochii plini de strălucire, ia băncuţele şi începe să le pipăie mereu, să le netezească, să le treacă printre degete cu-o uşurinţă uimitoare.

Nici gând parcă nu mai are să se întoarcă în deal cu apa, când, deodată, aude un strigăt răguşit.

Danciul suge din palmă cei doi bani subţiri de argint, – parcă i-a înghiţit –, îşi ia urcioraşul şi porneşte. Cunoscuse glasul tat-său.

Când ajunge la secerători, aceştia fierb de mânie; nu muncesc, ci, cu secerile pe umăr, fac roată în jurul unui ţigan care ţine în mână un şerpar. Vorbesc toţi deodată, îmbulzindu-se unii într-alţii, fac în aer gesturi zmincite, rupte, cu mânile goale. Larma lor se aude, ca o fierbere, până departe. Sunt trei bărbaţi şi patru femei, bărbaţii – cu capetele, cu piepturile goale, cu-o zdreanţă de cămaşă încinsă pe la mijloc cu-o funie,

femeile – în ie cu mâneci sparte, c-un petec de catrinţă. Sunt foarte învolburaţi, în vreme ce ţiganul din mijloc îşi bate mereu şerparul cu palma.

– Hoţi, tâlhari, mi-aţi furat banii! zice din când în când pe româneşte.

Cei din jur se bat cu sfinţii, se arvunesc ghiavolului, se izbesc cu trăsnetele cerului dacă ştiu ei ceva de cele ioua băncuţe.

Păgubaşul îşi clatină pletele, bate cureaua veche şi oasă, şi începe să toraie din nou. Deodată ridică şerparul, şi-l izbeşte la picioare, face nişte gesturi ciudate în aer, spunând cuvinte neînţelese. Ceilalţi doi ţigani, din câteva salturi, sunt lângă claia de grâu unde-şi au oulendrele şi vin numaidecât, aducându-şi şerparele. Le leschid, scotocesc, le bat: nu-i nici un ban în deşerturile de piele veche.

Lângă crucea de grâu doarme, învăluit într-o zdreanţă, un danci şi mai mic decât cel ce a fost după apă. Abia poate sta copăcel. Se vede că păgubaşul, în deznădejdea ui, a pus vina pe puiul cel mic, căci ţiganul de lângă el ice cu scârbă:

– No, Gheorgheo! De-acum te prosteşti!

E tatăl copilului care doarme, un bărbat tânăr, cu ıustaţa groasă, Ţancu.

Gheorghea, păgubaşul, nu mai zice nimic, ci oftează in adânc.

– Io zic că numa copilul tău ţi i-a luat, spune din ou Ţancu, privind pe danciul care sosise cu apa.

Dar Gheorghea îşi căutase copilul înainte de-a merge upă apă, căci încă de-atunci oblicise paguba. El băgase e samă că băiatul umblase pe la şerpar, dar, cum nu lase nimic la el, crezuse că a pierdut prin mirişte cei oi bani de argint.

Gheorghea se mai apropie o dată de copil, se răsteşte încruntat la el, dar nu dă.

– Aşa, cruţă-l, Gheorgheo! Cruţă-l şi lasă-l să te fure, îi zice Ţancu în batjocoră.

În clipa asta soseşte cu amiaza lelea Marina, la care lucrează ţiganii. Ea începe să-şi deşerte desagii, să taie felii de mămăligă. Ţiganii se mai potolesc. Unii se lasă pe vine şi aşteaptă cu lăcomie să înceapă prânzul. Din desagii Marinei se durigă două mere văratice, aurii, cu pieliţa fină. Într-o clipă, danciul care adusese apa le prinde pe amândouă, şi dintr-unul îmbucă îndată. Dar nu-l mestecă de trei ori şi se opreşte încremenit, cu ochii ţintă la tată-său.

– Ce-i, mă drace, nu-i bun mărul?

Copilul îl priveşte mereu, îngheţat de spaimă. Gura i-i plină, din măr a rupt aproape o jumătate.

– Fire-aş al dracului! zice Ţancu. Banii-s la el în gură!

Tatăl copilului sare de jos şi se apropie de danci.

– Scuipă, fire-ai al dracului, scuip-afară! îi strigă ameninţându-l cu pumnii.

Dar băiatul priveşte nemişcat, cu spaimă la tată-său. Toţi ţiganii se-adună, zbierând, ameninţând, în jurul micului hoţ. Mai ales mama pruncului parc-ar vrea să-l sfâşie în bucăţi.

Dănciucul începe să plângă deznădăjduit, şi din gură-i cad, o dată cu bucata de măr, şi cei doi bani de argint.

Şi mama şi tatăl, dacă văd aşa, ridică pumnii să-l îndese pe băiat. Îi ridică, îi coboară, blăstămând, până deasupra capului golaşului, par uneori că vor să-i scoată ochii, în vreme ce ceilalţi ţigani strigă mereu:

– Dă-i, dă-i la tâlharul!

Însă cei doi părinți nici nu-l ating. Se sparg în jurul copilului, dar nu-l bat.

– Așa-l înveți hoț, Gheorgheo, zice Țancu. Dă-i la păgân!

Gheorghea se oblește deodată, se întoarce cu privirile pline de ură spre Țancu și începe să-i răcnească:

– Di ce să dau, mă? E-al tău?

Și, întorcându-se spre dănciuc, îi întinde mucul de țigară pe care-l avea în gură și-i frigea buzele. Copilul ia căpețelul de țigară și se molcomește, deși se vedea că nu se poate împăca așa ușor cu pierderea celor două piese de argint. Oftând tot mai rar, se apropie de mâncare și începe să se îndoape și el.

Înghit cu poftă bucături mari, sorb cu zgomot din lingurile de lemn. Un fel de miros de dohot se împrăștie dintre ei.

Lelea Marina poate să adune în grabă masa: secerătorii au mâncat repede, ca lupii, și acum stau trântiți pe spate, cu capul în umbra nucilor; în curând încep să mâie porcii.

Peste un ceas se scoală; căldura e parcă și mai năbușitoare, dar seceră cu ruptul, și încep numaidecât să se înșiruie, și secerile să șuiere în holdă.

Pretutindenea se ridică secerătorii. Cei mai de aproape vin din umbra răchitelor de pe marginea văii, unde-au prânzit și-au dormit de-amiază. Lanurile se împestrițează îndată cu oameni, și nu peste mult, copilașii încep să furnice iar între lanuri și fâșia argintie.

Văzduhul e tot așa de neclintit, dar, cu cât coboară soarele, aerul se subție parcă. Cântecele secerătorilor încep să răsune tot mai pline, tot mai puternice, și de ici, și de colo.

Porumbi sălbateci, turturele se lasă, venind dinspre păduri, în mirişti şi încep să ciugulească. Pitpalacul se aude undeva, răguşit, obosit.

Se apropie ojina, şi, la secere, muncitorii râvnesc mai tare după ojină decât după prânz. E mai răcoare şi pot bea rachiu. În lanul Marinei cântă cei trei ţigani de parc-au pornit să învingă lumea; cântă cu glasurile lor melodioase, adânci, în vreme ce secerile le poartă tot mai fulgerătoare. Parcă vor să gate-ntr-o clipă lanul, să treacă prin el. Cântă veseli, căci, de ojină, îi aşteaptă un litru de rachiu. La amiază nici nu s-au atins de el. Cele patru femei nu cântă: palide, seceră cu mult mai repede decât bărbaţii, părând cu totul robite de patima acestei munci.

Deodată Gheorghea se opreşte, se obleşte şi zice:

– Acum, o gură de rachie şi-o îmbucătură de pâne! Într-o clipă amuţesc toate secerile şi, săltând de bucurie, femeile se apropie repede de clăile de grâu, unde li-s bulendrele şi copilul cel mic, gol ca napul. Se apleacă, scotocesc, şi una zice:

– Io-te, tu, să hiu al dracului!

– Io-te, drace! zic celelalte, aplecându-se spre sticla ce le-o arată cea dintâi.

În vremea asta sosesc veseli şi bărbaţii. Dar îndată ce înţeleg despre ce-i vorba, se naşte o gălăgie înfiorătoare, se încleştează de piept şi nu mai poţi auzi decât, tot la al treilea cuvânt: „Rachia, rachia!". Se împart, – bărbaţi şi femei –, în două tabere, se ameninţă cu pumnii, parcă vor să-şi scoată ochii, aşa zvârlă din mâni.

Deodată toate braţele, – şi dintr-o tabără, şi dintr-alta –, se ridică asupra micului golan, care şade în umbra snopilor şi se uită cu spaimă la ţigani. Sticla cu rachiu fusese lângă el, şi, în jocurile ce şi le făcuse singur,

vărsase toată băutura. Copilul se strâmbă şi începe să trâmbiţe.

– Mă, da' ce pricepe el! zice Ţancu, tatăl copilului, şi, săltându-l în braţe, îl sărută cu zgomot pe gură. Copilul începe să râdă, luminându-şi dinţii albi şi ochii negri. Mama lui se face că-l izbeşte cu palma, dar copilul nu mai crede, ci râde mai departe. Ţiganca se pleacă şi-l pupă şi ea pe obraz.

Gheorghea îi zice mereu:

– Noa, bate-l, mă, bate-l şi tu acum! Ce bem?

Şi iar se-amestecă glasurile, şi iar pomenesc mereu „rachia", dar de dănciuc ţiganii nu se mai apropie. Un zâmbet ciudat flutură pe feţele tuturora, de câte ori se uită la el.

De la o vreme s-au liniştit, au mâncat pânea, au băut apa şi seceră mai departe.

În răstimpuri vreunul priveşte spre danci şi i se vede pe faţă acelaşi zâmbet ciudat. Pare un zâmbet de dragoste, de satisfacţie.

Şi, sara, până la lelea Marina, unde-i aşteaptă şi „rachie" şi cină, fiecare din cei şapte ţigani vrea să-l ducă un răstimp în braţe pe „ficala" ce le-a vărsat „rachia".

1912

CUPRINSUL

Tabel cronologic V

Faraonii 1
Fierarul Petrea 135
Angheluş 148
La moartea dănciucului 158
La secere 164

ÎN ATENȚIA LIBRARILOR ȘI VÂNZĂTORILOR CU AMĂNUNTUL

Contravaloarea timbrului literar de 2 % se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România nr. 2511.1-171-1-ROL deschis la Banca Comercială Română, Filiala Sector 1 – București.

Redactor: MIHAI DASCĂLU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026